صبح ٿيندو

Gul Hayat Institute

رسول بخش پليجو

سنڌي عوامي ڪتاب گهر حيدرآباد، سنڌ

صبح ٿيندو

رسول بخش پليجو

Gul Hayat Institute

سنڌي عوامي ڪتاب گهر
٨٠ - بي لطيف آباد ٤، حيدرآباد سنڌ

تعداد: ۲ هزار

ڇاپو: ٻيون، فيبروري ۱۹۷۴ع.

قيمت: ٽي رپيا

ڇپائيندڙ: قاسم پٽر

ڇپيندڙ: سهڻي پرنٽرس، الهندو ڪڇو، حيدرآباد.

Gul Hayat Institute

ترتيب

مضمون	حوالو	صفحو
١. سنڌي عوام کي بنيادي سياسي تعليم ڏيو	["تحريڪ" - نومبر ١٩٧٢]	٥
٢. وڏيرا شاهي خلاف جدوجهد قومي جدوجهد جو لازمي حصو آهي	["تحريڪ" - مارچ ١٩٧٣]	١٥
٣. صحيح قومي پنڌيءَ لاءِ جدوجهد ڪريو	["تحريڪ" - اپريل ١٩٧٣]	٢٩
٤. قومي جدوجهد جو وڏيرڪو نظريو	["تحريڪ" - مئي ١٩٧٣]	٣٩
٥. قومي جدوجهد جو سنڌي وچين طبقي وارو نظريو	["تحريڪ" - آگسٽ ١٩٧٣]	٥١
٦. ڪوڙو تون ڪفر سين ڪافر مَ ڪوناءِ	["تحريڪ" - ڊسمبر ١٩٧٢ ۽ جنوري- فيبروري ١٩٧٣]	٦٣
٧. قومي جدوجهد جو پناهگير - پنجابي نقلي ترقي پسند نظريو	["تحريڪ"- آڪٽوبر ١٩٧٣]	٨٩
٨. قومي جدوجهد جو سنڌي انقلابي وطن- دوست نظريو	["تحريڪ"- جنوري ١٩٧٤]	١٢٣

Gul Hayat Institute

ڀلنامو

صفحو	سٽ	غلط	صحيح
٧	١١	نا	آن
١٢	١٢	ٿنوير	تنوير
١٦	١١	دشنن	دشمنن
١٩	١٣	واڄ	راڄ
٦٧	٢٠	زار شاهي- روسي	زار شاهيءَ- جون روسي ....
٧٥	١٠	١٩٧٣	١٩٧٢
٧٥	٢٤	ته آن	ته هو آن
٨٨	١٩	ڊسمبر ١٩٧٢	جنوري فيبروري ١٩٧٢
١٠١	١١	(٤)	-٤
١٢٥	٢١	جهدوجهد	جدوجهد
١٢٨	١٦	پورهيپ	پورهيت
١٢٩	٢	انهن	ان
١٣١	١٥	هڪ	
١٣٢	١٧		[”تحريڪ“- آڪٽوبر ١٩٧٣]

Gul Hayat Institute

پيش لفظ

درويش ۽ الله لوڪ ماڻهو سيني ڏٺا ۽ ٻڌا آهن. نه ڪنهن جي هٿئي ۾ نه ڪشٽي ۾. پرائي ٽپڙ ۽ ملڪيت ته ڏهيو ۾ ٻچار ڪان به پري. پنهنجا ڪن جهليو پيا هلندا آهن. نه ڏين جي خبر نه دنيا جي. پنهنجو پاڻ ۾ گم. ٻڪ به ِتهڙي، ڀؤ به تهڙو. لفعي نقصان، هوند اڻهوند جي چڪر ڪان پري. مجيڪي قسمت ۾ هوندو سو ملندو، ڪو ڦري ويو ته ڇا، جي ماري ويو ته ڇا. چي، ""سڀ ڪنهن جي نيت.' وڃي ڇائي پائي. اڪين جو ڀؤ، پيٽ جي ٻک. پاڻهي ڪيتو ڏيندو. اسان جو الله اسان سان. جيئن ڇهب ڏني اٿس، تيئن چوڻو به ڏيندو.""

ڪي قومون به درويش ۽ الله لوڪ ٿينديون آهن. جيئن اسين سنڌي ماڻهو. اسين پنهنجي هزارين سالن جي تاريخ ۾ دنيا جي هڪڙي ڪنڊ وٺيو، پنهنجا ڪن جهليو، منهن ويڙهيو لڪا پيا آهيون.

هر دور ۾ گهر توڙي ٻاهر جي چورن، ڀاتاريهارن ۽ ڌاڙيلن ڦريوسين، ماريوسين، ۽ پاڻ ڪنهن جو لالو به ڪونه ورتو. گهڻو گهڻو ٿيو ته ڪنهن مهل ڪنهن کي لٺ ڪڍي گهر مان تڙي ڪڍي ڇڏيوسون. پيو ٿيو خير. 'سڀ ڪنهن جي نيت'!

انسان ذات جي. لکن سالن جي ڌاڙن جو ڦاٽ نيٺ ڦاٽي پيو. دنيا ۾ انقلابي طوفان اٿيا. ڦريل ماريل ماڻهن لکين سال ڪورن ۾ ٻچي، ڪڙهي، پري، جهري، سري، رڃن ۾ ٻنڪي

Gul Hayat Institute

پنهنجي، ليث اصل ڏاڙيلن جا ڏس پتا هٿ ڪري ورتا ۽ پيرا کڻي وڃي سڀ سوڌو کين سندن ٽر ۾ جهليو ۽ سندن چيلهن ۾ نوڙها وڌا. ۾ اسان جي دل ۾ خير!

ايراني ماڻهن، ٻي ڪا واهه نه ڏسي، لاچار منگول وحشي چاڙهي عرب خليفي سڳوري ۽ سندس رهزن لوڌ جي گهر تي ٽانبا رکائي ڇڏيا. جرمني، چين، روس ۽ ٻين ملڪن جي هارين پنهنجون فوجون ٺاهي سلطنتون زير زبر ڪري ڇڏيون. يورپ جي واڻين، وڪالن ۽ شهرين وڏا وڏا ڏنگ، نواب ۽ بادشاهه ليٽائي وڌا. انگلنڊ، فرانس ۽ روس جي ماڻهن ظالم بادشاهه ڪُٺي ڇڏيا. روس، چين، ويٽنام، ڪوريا، يمن ۽ ٻين ملڪن جي ماڻهن ظالمن کي ڏينهن جا تارا ڏيکاري ڇڏيا. سڄيءَ دنيا جا عوام موذين تي مارا ٻڌيو ويٺا آهن. ۾ اسان درويشن سنڌين جي دل ۾ خير. 'سڀڪو پنهنجي ليٿ لوڙيندو،' 'الله ڏسندن!'

ذري گهٽ هزار سوا سال اسين درويش رهيا آهيون. اهو عرصو گهٽ ڪونهي. بهتر آهي ته، هاڻ ڪجهه اکيون کوليون. ڪجهه ڏسون وائسون. ڪجهه ويچار ڪريون، ڪجهه ڳولا ڪريون.

جيئن چوندا آهن ته ديون جو ساهه ڪنهن طوطي وغيره ۾ هوندو هو، تيئن سماج جو ساهه ان جي گذر جي وسيلن ۾ هوندو آهي. گذر جي وسيلن لاءِ جيڪا اٿ لڳندي رهي آهي، ان جو نچوڙ سڏجي ٿي سياست. اهڙيءَ ريت سنڌي عوام جي ساهه جون اسون سياسي اقتدار لاءِ هلندڙ جدوجهد ۾ اٽڪيل آهن.

آهو ڪيئن هت ٿئي؟ ٻليءَ جي ڳچيءَ ۾ گهنبٽي ڪير

Gul Hayat Institute

پڏي؟ آهو هيستائين عوام کي ڇا جو ڪو آيو آهي؟ هيتر يون ڪوششون ناڪام ڇو ٿيون آهن؟ هاڻ ڇا ڪجي؟ هن ڪتاب ۾ ڏنل مضمونن ۾ انهن سوالن مان ڪن اهم سوالن جا ٿلهي ليکي جواب، قومن جي تقدير بدلائڻ جي سائنس جي روشنيءَ ۾، ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي ويئي آهي.

ڪنهن زماني ۾ ماڻهو بيمارين جو علاج رڳو جنترن منترن، ڦيڻن ڦوڪارن، ڏمالن ۽ پليتن سان ڪندا هئا. اڄا به اڪثر ماڻهو انهي ”علاج“ جو شڪار آهن. پر هاڻي روز بروز ماڻهو باقاعدي ڊاڪٽري علاج ڏانهن لاڙو رکندا وڃن. ڪيترا ماڻهو آپريشن لاءِ به تيار ٿين ٿا.

ساڳيءَ طرح قومون به هزارين سالن کان بيمارين ۾ ورتل ٿين ٿيون. انهن تي به جنائي ۽ پوريا تجربا ڪندا يا پنهنجون ڪرامتون ڏيکاريندا رهيا آهن. ويجهڙائيءَ ۾ قومن جي مرض سڃاڻڻ ۽ انهن کي دور ڪرڻ جا به پڪا پختا طريقا لڌا آهن ۽ ڪيتريون قومون پنهنجو علاج انهن جي مدد سان ڪري رهيون آهن. ڪيترين کي فائدو پهتو آهي. ڪيتريون اڃا چڙهيون آهن. ڪيترين هاڻ سڄو علاج شروع ڪيو آهي. اهي به جاڳ چڙهيون. وقت آيو آهي ته اسين به پنهنجي ”لاعلاج“ مرض سان باقاعدي مقابلو شروع ڪريون. دايا جي آزمايل نسخن جو فائدو وٺون. لوان تجربا ڪريون. ڪڙين دوائن کان نه ڀڄون. آپريشن لاءِ تيار ٿيون ۽ مرض مان جند ڇڏايون.

رسول بخش پليجو

جنرل ايڊيٽر

سنڌي عوامي ڪتاب گهر

تاريخ ۲۰ فيبروري — پتو: ۸۰ – بي لطيف آباد ۷ – حيدرآباد.

صبح ٿيندو

Gul Hayat Institute

سنڌي عوام کي بنيادي سياسي تعليم ڏيو

●

سنڌي عوام جي انقلابي ۽ وطن دوست جدوجهد گذريل ٿورن سالن ۾ تاريخي واڌارا ڪيا آهن ۽ اهم فتحون حاصل ڪيون آهن. سنڌي قوم جي سياسي سمجهه ۽ شعور جو معيار اڳ جي ڀيٽ ۾ ڪافي مٿي ٿيو آهي.

ساڳئي وقت اُنهيءَ جدوجهد ۾ اسان جون ڪيتريون قومي ڪچايون، اوڻايون ۽ ڪوتون به ٿوري عرصي اندر ظاهر ٿي پيون آهن. گذريل تجربي ڏيکاريو آهي ته جنهن وسيع، گهري ۽ جٽادار قومي ٻڌيءَ کان سواءِ اسان جي ڪاميابي ناممڪن آهي، تنهن کي حاصل ڪرڻ لاءِ اسان کي تمام وڏي عرصي لاءِ جدوجهد ڪرڻي پوندي ۽ ڪيتريون وڏيون رڪاوٽون ۽ مشڪلاتون دور ڪرڻيون پونديون.

قومي ٻڌيءَ لاءِ ڇا ڪرڻ گهرجي!

سڄي قوم قومي مسئلن تي ٻڌي ڪري، گڏجي، اڪٽي وڙهي، تنهن لاءِ لازمي آهي ته اسان جي بنيادي قومي سوچ ساڳي هجي، قومي مقصد ساڳيا هجن ۽ اڪٽي وڙهڻ جو رخ ۽ لاڙو ساڳيو هجي. اسان کي خبر هجي

تہ اسان کي ڪهڙي واٽ ورتي آهي. ڪهڙن ورن وڪڙن، پيچرن ۽ لڪن مان لنگهڻو آهي. ڪٿي ڪٿي رستي تان ڦلجڻ يا ٿڙڻ جو خطرو آهي ۽ ڪيئن اُن کان بچجي. ٻين لفظن ۾، ڪامياب انقلابي وطن-دوست جدوجهد لاءِ ۽ قومي ٻڌيءَ لاءِ اسان وٽ صحيح انقلابي ۽ عوامي وطن-دوست (١) مقصد، (٢) جذبو، (٣) واٽ ۽ (۴) ڪم جو ڍنگ هئڻ گهرجي.

اُنهن ڳالهين سکڻ ۽ پرائڻ لاءِ اسان وٽ چار مکيہ ذريعا ۽ وسيلا آهن. پهريون ذريعو آهي انساني سماج جي واڌاري جي جدلي قانونن جي ڄاڻ. انسان فطرت جو حصو آهي. انساني سماج جو واڌارو بہ اُنهن قانونن جو پابند آهي، جيڪي فطرت جي ٻين شين سان لاڳو آهن. اسين فطرت جي ذري گهٽ اڻلکي قانونن جي واقفيت ۽ ڄاڻ جي روشنائيءَ جي مدد سان اڳتي وڌنداسين، تہ ڪامياب ٿينداسين، پر جي اُنهن جي خلاف هلنداسين، تہ اُهو غير فطري ۽ غيرسائنسي ڪم لازمي طور ناڪام رهندو.

ٻيو ذريعو آهي انساني سماج جي تاريخ جي سائنس يا تاريخ ماديت، جنهن مان اسان کي خبر پوي ٿي تہ انساني سماج ڪهڙن قانونن مطابق، ڪهڙن ڪهڙن ڏاڪن ۽ ڪهڙين واٽن تان لنگهي، هتي پهتو آهي ۽ سندس آئيندي جو رخ، لاڙا، واٽون ۽ منزلون ڪهڙيون نظر اچن ٿيون.

ٿيون ذريعو آهي اسان جي پنهنجي وطن ۽ قوم جو تاريخي تجربو، جنهن مان اسان کي خبر پوي ٿي ته اسان جي قوم ۽ اسان جو وطن ڪهڙي خاص واٽ ڏيئي، هتي پهتو آهي، ۽ انساني قافلي ۾ اڳي، هاڻ ۽ اڳتي سندس جڳهه ڪهڙي پئي رهي آهي، ۽ ڪهڙي رهڻي آهي.

انقلابي وطن-دوست جدوجهد جي صحيح رخ ۽ لاڙن، منزلن ۽ واٽن سمجهڻ ۽ رٿڻ ۽ انهن تي هلڻ لاءِ چوٿين مکيه مدد اسان کي اڄوڪي انقلابي دور جي انقلابي قومي تحريڪن ۽ اڳواڻن جي تاريخ جي مطالعي سان ملندي.

انهن سمورين ڳالهين جي پڪي ۽ پختي ۽ ڄاڻ کي گڏي انقلابي علم ۽ سائنس ڪوٺجي ٿو. اها سائنس گذريل، سوا سؤ سالن ۾ ٺهي جڙي آهي. ان جي ٺهڻ ۾ ڪروڙين انسانن جو تجربو، جدوجهد، خون ۽ قربانيون آهن. هزارين اعليٰ، نيڪدل ۽ انقلابي عالمن، اڪابرن ۽ مجاهدن جون دليون ۽ دماغ، عقل ۽ ڏاهپ ڪتب آيا آهن. انسان ذات جي واڌاري جي دشمنن، سرمائيدار ظالمن ۽ قومن کي غلام بنائي ستائيندڙن اُن علم ۽ سائنس کي پڙهڻ، سمجهڻ ۽ آزمائڻ تي سخت بندش وڌي آهي ۽ ان لاءِ سخت سزائون پئي ڏنيون آهن. اُن ڪري دنيا جو گهڻو عوام ان جي بي پناهه

Gul Hayat Institute

فائدن کان محروم رهجي ويو آهي. سنڌي عوام کي پنهنجي عوامي وطن-دوست جدوجهد جي ڪاميابيءَ لاءِ ان علم ۽ سائنس جي ڄاڻ جي سخت ضرورت آهي.

انقلابي سائنس جو سنجيده ۽ گهرو مطالعو گهرجي

انقلابي سائنس البت ڪجهه ڏکي ۽ پيچيدي سائنس آهي، ۽ ڪافي گهري ۽ سنجيده مطالعي ۽ غور بعد سمجهه ۾ ايندي.

پر ان کي سمجهڻ بنان ڪابه تحريڪ نه وجود ۾ اچي سگهي ٿي ۽ نه ئي وري مشڪل ۽ ورن وڪڙن واريءَ جدوجهد ۾ پير پختا رکي، اڳتي وڌي ويجهي ۽ ڪامياب ٿي سگهي ٿي.

تنهن کان سواءِ رڳو ڪن ٿورن عالم قسم جي ماڻهن کي اها سمجهي به چڏي، ته به ان جو تيستائين ڪوبه فائدو ٿي نه سگهندو، جيستائين اهي ان کي عملي ميدان ۾ ڪتب آڻڻ جو هنر به سکن ۽ خاص ملڪي حالتن موجب آن ۾ گهربل نوان واڌارا ۽ سڌارا نه ڪن.

اهو عمل ڪامياب ٿئي، تنهن لاءِ وري اها ڳالهه لازمي آهي ته عوام نه، ته به عام ڪارڪن ته ضرور ان جون تمام بنيادي ۽ لازمي ڳالهيون چڱيءَ طرح پروڙي وٺن.

اسان جا عام ڪارڪن اڪثر اڻ پڙهيل آهن. ڪي ٿورا ٻه چار درجا انڌا منڌا پڙهيل آهن. سنڌي انگريزي ڄاڻندڙ ۽ اعليٰ تعليم يافته ڪارڪن نه هئڻ جي

Gul Hayat Institute

برابر آهن. تنهنڪري انقلابي سائنس جي تعليم جو نصاب به، في الحال ۽ فوري مقصد لاءِ، مواد توڙي بيان جي خيال کان، ڪجهه ٿورو به هجي ۽ بلڪل آسان به هئڻ کپي. تجويز طور ان جو خاڪو هيٺ پيش ڪجي ٿو.

الف:- انقلابي سائنس جي تعليم مقدار ۾ ڪيتري به ٿوري هجي، پر معنيٰ ۽ مفهوم جي خيال کان اُها اعليٰ کان اعليٰ سطح جي هجي، بلڪ بين الاقوامي معيار جي هجي، اُن ۾ ڪابه ڳالهه غلط نه هجي، ڪوبه ضروري پهلو نظرانداز نه ڪيل هجي، ڪنهن به پهلوءَ تي اجايو گهڻو زور نه ڏنل هجي. مطلب ته اها اهڙي معيار ۽ مقصد واري هجي، جنهن ۾ هر احوال، ڳالهه، نظريي يا واقعي جو سڀ طرفو، تاريخي، صحيح توازن وارو، سلسليوار، جدلي (يعني ارتقائي توڙي انقلابي تبديلين کي واضح ڪندڙ)، ڪڙي ڪڙيءَ سان مليل، پاڻ ۾ نهڪندڙ، اصلي روپ ڏيکاريل هجي.

ب:- بيان جي ڍنگ جي خيال کان اهم احوال اهڙو تمام سادو، سنئون سڌو، صاف، چٽو، مڪمل، ۽ پيچيدگين، مونجهارن، خالي علمي مفروضن ۽ استعارن، اجاين پٽاڙن ۽ سڪٽين لفظن کان پاڪ ۽ مختصر هجي، ۽ ساڳئي وقت مطلب سان اهڙو ڀرپور هجي، جو اڻ پڙهيل ماڻهوءَ کي پڙهي ٻڌائجي، ته هڪدم سڄي ڳالهه سمجهي وڃي ۽ هڪدم محسوس ڪري ته ڪا تمام وڏي، تمام ڪم جي، تمام نئين ۽ تمام وڻندڙ سرهائي

Gul Hayat Institute

ڏيندڙ، دل ۽ دماغ جي ڪايا پلٽيندڙ ڳالهه بڻدي اٿم، جا وسارڻ سان نه وسرندي.

ٽ. ساڳئي وقت آن سادگيءَ ۾ اهڙو ته فن هجي، اهڙو ته اثر هجي، اهڙي معنوي پختگي ۽ قوت هجي، جو پي. ايڇ. ڊي. پڙهيل ماڻهو، جو اڳ هن سائنس جو پاڻ کي عالم سمجهندو هجي، سو به هڪدم محسوس ڪري ته هيءَ ڳالهه پهريون دفعو صاف ۽ مڪمل اچ سمجهي اٿم.

ان مقصد کي حاصل ڪرڻ لاءِ گهربل معيار جي درسي ڪتابن جي ضرورت آهي، جن کي ٽن ڀاڱن ۾ ورهائي سگهجي ٿو:

پهريون ڀاڱو: هن ڀاڱي ۾ اهڙن ڪتابن جا ٽي درجا هئڻ گهرجن.

(الف) درجو پهريون- اهڙا ڪتابڙا، جن ۾ انقلابي سائنس ۽ تاريخ جي تعليم تي دلچسپ ڪهاڻيءَ ۽ رنگين داستان جو گهرو رنگ چاڙهيل هجي. پڙهندڙ ان ۾ آيل اصولن ۽ نڪتن کي فقط اتفاقي سمجهن، پر انهن جو اڻ سڌيءَ طرح گهرو اثر ضرور قبول ڪن. آن لاءِ هيٺيون رٿون پيش ڪجن ٿيون:

موجوده دور ۾ جن قومن عظيم جدوجهدون هلائي، آزادي حاصل ڪئي آهي ۽ پنهنجي عوام کي ظلم، غلاميءَ، جهالت ۽ غربت کان نجات ڏياري آهي، تن جي، مثلاً لينن، هوچي مين، مائوزي تونگ، سوئيڪارنو،

ڪم اِل سنگ، جمال ناصر، فيدل ڪاسترو، جهڙن اڳواڻن، ۽ جديد انقلابي سائنس جي علمي ۽ سائنسي پايي وجهندڙ عالمن ۽ داناءُ، ڪا ل مارڪس ۽ اينجلس، جي رنگين ۽ ڊراماڻي زندگين ۽ سندن بيمثال ذهني ۽ عملي ڪارنامن کي، ڪهاڻيءَ ۽ داستان جي رنگ ۾، پيش ڪجي. اُنهن داستانن ۾ سندن لکڻين ۽ ڪارنامن جو بيان ڪندي، لازمي طور انقلابي سائنس ۽ تاريخ جا سوين نڪتا نڪرندا، جي ڪهاڻيءَ جي انداز ۾ صاف، چٽي ۽ مزيدار نموني سمجهائي وڃن.

(ب) ٻئي درجي جي ڪتابن ۾ انقلابي تاريخ جي ڊراماڻي تاريخي واقعن جو داستان پيش ڪجي، ۽ اُن جو ڍنگ مٿي ذڪر ڪيل هئڻ گهرجي. اُهي ڪتابڙا فرينچ انقلاب، پئرس ڪميون، ١٩٠٥ع جي فيبروري انقلاب، ١٩١٧ع جي آڪٽوبر انقلاب، جنگ عظيم، چيني، ڪوريائي، انڊونيشي، مصري، ويٽنامي، ڪيوبائي انقلاب، عظيم چيني ثقافتي انقلاب، موجوده پاڪستاني جمهوري انقلاب جي رنگين داستانن بابت هجن.

(ت) ٽئين درجي جي ڪتابڙن ۾ ١- سائنسي سوشلزم جي ڪهاڻي، ٢- انقلاب جي سائنس، جدلي ماديت، ٣- تاريخ جي سائنس، تاريخي ماديت، ٤- عوامي انقلابي وطن- دوست جدوجهد، عالمي انقلابي جدوجهد جو اهم ترين مورچو، ٥- قومي ۽ طبقاتي جدوجهد پاڻ ۾ ساٿي آهن نہ مخالف، ٦- سوشلزم ڇا ناهي- سوشلزم

Gul Hayat Institute

بابت ڦهلايل ڪوڙا افسانا ۽ ڏند ڪٿائون، وغيره، ڏکيرڙا مضمون تمام دلچسپ نموني، يعني عام انگريزي ۾ Popular-Science جي لکيل ڪتابڙن جي انداز ۾ لکجن. (ياد رهي ته ايٽمي سائنس، علم نجوم، نباتات، علم الارض بلڪ خود رياضيات جي Theory of Relativity جهڙن خشڪ ۽ بور سائنسن بابت اهڙا ته دلچسپ ۽ آسان ڪتاب لکجي ويا آهن، جي ماڻهو پڙهيو، پائڻي ته هي ته تمام دلچسپ ۽ آسان ڳالهيون آهن.)

ياڳو ٻيو:- عوامي انقلابي وطن-دوست جذبي سان ڀرپور چونڊ سنڌي ادب، شعر ۽ تاريخ ڇاپي وڃي، جيئن (١) شاه، اياز، خليفي نبي بخش، سرويچ، نياز، تنوير، امداد، استاد بخاريءَ ۽ ٻين انقلابي وطن-دوست شاعرن جا تمام خبرداريءَ ۽ ڌيان سان چونڊيل، چونڊ ڪلام؛ (٢) سنڌي تاريخ جا چونڊ واقعا ۽ ڪارناما؛ (٣) قوم جي جذبي ۽ سمجهه کي بلند ڪندڙ چونڊ سنڌي ڪهاڻيون، تلخيص ڪيل ناول ننڍن ڪتابڙن جي صورت ۾ شايع ڪجن.

ياڳو ٽيون: دنيا جي انقلابي وطن-دوست قومن جي اڳوڻي خواه هاڻوڪي ادب جا شاهڪار چونڊي ۽ ڪجهه مختصر Condense ڪري، پر ساڳين لفظن ۾، شايع ڪجن.

انهيءَ لاءِ سنڌي عوام کي، هيءُ هڪ مکيه قومي فرض سمجهي، پنهنجي سياسي ۽ نظرياتي اڻ جاڻائيءَ

Gul Hayat Institute

خلاف جدوجهد ڪرڻ گهرجي ۽ پنهنجي ذهن کي صحيح سوچ ۽ صحيح ڄاڻ سان هٿيار بند ڪرڻ کپي. خاص ڪري، هر انقلابي وطن-دوست هاريءَ، پورهيت، شاگرد، استاد، اديب، عالم ۽ دانشور قومي ڪارڪن جو فرض آهي ته هو هن اهم بنيادي قومي ڪم کي هٿ ۾ کڻن ۽ پنهنجي عوام ۽ قوم جي واڌاري جي راهه روڪيندڙ سياسي اڻ ڄاڻائيءَ جو پربت ڊاهي پٽ ڪن، نه ته ان اڻ ڄاڻائيءَ لاءِ اسان کي ڪو زمانو ڳريون قومي ڇتيون ۽ نقصان ڀرڻا پوندا. اسان جي راهه اڻانگي، لمبي ۽ ڪٺن آهي، ان لاءِ هينئر کان ئي تياري ڪرڻ کپي.

هي تان تورڙيون جي تو پورا پانڌيون،
راتيون پيون گهٽيون، جي تو ايندين هيڪلي.

جيڪي سنڌي هاري، پورهيت، شاگرد، استاد، اديب ۽ دانشور قومي ڪارڪن انهيءَ ڪم ۾ پاڻهن ڀيلي ٿيڻ لاءِ تيار هجن، ۽ انهن سياسي تعليمي ڪتابڙن لکڻ، نقل ڪرڻ، انهن کي هارين، پورهيتن، شاگردن، پڙهيلن ۽ ٻئي عوام تائين پهچائڻ ۽ وڪڻڻ لاءِ ڪارائتيون رٿن، صلاحن، لکڻين، مالي مدد ۽ جسماني پورهئي لاءِ تيار هجن، سي سنڌي عوامي تحريڪ (ڳاڙهي ڪاٽو، حيدرآباد) جي دفتر ۾ اچن، ۽ پنهنجون خدمتون پيش ڪن. سنڌي عوامي تحريڪ طرفان انهيءَ سلسلي ۾ هوچي ٥ن، ٨اڱوڙي ٿونگ شايع ٿي چڪا آهن.

۽ هاڻ روس جي برک انقلابي ڪامريڊ **لينن جي سوانح حيات** ■ شايع ڪري پيش ڪئي ويندي.

[”تحريڪ“ نومبر، ١٩٧٢]

■ هن سلسلي ۾ وڌيڪ هي ڪتاب شايع ٿي چڪا آهن:

١- قيديائي جي ڊائري

٢- جيڪي بنگال سان ٿيو

۴- جي ماريا نہ موٽ

Gul Hayat Institute

وڏيرا شاهيءَ خلاف جدوجهد قومي جدوجهد جو لازمي حصو آهي

●

سنڌي قوم سان روز ازل کان وٺي ڀٽو ويل آهي. هڪڙي پاسي گهر ۾ ويٺل دشمن يعني وڏيرا، مير، پير ۽ ملان سنڌين مٿان پيا ڪرتين، ته ٻئي پاسي نت نوان ٻاهريان ڦورو ٽولا سنڌين باقي رهيل ميڙي چونڊي ناس ڪريو وجن. سوال آهي ته انهن ٻن بلائن مان ڪنهن ڪي منهن ڏجي؟

سنڌي عوام جي ڀاڙيءَ واري اڪثريت وڏيرا شاهيءَ خلاف دانهون ٿي ڪري، ان کي پنهنجو اصل دشمن ٿي ليکي، ۽ ان جي خلاف جدو جهد کي ئي ڀهرين اهميت ڏئي ٿي. شهرن جا پڙهيل ڳڙهيل سفيد پوش رکو پنجابي - پناهگير سامراج خلاف جدوجهد کي ئي اهميت ڏين ٿا؛ سنڌي عوام جي وڏيرا شاهيءَ خلاف جدوجهد کي به اهميت نٿا ڏين. انهيءَ ڪري قوم جي گهڻي پورهيت عوام ۽ ٿوري سفيد پوش طبقي جي وچ ۾ ڪو به اتحاد پيدا ٿي نٿو سگهي. پڙهيل هڪڙو راڳ پيا آلاپين، ته اڻ پڙهيل عوام ٻيو. جڏهن ڪا ڳالهه ٿئي ٿي ۽ پڙهيل طبقو سنڌ - دشمنن سان ٽڪر کائي ٿو، ته ٿوريءَ دير ۾ ئي ڪيس پنهنجي اڪيلائيءَ جو احساس ٿيڻ لڳي ٿو ۽ هو مايوسيءَ وچان سوچڻ لڳي

ته سنڌي قوم ۾ قومي غيرت ناهي.

اُن جو بنيادي ڪارڻ اهو آهي ته سنڌي پڙهيل طبقو سنڌي عوام جي نقطي کي سمجهڻ جي ڪوشش نٿو ڪري، ان جي مسئلن کي نظر انداز ڪري ٿو، اُن جي دشمنن کي پنهنجو دشمن نٿو ليکي، اُن جي جدوجهد جي پٺڀرائي نٿو ڪري؛ رڳو پنهنجي مطلب جي ڳالهه ٿو ڪري ۽ چاهي ٿو ته سنڌي پورهيت عوام پنهنجي مطلب جون ڳالهيون ڇڏي، رڳو پڙهيلن جي مطلب جي ڳالهين لاءِ جدوجهد هلائي.

اُن جو حل اهو آهي ته ٻيئي ڌريون هڪٻئي جي مسئلن کي سمجهڻ جي ڪوشش ڪن ۽ هڪٻئي جي دشمن خلاف گڏجي جدوجهد هلائين.

پڙهيل پنهنجو مطلب اخبارن، رسالن ۽ تقريرن ذريعي سالن کان بيان ڪندا رهيا آهن. هاڻي ضرورت ان ڳالهه جي آهي ته سنڌين جي زبردست اڪثريت، يعني ٻهراڙيءَ جي هاريءَ ۽ پورهيت عوام، جي سڀ کان وڏي مسئلي، يعني وڏيراشاهيءَ خلاف جدوجهد، جي اهميت کي سمجهجي.

سنڌ جي نيڪ نيت ۽ انصاف پسند ماڻهن ۾ انهيءَ ڳالهه بابت گهڻو مونجهارو آهي. وطن جا ڪيترا گهڻگهرا ۽ پڙهيل ڳڙهيل سنڌي ماڻهو پرمارن جي خلاف جدوجهد جي اهميت سمجهن ٿا، پر وڏيرا شاهيءَ جي خلاف عوامي جدوجهد جي بنيادي اهميت نٿا سمجهن.

هو سمجهي ٿا سگهن ته وڏيرا شاهيءَ خلاف جدوجهد قومي جدوجهد جو تمام اهم ۽ لازمي حصو آهي، ۽ وڏيرا شاهيءَ خلاف عوامي جدوجهد جي پنڀرائي ڪرڻ کان سواءِ ”جيئي سنڌ“ جي قومي جدوجهد هرگز اڳتي وڌي، مضبوط نه ٿيي ٿيي سگهي. اُن کان سواءِ قومي جدوجهد جي ڪامياب ٿيڻ جو سوال ئي پيدا ٿي نٿو سگهي. اڪثر سمجهو، نيڪ نيت ۽ وطن جا گهڻگهرا ماڻهو اِنهيءَ باري ۾ گهڻي ڀاڱي هيٺئين نموني سوچين ٿا:-

(١) اسان جو اصل دشمن پناهگير- پنجابي سامراج آهي. اُهو سنڌ- دشمن پناهگير- پنجابي وڏو زميندار، سرمائيدار، ڪوڙو ڪليمنٽ، پرمار وچون طبقو آهي، جنهن ٢٥ سال سنڌ توڙي سڄي پاڪستان کي مال غنيمت سمجهي، ڦريو، لٽيو ۽ ڇپاڙيو آهي. انهن جي تازي ۽ فاشست ذهنيت جو بدترين مثال اوير پاڪستان واري ڪربلا آهي. نه رڳو سنڌ پر سڄي پاڪستان جي مظلوم ماڻهن ۽ قومن جو فرض آهي ته پاڻ ۾ گڏجي، انهيءَ آفت کي منهن ڏين، ۽ پنهنجون قوتون ڪنهن به ٻئي مورچي تي ضايع نه ڪن. خاص ڪري سنڌين جهڙي چوڌاري طرف گهيريل ۽ ڪوڙيل قوم کي ٻئي ڪنهن به ڌڌي ۾ پوڻ نه گهرجي.

(٢) وڏيرا ڪٿي ڪهڙا به آهن، ته به آهن ته پنهنجا، هونئن به وڏيرن جو اڳوڻو زور ڪونهي. وڏيرا-

Gul Hayat Institute

شاهي آهستي آهستي ختم ٿي، پاڻيهي پنهنجي موت مري ويندي. پر ڇا به ڪٿي هجي، هي نازڪ ۽ ڏکيو وقت آهي. هي گهر جي پاتين سان وڙهڻ جو ٽائيم ڪونهي. هيئنر سڀ ڱڙي مُٺ ٿيون ۽ سنڌ-دشمن سان مقابلو ڪري سنڌ بچايون. پوءِ جڏهوڪا لُڙَ تڏهوڪا پاڻي. جي پوءِ به وڏيرن گهٽي گهٽي ڪٽي، ته انهن کي به ڏسي وٺبو.

(٣) پر جي هرويرو سمجهجي ڪٿي ته ٻاهريان سنڌ-دشمن ۽ سنڌي وڏيرا شاهي هڪ جهڙا دشمن آهن، ته به هڪڙي وقت تي ٻنهي سان وڙهڻ بيوقوفي ٿيندي. اول ٻاهرين سنڌ-دشمن کي منهن ڏيئي سنڌ بچائجي، پوءِ هنن اندرين سنڌ-دشمن کي به ٺيڪ ڪري ڇڏبو.

اِنهيءَ سوچ-وارا وطن دوست ساٿي هيٺيون ڳالهيون يا ته نه ٿا سمجهن يا نظر انداز ٿا ڪن:-

(١) ٻاهرين-پنجابي سامراج جي اصل جڙ ۽ بنياد وڏيرا شاهي آهي.

سنڌ، سرحد، بلوچستان ۾ دقيانوسي، رجعت پرست ۽ عوام-دشمن قبائلي، سرداري ۽ وڏيرڪو نظام حاوي نه هجي ها، ۽ هڪڙي طرف ماڻهو وڏيرن، رئيسن، پوتارن، سردارن، ميرن ۽ پيرن جا ماريل، پيڙيل ۽ ذليل ڪيل نه هجن ها، ۽ وڏيرڪي نظام جا پيدا ڪيل مرض يعني بک، بيماري، جهالت ۽ خوف مٿن

Gul Hayat Institute

چانيل نہ هجن ها، ۽ ٻئي طرف مڪاني وڏيرا، رئيس، خان، پير، مير غدار ٿي، دشمن جي ڪمداري نہ ڪن ها، تہ جيڪر پناهگير - پنجابي سامراج ٻنا ڪٽڪي ۽ ٻنا مقابلي پاڪستان کي هرگز گڙڪائي نہ سگهي ها. تاريخي طرح بہ سنڌ جي تباهيءَ جو ڪارڻ اندروني دشمن هئا، نہ تہ ٻاهرين کي مجال ئي ڪانہ هئي، جو سنڌ کي زير ڪري سگهن. سنڌي هندو ۽ مسلمان وڏيرن ۽ سيٺين پاڻ ۾ وڙهي، يو - پيءَ ۽ پنجاب جي ليگي ۽ ڪانگريسي سياست بازن کي سنڌ ۾ تنگ اڙائڻ جي دعوت ڏني. ڪراچي سنڌ کان ڪاٽڻ ۽ ون يونٽ مڙهڻ جا ڪڌا ڪرتوت وڏيرن پنهنجي هٿ سان ڪيا. هينئر بہ سنڌي عوام وڏيرن کي ڀاري اڪثريت سان ڪامياب ڪري، راڄ ڀاڳ جو مالڪ ڪيو، پر هو هڪ طرف عوام سان وڙهي ۽ ٻئي طرف پاڻ ۾ ڏاڙهي پٽ ڪري، وچي دشمن جي پيرن ۾ ڪريا آهن، ۽ پاڻ تان ۽ سنڌ تان جڳ کلائي رهيا آهن. اِها ڳالهہ بہ خيال ۾ رکڻ گهرجي تہ بنگال ۾ پناهگير - پنجابي سامراج سان مقابلو ان ڪري سخت ٿيو، جو بنگالي نہ رڳو گهڻا ۽ پري هئا، پر اُتي وڏيرڪو نظام تمام ڪمزور هو، ڇو تہ وڏيون زمينداريون اٿڻ سان اُتي ختم ٿي چڪيون هيون ۽ وچون طبقو ۽ غريب عوام زور هئا.

(٢) وڏيرا شاهي سنڌين کي پرمارڻ سان ٽڪر کائڻ ئي نٿي ڇڏي، ۽ دشمن

Gul Hayat Institute

پاران وچ ۾ ٽپيو، سنڌين کي دساڻي ٿي.

وڏيرا شاهي سنڌي عوام جي نڙيءَ تي لت رکيو ويٺي آهي. عوام وڏيرن ۽ سندن دلال ڪامورن جي ڦرلٽ، ڌاڙي، ڌمڪاءَ، ڪوڙن ڪيسن، ڦرين، قيدن جي اشڪنجي ۾ اهڙا نه قابو آهن، جو هنن کي پنهنجي تن جو به هوش ڪونهي. سندن ساهه سدائين سوريءَ تي ٽنگيل آهي. انهيءَ ڪري هو ملڪي معاملن ۽ قومي مسئلن جو سماءُ ئي نٿا لهي سگهن. ڪٿين خبر ئي ڪانهي ته ڪنهن جي بازار پئي لٽجي. پر جي ڪٿي خبر پوين، ته به ڪجهه به نٿا ڪري سگهن، جو وڏيرا شاهيءَ سنجهن ايترو رت ئي ڪونه ڇڏيو آهي، جو هو دشمن کي منهن ڏيئي سگهن. پر جي اتفاق سان ڪڏهن ڪو سنڌي هاري همت ڪري ڪنهن پرمار سان ڪو ٽڪر کايو وجهي، تڏهن به سنڌي وڏيرو ۽ ڪامورو، ڳوالن ۽ چغلخور بنجيو، خود پنهنجي هاريءَ خلاف ڪوڙي ڪليمنٽ ۽ پرمار چوڌريءَ سان پٺ ٽيو وڃي. ڪيترائي هاري ڪارڪن ڪوڙن ڪليمنٽن ۽ پرمار چوڌرين جي بچ تي ۽ سنڌي وڏيرن ۽ ڪامورن جي شاهدين تي ٽيپون کائي ۽ ڦٽڪا ۽ اذيتون سهي چڪا آهن ۽ سهن پيا.

(٣) سنڌي قوم جي اڪثريت اسان جي هاڻوڪي جدوجهد کي قومي جدوجهد نٿي سمجهي، ان کي اهميت نٿي ڏئي ۽ ان ۾ شريڪ بڻي نٿي.

سنڌي قوم جا نوي سيڪڙو ماڻهو هاري ناري آهن. انهن سان ڪجهه سيڪڙو ڪوڙن ڪليمنٽن ۽ ٻين ناجائز حددخلين ڪندڙن سان ٽڪر ۾ آهن ۽ انهن جا ستايل ۽ ماريل آهن. باقي رهيل زبردست اڪثريت وڏيرا شاهيءَ جي شڪنجي ۾ پيڙجي پيئي. ڪين اٽ ٿي پهر وڏيرا شاهيءَ ۽ سندن پاليل ڪامورا-شاهيءَ جي ظلمن جا ڪان ڪپار ۾ لڳل آهن. تنهنڪري هنن جي نظر ۾ حياتيءَ ۽ موت جو سوال اهو ڪونهي ته آيا مرڪز جا چوڌري مضبوط ٿيڻ کپن يا صوبائي وڏيرا مڪمل خودمختياري ماڻين. روزمره جي بيرحم زندگيءَ ۾ هو ڏسن ٿا ته صوبائي وڏيرن يعني تر جي رهزنن ۽ پاٽاريدارن کي جيترا گهٽا پاور هوندا، اوترا سنڌي مسڪينن لاءِ وڏا پاڙ هوندا! مرڪز جو حامي ظالم چوڌري يا ڪوڙو ڪليمنٽ برابر سندن رت ست چوسي ٿو وٺي، پر تر جو رهزن ۽ پاٽاريدار "عوامي نمائندو" ته سندس زال به ڪڍائي سندس در تي ڪانگ ويهاريو ڇڏي! هنن جي نظر ۾ صوبائي ٻولي يا گهٽين صوبائي ٻولين جو فرق به ڪا اهڙي فوري ۽ فيصلي ڪن اهميت ڪانه ٿو رکي، جو هو انهن لاءِ مرڻ مارڻ لاءِ تيار ٿي وڃن.

مطلب ته جن مسئلن کي اسين پڙهيل شهري مٿئين طبقن جا ماڻهو هيستائين قومي مسئلا سڏيندا رهيا آهيون، سي سڏيءَ طرح فقط ڪن مٺ جيترن شهري پڙهيلن ۽ مٿين طبقن جي سنڌين سان واسطو رکن ٿا.

آهي ئي اُنهن کي ڪجهه سمجهن ۽ ڪجهه اهميت ڏين ٿا. سنڌين جي وڏي ڳوڻاٽي اڪثريت نه انهن کي سمجهي ٿي ۽ نه ڪين وڏي اهميت ڏئي ٿي. اِن ڪري اسان واري محدود ”قومي جدوجهد“ ۾ سنڌي قوم جي اڪثريت ڀرپور نموني ۾ نه شامل آهي، نڪا هن حالت ۾ ٿيندي. سچي ڳالهه ڪجي، ته اسان واري ”قومي جدوجهد“ اڃا صحيح ۽ ڀرپور معنيٰ ۾ قومي جدوجهد ناهي. ڇو ته ان ۾ اسان جي اڪثريت جا اهم ترين ۽ حياتيءَ ۽ موت جا مسئلا شامل نه آهن. اِن ڪري جيڪڏهن اسين ايمانداريءَ سان گهرون ٿا ته اسان جي قومي جدوجهد صحيح معنيٰ ۾ قومي جدوجهد ٿئي، ۽ ٿورڙن شهري پڙهيلن بدران سڄيءَ سنڌي قوم جا لکين ماڻهو اُن ۾ زور شور سان ڀرپور حصو وٺن، ته پوءِ اسان کي قومي جدوجهد جو دائرو وسيع ڪرڻو پوندو ۽ اُن ۾ سنڌي قوم جي زبردست اڪثريت جا مسئلا شامل ڪرڻا پوندا.

(٤) درحقيقت سنڌي عوام جي اڪثريت جو بنيادي ۽ دائمي مسئلو اندروني بيماري يعني وڏيرا شاهي آهي.

فطرت جو بنيادي قانون آهي ”ابتڙن جو ميلاپ ۽ مقابلو.“ سنڌي قوم ميلاپ آهي ٻن بنيادي طرح ابتڙ ۽ مخالف قوتن جو، يعني هڪ پاسي سنڌي عوام ته ٻئي پاسي وڏيرا شاهي. اِهو سنڌي قوم جو اندريون

Gul Hayat Institute

تضاد آهي. سنڌ ۾ ٻيو تضاد ڌارين جي پرماريت سان آهي. اهو ٻاهريون تضاد آهي. فطرت جي سائنس اسان کي سيکاري ٿي ته ٻاهرين جي ڀيٽ ۾ اندريان تضاد وڏيک اهم، بنيادي ۽ فيصلو ڪندڙ هوندا آهن.

سنڌي قوم جا بنيادي ۽ دائمي مسئلا آهن: اڻ هوند، بک، بيماري، جهالت، ۽ وڏيرن، ڪامورن، پيرن ۽ ملن جي ڦرلٽ، دٻاءُ ۽ دهشت، ذهني بلئڪ-ميلنگ ۽ روحاني ڊڪٽيٽرشپ. انهن بنيادي مسئلن ئي ٻاهريان مسئلا پيدا ڪيا آهن. وڏيرا شاهي نظام جي گندگيءَ ۽ پوسل ۾ ئي مڇرن ۽ ٻين جيوڙن کي پيدا ٿيڻ، وڌڻ ۽ ويجهڻ جو موقعو مليو آهي. اهو ئي سبب آهي، جو سنڌي عوام وڏيرا شاهيءَ خلاف جدوجهد کي پنهنجي حياتيءَ ۽ موت جو سوال سمجهي ٿو.

(٥) جدوجهد فقط اها ڪامياب ٿئي ٿي، جنهن ۾ سنڌي عوام جا بنيادي مسئلا شامل آهن ۽ جنهن کي سنڌ ۾ ڀرپور تائيد حاصل آهي.

ون يونٽ خلاف سنڌ جي پڙهيل شهري طبقي جو هڪڙو تمام ننڍڙو محب وطن حصو لڳاتار ١٥-١٦ سالن ڪانءُ واڪا ڪندو رهيو. پر سنڌي عوام جي ڪن تي جونئن به ڪانه سُري! ڇو ته اهڙن نعرن جو عوام جي روزمره جي زندگيءَ سان ڪوبه سڌو ۽ پڌرو تعلق

Gul Hayat Institute

ڪونہ هو. تنهنڪري هو آنهن نعرن کي هوائي سمجهندا رهيا ۽ اُن ۾ شريڪ ئي ڪونہ ٿيا. نتيجو اِهو ٿيو، جو آها تحريڪ، هيڏيءَ متاڪت ۽ تقريرن ۽ تحريرن جي هيڏيءَ اٿاهہ ٻوڏ جي باوجود، اٿاهہ عوامي تحريڪ ٿي نہ سگهي. البت جڏهن ايوب شاهيءَ جا قيد ڪيل شاگرد ۽ قومي ڪارڪن، جيل مان قومي جدوجهد جي هڪ نئين، وسيع ۽ عوامي نظريي سان ٿورڙا واقف ٿي، ٻاهر آيا، ۽ ٻهراڙيءَ جي سنڌي عوام سان سندن دل جي ڳالهہ يعني وڏيرا شاهيءَ جي مخالفت جي ڳالهہ ڪيائون تڏهن صورتحال بدلجي ويئي. ٤- مارچ ١٩٦٩ع تي ٢ لک سنڌي هاري حيدرآباد ۾ گڏ ٿيا ۽ سنڌ۔ دشمنن جون وايون ولڙيون ٿي ويون. اُن کان پوءِ وري جڏهن قومي جدوجهد جو تنگ، غير عوامي، وڏيرڪو نظريو غالب ٿي ويو، تڏهن جيڪا حالت ٿي آهي، سا سيني ڏٺي!

ٻئي طرف، پيپلز پارٽي جڏهن عوام ۾ وڏيرا شاهيءَ خلاف زبردست تبليغ جو طوفان ڪڙو ڪيو، تڏهن سنڌ جي ٿرن، برن ۽ جهنگن کي ڄڻ باهہ لڳي ويئي! سندن تحريڪ ۾ ايڏي وڏي طاقت پيدا ٿي ويئي، جو وڏا وڏا جبل بہ لڏي ويا! پر وري جڏهن پارٽيءَ ۽ حڪومت تي وڏيرن مڪمل غلبو ڪري ورتو ۽ وڏيرا شاهيءَ جي مخالفت جو چوغو لاهي ڇڏيائون، تڏهن جيڪا صورت۔ حال ٿي آهي، تنهن جي تشريح جي ضرورت ڪانهي!

(٦) سنڌي قومي جدوجهد تڪڙي فيصل ڪان ٿيندي.

اِها لاهين چاڙهين ۽ ورن وڪڙن واري، لمبي ۽ ڪٺن جدوجهد هوندي، جا گهڻئي مختلف مورچن تي لڙي ويندي.

جيڪڏهن اِئين نہ هجي ها ۽ پاڻيپٽ جي لڙاين وانگر هڪڙي ڏينهن ۾ فيصلو ٿيڻ وارو هجي ها، تہ پوءِ ڪٿي چئجي تہ وڏيرا شاهيءَ کي نظرانداز ڪري، سڀ گڏجي، ڪٿي سنڌ - دشمنن سان هڪ هڪاٽي ڪريون. پر ان ۾ هڪ ٻہ نہ، پر گهڻا سال لڳندا. آنهيءَ سموري عرصي ۾ اِها توقع رکجي تہ سنڌي عوام وڏيرا شاهيءَ جي گهاٽي ۾ ٻہ پيڙبا رهن ۽ ٻڙڪ ٻہ ٻاهر نہ ڪين ۽ ساڳئي وقت سنڌ - دشمنن جي حملن ۽ سازشن کي ٻہ ڪاميابيءَ سان منهن ڏين، سو ٿيندو خيالي پلاءُ پچائڻ.

تنهنڪري وڏيرا شاهيءَ طرفان سنڌي عوام سان جيڪا اڻ ڏي پهر ريدن پيئي ٿئي، تنهن کي نظرانداز ڪبو، تہ سنڌي عوام قومي جدوجهد ۾ دل جان سان شريڪ نہ ٿي سگهندو، ۽ جدوجهد جو رينگٽ تہ خير هلندو پيو، پر سُر ڪونہ ٺهندو.

Gul Hayat Institute

(٧) پناهگير - پنجابي نقلي ترقي پسند سنڌي پورهيت عوام کي قومي جدوجهد کان بدظن ڪري، سنڌين ۾ زبردست ڦوٽ وجهي رهيا آهن.

جيئن ته هيستائين ٻهراڙيءَ جي سنڌي عوام جي اڪثريت جي مسئلن کي قومي جدوجهد ۾ شامل نه سمجهيو ويو آهي، ۽ اسين رڳو متئين طبقي جي ننڍڙيءَ ٽورائيءَ جي فائدي جي ڳالهين کي قومي جدوجهد جو نالو ڏيندا رهيا آهيون، تنهنڪري پناهگير-پنجابي نقلي ترقي پسندن جي پيگهي مچي ويئي آهي. هو گجهه ڳوهه ۾ سنڌي هارين، پورهيتن ۽ غريب پڙهيلن کي ائين ڀرغلائي رهيا آهن ته "هيءَ قومي تحريڪ" سکين ۽ شاهوڪار شهرين ۽ وڏيرن جي پنهنجي تحريڪ آهي، جي پنهنجي مطلب لاءِ "قوم!" "قوم!" ۽ "سنڌ!" "سنڌ!" پيا ڪن-اوهان کي ته پڇن ئي ڪونه ٿا. نتيجو اهو پيو نڪري ته اندر ئي اندر سنڌي پورهيت عوام جا ٽورا گهٽا سمجهو ماڻهو سنڌين کان ڪٽبا وڃن ۽ پناهگير نقلي ترقي پسندن جا ذهني غلام ٿيندا وڃن. هو کين پنهنجي مطلب لاءِ استعمال پيا ڪن.

Gul Hayat Institute

(٨) وڏيرا شاهيءَ خلاف جدوجهد کي قومي جدوجهد جي اعليٰ مفادن جي دائري اندر هلايو.

وڏيرا شاهيءَ جو اصلي علاج آهي زميداري نظام کي مڪمل طور ختم ڪرڻ. ان کان سواءِ سنڌي قوم ڪڏهن به هڪ پاڻ-پري، طاقتور ۽ شاندار قوم بنجي ڪانه سگهندي. پر قومي اتحاد خاطر سنڌي هاري عوام

موجوده حالت ۾ زمينداري سرشتي جي فوري طرح ۽ مڪمل خاتمي جو مطالبو ڪن. هن وقت هو تمام محدود مطالبا ڪن. جهڙوڪ، وڏيرا مٿن ظلم بند ڪن. کين بيدخل نه ڪن. مٿن ڪوڙا قرض نه لکن. ليکو صاف ڪن. زرعي قانونن موجب هلت ڪن. ڪوڙا ڪيس ۾ ڦاسائي نه ڪن. کين ذليل ۽ تباهه نه ڪن، وغيره.

تاڙي هڪ هٿ سان نه وڄندي آهي. سنڌي هاري قومي مفاد خاطر وڏيرا شاهيءَ جو گهڻو گهڻو ڪجهه ۾ سهيو وينا آهن. پر وڏيرا شاهيءَ کي به قومي مفاد خاطر ڪجهه نه ڪجهه حياءُ ڪرڻ گهرجي، ۽ سنڌي عوام جي ڀاري اڪثريت سان جنگبندي ڪرڻ گهرجي، ته جيئن سڀ گڏجي سنڌ ـ دشمنن کي منهن ڏيئي سگهون. اِها ڳالهه به نوٽ ڪرڻ گهرجي ته قومي جدوجهد ذريعي جيڪي ڪجهه حاصل ٿئي ٿو، تنهن جو مکڻ ۽ ڏونترو ته پيش پيش وڏيرا ۽ سندن پوئلڳ وچون طبقو ئي کائين ٿا. عوام کي رڳو ڪٿي لسيءَ جي لپ نصيب ٿئي، ته به ڇڻ ڇج ڪٿيائون!

اهڙيءَ حالت ۾ جيڪو وڏيرو هن ڏکئي وقت به سنڌي هاري عوام تي ظلم بند ڪرڻ ۽ کيس انسان ڪري ليکڻ لاءِ تيار نه هجي، تنهن کي سنڌي هرگز سمجهڻ نه گهرجي. ان کي سنڌي قوم جو غدار ۽ دشمن جو دلال سمجهجي. قومي ڪارڪنن کي گهرجي ته

اهڙي وڏيري خلاف مظلوم هارين ۽ پورهيتن جي هڙتال وڙان مدد ڪن. جيڪي سنڌي شاگرد، اديب، دانشور، قومي ڪارڪن ۽ اڳواڻ اهڙيءَ حالت ۾ به مظلوم سنڌي هاري عوام جي پٺڀرائي ڪرڻ لاءِ تيار نه هجن، تن کي قوم پرست نه ليکڻ گهرجي. آهي ڇٽبو ته، رڳو نالي جا نلها ٺڪر آهن. هو قوم پرست نه، پر مطلب پرست آهن. سچن پچن سنڌي وطن-دوستن کي، سنڌي عوام جي انهن تمام محدود، مناسب ۽ واجبي گهرن کي قومي جدوجهد جي پروگرام جو هڪ لازمي ۽ بنيادي حصو ڪري سمجهڻ گهرجي. هي مسئلو معمولي ڪونهي. اسان جي قومي جدوجهد جي ڪاميابيءَ جو بنيادي دارومدار انهيءَ مسئلي جي صحيح حل تي آهي. انهيءَ مسئلي کي جيڪڏهن، اسان نظرانداز ڪيو يا رڳو اٽڪل بازيءَ سان عوام کي ان ۾ نڀڻ جي ڪوشش ڪئيسون، ته پوءِ پلي لک پيرا پيا ”جيئي سنڌ!“ جا نعرا هڻون، پر اُن مان ڪڙتيل ڪوبه ڪونه نڪرندو. جڏهن سچ نيزي پاند ٻبهندو، تڏهن سڌ ڏيڻ وارو به ڪو ڪونه هوندو. هن مسئلي جو حل ڪنهن هڪڙي جي ڏاهپ سان نه، پر اسان جي سڄيءَ قوم جي گڏيل ڏاهپ سان ٿيندو.

[”تحريڪ“ مارچ، ١٩٧٣ع]

صحيح قومي ٻڌيءَ لاءِ جدوجهد ڪريو

سنڌ کي سڏائين کي نه ڪي آفتون ڇهتيون پيون هونديون آهن. پر جهڙيءَ طرح اڄ اها واڳن جي وات آهي، تهڙيءَ طرح اها اڳ ڪڏهن به ڪانه هئي.

دشمن وٽ حڪومت جي مشينري آهي، ڏندو آهي، دولت آهي، چالاڪ ۽ عيار دماغ آهن، رهزن ۽ قاتل ذهنيت آهي، قسمين قسمين تنظيمي چار آهن، فريبي من موهيندڙ نعرا آهن، هزار سالن جي بدمعاشيءَ جو تجربو آهي، عزم آهي ته اتحاد به آهي، سياسي ۽ فوجي جنگ جو وسيع تجربو آهي، قومي ۽ بين‌الاقوامي مددون، لاڳاپا ۽ مٽيون مائٽيون آهن. اُن جي مقابلي ۾ اسين اٻوجهه ۽ اڻڄاڻ آهيون، ننڍڙي دل ۽ ننڍي دماغ وارا آهيون، اسان کي پنهنجي بچاءَ ڪرڻ جو نه تجربو آهي، نه وسيلا آهن، نه صحيح وات آهي.

Gul Hayat Institute

اِن صورتحال کي بدلائڻ لاءِ اسان وٽ فقط هڪڙو هٿيار ٿي سگهي ٿو، اهو هٿيار آهي ٻڌي.

اسان کي پنجن قسمن جي ٻڌيءَ جي ضرورت آهي. ١- هڪڙي مقصد ۽ هڪڙيءَ منزل جي ٻڌي. ٢- ان منزل ۽ مقصد لاءِ صحيح وات جي ٻڌي. ٣- اڳتي وڌڻ جي صحيح طريقن جي ٻڌي. ٤- تنظيم جي ٻڌي. ٥- عملي جدوجهد جي ٻڌي.

١- هڪڙي مقصد ۽ هڪڙيءَ منزل جي پڄاڻي:

سان جي قوم، منزل ۽ مقصد جي خيال کان، ڪيترن ٽڙوپڙ ۽ پاڻ ۾ وڙهندڙ ننڍڙن ننڍڙن ٽولن ۾ ورهايل آهي. اسان مان ڪن جي سچي منزل ۽ سچو مقصد نوڪرين وٺڻ تائين وڃيو پهچي. ڪري، نوڪرين وٺڻ کان پوءِ اسان جا اهي ماڻهو چون ٿا ته "هاڻي جدوجهد جو دنگ ٿي ويو، هاڻي وڃي پنهنجي گهر گهاٽ جي ڪجي." ڪن جو منزل مقصد اليڪشن وڙهي، ميمبر ۽ وزير ٿيڻ آهي. ٻين ڪي سورهن ايڪڙن تان ڏيل جي معافي ڪپي، ٽين ڪي ريڊيو تان سنڌي پروگرام ڪپن، چوٿن ڪي جلسا ۽ جلوس ڪرڻ ۽ رعب وارا نعرا هڻي، واهه واهه ڪرائڻ جي لذت ڪپي. مطلب ته هر ٽولي جي منزل مراد تمام ننڍڙي ۽ الڳ الڳ آهي. رسمي طرح اسان سڀ "جيئي سنڌ!" جا نعرا هڻون ٿا، پر هر ٽولي جو مقصد ۽ مطلب پنهنجو آهي. سڄيءَ قوم جي منزل ۽ مقصد جي پڄاڻي تڏهن ٿيندي، جڏهن انهن ڌار ڌار ننڍڙين ٽولين جي مقصدن ۽ مطلبن کي گڏ ڪري، پاڻ ۾ پيئي، چنبڙي ڇاڻي، مطلبن ۽ مقصدن جو اهڙو گڏيل مجموعو ٺاهيو وڃي، جنهن ۾ سڀني ڌار ڌار ٽولن جا مطلب ۽ مرادون سمائجي وڃن. هر ٽولو پنهنجي مطلب جي گهر به ڪري ۽ ساڳئي وقت يڪ گڏيل مقصدن ۽ مرادن جي مجموعي يعني گڏيل قومي گهرن لاءِ به وڙهي. سڀ سنڌي ٽولا گڏجي سڏجي، هڪڙي سنڌي ٽولي

Gul Hayat Institute

جي گهرن توڙي سمورن ٽولن جي گڏيل گهرن جي پٺڀرائي ڪن. مثلا، نوڪرين جي گهر اهو ڏڍلو به ڪري، جنهن کي نوڪرين جو مسئلو درپيش آهي، پر ساڳئي وقت اهي سڀ ٽولا به ڪن، جن کي اهو مسئلو درپيش ناهي پر پنهنجا مسئلا درپيش اٿن. نه رڳو شاگرد، پر ڪڙمي، ڪوري، لوهار، واڍا، موچي، واپاري، آبادگار ۽ وطن سان همدردي رکندڙ زميندار به اها گهر ڪن ته ”سنڌين کي نوڪرين جا حق ڏيو!“ ساڳئي وقت، شاگردن جو به فرض آهي ته رڳو داخلائن وٺڻ، فين گهٽائڻ جي گهر نه ڪن، پر ان سان گڏ ڪڙمين، ڪورين، موچين، مزدورن، واپارين، آبادگارن ۽ وطن سان همدردي رکندڙ زميندارن جي گهرن جي به تائيد ڪن ۽ انهن گهرن واري جدوجهد ۾ شريڪ ٿين. سڄي قوم جي گڏيل گهرن کي اسين قومي جدوجهد جا اقتصادي، سياسي ۽ ثقافتي مقصد يا ٿورن لفظن ۾ قومي مقصد سڏي سگهون ٿا. انهن قومي مقصدن کي اسين ٻن حصن ۾ ورهائي سگهون ٿا. هڪڙا فوري مقصد، جيڪي موجوده حالتن ۾ اسين پنهنجي موجوده وسيلن سان حاصل ڪري سگهون؛ ٻيا آهي آئيندي جا مقصد، جن کي اسين اڄ حاصل نٿا ڪري سگهون پر سڀاڻي ڪري سگهنداسين. اهي ايندڙ مقصد به تڏهن حاصل ٿي سگهندا، جڏهن اسان قوم کي اڄ ۽ هينئر کان ئي انهن کان واقف ڪريون ۽ انهن لاءِ هينئر

Gul Hayat Institute

ٿي ذهني ۽ ٻئي قسم جي تياري ڪري، ايندڙ جدوجهد لاءِ رستا ۽ ميدان تيار ڪريون.

٢- قومي منزل ۽ مقصد تي پهچڻ لاءِ صحيح واٽ جي ڳولا:-

قومي منزل ۽ مقصد کي طئه ڪرڻ کان پوءِ ٻيو بنيادي مسئلو اهو آهي ته اها واٽ ڳولي لهجي، جيڪا اسان کي انهيءَ قومي منزل تائين پهچائي سگهي. اسان جي قوم ۾ هونئن ته گهڻائي ٽولا آهن، پر هن مضمون جي مقصد لاءِ اسين سنڌي قوم کي پنجن مکيه ٽولن ۾ ورهائيندا سون: ١- هاري، ٢- مزدور، ٣- وڏا زميندار، ٤- سرمائيدار ۽ مٿيون وچون طبقو ۽ ٥- ننڍيو وچون طبقو جنهن ۾ آبادگار، نوڪرين وارا ماڻهو، ڪاريگر ۽ ننڍا واپاري اچي وڃن ٿا.

سوال آهي ته قومي جدوجهد ۾ انهن پنجن ٽولن مان هرهڪ ٽولي مان ڪهڙي اميد ۽ ڪهڙو آسرو رکجي؟ انهن مان ڪهڙا ٽولا پڇاڙيءَ تائين جدوجهد ڪندا ۽ ڪهڙا دشمن تي ڀيهندا. ڪهڙا ڪجهه وقت هلندا ۽ پنهنجو مطلب پورو ڪري يا حالتون ڏکيون ڏسي، اڌ مان گوهي ڏيئي، ڀڄي ويندا، يا ته مرڳو وڃي دشمن سان ملندا؟ ٻيو سوال آهي ته جيڪي ماڻهو قومي جدوجهد جي آخري منزل تائين پهچڻ چاهين ٿا، انهن کي انهن ٽولن يا طبقن مان هرهڪ ٽولي يا طبقي سان

Gul Hayat Institute

کھڙي روش وٺڻ کپي ۽ ساڻن کھڙي هلت هلڻ کپي. ٽيون سوال اهو آهي ته سنڌ جي قومي جدوجهد جي آخري منزل تائين هلڻ وارن کي پاڪستان جي ڌار ڌار غير سنڌي قومن، طبقن ۽ ٽولن مان ڪھڙو آسرو، اميد يا انديشو رکڻ کپي. انهن سان اسان جو ڪھڙو رويو ۽ هلت هئڻ کپي. چوٿون سوال اهو آهي ته جيڪي قومون، طبقا ۽ ٽولا سنڌي قوم جا بدخواهه آهن، اُهي سيئي پاڻ ۾ ڪيترين ئي ڳالهين ۾ همخيال به آهن، پر پاڻ ۾ بنيادي ٽڪر ۽ مقابلا به اٿن. جيئن دشمن اسان جي مختلف ٽولن جي اندر ويڇن ۽ مقابلن کي استعمال ڪري، اسان کي پاڻ ۾ ويڙهائي، پنهنجا مقصد حاصل ڪن ٿا، تيئن اسين به سندن اندروني ڦيٽارن جو پنهنجي قومي مقصدن کي اڳتي وڌائڻ لاءِ فائدو وٺي سگھون ٿا. ته اُن لاءِ ڪھڙا طريقا، رستا، پاليسيون ۽ سياسي چالون استعمال ڪريون؟ پنجون سوال آهي ته اسان جي قوم جي مختلف طبقن ۽ ٽولن جا مقصد هڪٻئي جي ابتڙ به آهن، ته ساڳيا هڪجهڙا به آهن. هيستائين دشمن جي چالاڪيءَ، اسان جي اڻ ڄاڻائيءَ ۽ اسان جي غدار ٽولن جي غداريءَ سبب، سنڌي قوم جو سڄو زور انهن معاملن تي صرف ٿيندو رهيو آهي، جن معاملن بابت اسان ۾ ناٺاهه ۽ ڦيٽارو آهي. ڇا اسين ناٺاهه ۽ ڦيٽاري وارين ڳالهين کي صفا وساري يا پاسيرو رکي، قومي ٻڌي ٺاهڻ جي ڪوشش ڪنداسين، ته

ڪامياب ٿينداسين؟ جي نه، ته ڪو اهڙو رستو آهي ڇا، جو اسين انهن ڦيٽارن کي ايترين حدن اندر رکون، جو اهي قومي ٻڌيءَ کي وڌڻ ويجهڻ کان روڪي نه سگهن! ڇا ائين ٿئو ٿي سگهي ته اسين ڪن ڏقيرن ۽ ناسوري غدار ٽولن کي پاڙئيچاري جي پٽ مان ڪڍي ڇڏيون ۽ باقي ٻيا سڀ ٽولا ۽ طبقا پاڻ ۾ صلاح مصلحت ڪري، سڀ گڏجي، دشمن توڙي انهن ڏقيرن سان وڙهڻ لاءِ پنهنجن اندروني اختلافن کي ضابطي اندر رکون، ۽ ڪنهن به ڏر کي ليڪو لنگهڻ نه ڏيون؟ اهي ۽ ٻيا واسطيدار مسئلا جيڪڏهن اسان حل ڪري سگهياسون، ته پوءِ ڇئبو ته اسان قومي جدوجهد جي صحيح وات ڳولي لهڻ ۾ ڪامياب ويا آهيون.

٣- اڳتي وڌڻ جي صحيح طريقن جي ٻڌي:-

جدوجهد جي وات ۽ ان جون ٻاڻيسيون ڪيٽي کهڙيون به صحيح هجن، پر جيڪڏهن جدوجهد جو طريقو صحيح نه آهي، ته صحيح مقصد ۽ صحيح وات جي هوندي به، جدوجهد اڳتي وڌي نه سگهندي. اڄ سنڌ جي ماڻهن جا قومي جدوجهد بابت ڏار ڏار ۽ ابتڙ خيال آهن. ڪن جو سڄو زور آهي اخباري بيانن تي ۽ جلسن جلوسن تي. ڪي چون ٿا ته اهي سڀ ڳالهيون بيڪار آهن، ”مڙس ته ڦڏو نه ته جڏو“، ”ڏنڊا ڪٽي ملڪ ۾ ڪاهي پئو.“ ڪن جو مرڪو خيال آهي آهي ته ”پاڪستان آيو پيو آهي، اجايو پاڻ کي هلاڪ

ڪرڻ جي ضرورت ڪانهي. رڳو ويٺا ڏسو ته هندستان، چين يا روس ڪيئن نه ٿا سڀني جي ٽڪ مان ور لاهين." مطلب ته هر ماڻهوءَ ۽ هر ٽولي کي جدوجهد جو ڌار ڌار ڍنگ ۽ طريقو صحيح نظر اچي ٿو. سوال آهي ته اسان جي موجوده حالتن کي ڏسندي ۽ دنيا جي موجوده دور کي خيال ۾ رکندي، جدوجهد جا ڪهڙا ڍنگ صحيح ۽ ڪارگر آهن. جڏهن سڄيءَ قوم جا وطن دوست ۽ وفادار ٽولا پاڻ ۾ صلاح مصلحت ڪري، جدوجهد جي صحيح طريقن بابت پاڻ ۾ متفق ٿيندا، تڏهن چئبو ته اسان ۾ جدوجهد جي طريقن بابت قومي ٻڌي پيدا ٿي ويئي آهي. اُن ۾ انهيءَ ڳالهه جو به خيال رکڻو پوندو ته جدوجهد جا جيڪي طريقا ڪالهه موزون هئا، سي ممڪن آهي ته اڄ ناموزون هجن يا جيڪي ڪالهه ناموزون هئا، سي اڄ موزون نظر اچن. ساڳيءَ طرح جدوجهد جي اڄوڪي ڏاڪي تي جيڪي طريقا اڄ موزون آهن، سي سڀاڻي ناموزون ٿي پون، يا جيڪي اڄ ناموزون آهن سي سڀاڻي موزون ثابت ٿي پون. تنهن کان سواءِ اهو ضروري ناهي ته جدوجهد جي هڪڙيءَ اسٽيج تي فقط هڪڙوئي طريقو استعمال ڪيو وڃي. ساڳئي وقت تي، ڌار ڌار حالتن ۾، ڌار ڌار طريقا هڪٻئي سان گڏ نهڪائلي، استعمال ڪري سگهجن ٿا ۽ ڪرڻ کپن.

٤- تنظيم جي پڌي:-

چوٿون بنيادي مسئلو تنظيمي پڌيءَ جو آهي. قوم ڀلي مقصدن تي متفق هجي، ان تائين پهچڻ جي صحيح واٽ به ڳولي لهي چڪي هجي، جدوجهد جا صحيح طريقا به مقرر ڪري چڪي هجي، پر انهيءَ هوندي به جيڪڏهن ان وٽ ڪا اهڙي تنظيم ناهي، جيڪا ان جدوجهد جي رٿابندي ڪري، مختلف قوتن کي گڏي سندن رهبري ڪري، ڪين منظم نموني ۽ ڊسيپلن سان مختلف ميدانن ۾ لڙڻ لاءِ تيار ڪري، ته پوءِ سڄي ڪمائي ڪٽ ٿي ويندي. انقلابي وطن-دوست تنظيم کان سواءِ ڪابه انقلابي وطن-دوست جدوجهد هلي ۽ ڪامياب ٿئي، سو ائين ناممڪن آهي جيئن ڪنهن فوج جو ڪمانڊرن ۽ سپهسالارن کان سواءِ جنگ کٽي سگهڻ. اسان جي قوم هن وقت ڇڙوڇڙ ماڻهن ۽ ٽولن ۾ ورهايل آهي. ڪي نالي ماتر جلسا جلوس ۽ اخباري بيان ڏيندڙ فرد ۽ تنظيمون به آهن، پر اها داناءَ، دوررانديش، منظم، انقلابي ۽ عوامي تنظيم ناهي، جا قوم کي تيار ڪري، سندن ڪمان ڪري ۽ ڪيس لڪن، لانگهن مان اڪاري پار ڪري. جيڪڏهن اسان اهڙي تنظيم ناهڻ ۽ وڌائڻ ۾ ڪامياب وياسون، ته ڄڻو ته اسان قومي پڌيءَ جو چوٿون شرط، يعني تنظيمي پڌي، پورو ڪيو. اُن تنظيم جو بنياد قوم جي ڪهڙن طبقن تي هجي، ان ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ ڪهڙيون لياقتون ۽ شرط هجن؟ اُن جي ڪم

Gul Hayat Institute

جو ڍنگ کهڙو هجي؟ اُن جي اڳواڻي کهڙو طبقو ڪري؟ اهي سڀ فيصلي طلب سوال آهن.

٥. عملي جدوجهد جي ٻڌي:-

مٿين چئن ئي قسمن جي ٻڌيءَ کان پوءِ سوال آهي عملي جدوجهد جي ٻڌيءَ جو. اسان جا مختلف محب-وطن ٽولا مختلف ميدانن تي مختلف طريقن سان پنهنجي حال سارو جدوجهد ڪري رهيا آهن. انهن جي وچ ۾ ڪوبه لاڳاپو ڪونهي. جيڪڏهن شاگرد هڙتالون ڪن ٿا يا سنڌ-دشمن قوتن سان ٽڪر کائين ٿا، ته ماستر، هاري، مزدور ۽ واپاري پنهنجي گهر ويٺا آهن. وري جي ماستر، هاري يا مزدور ڪو قدم کڻن ٿا، ته شاگرد، واپاري ۽ آبادگار چپ آهن. عملي جدوجهد جي ٻڌي تڏهن ٿيندي، جڏهن هڪڙي ٽولي جي جدوجهد جو سڏ سنڌ جي هڪ ڪنڊ کان ٻيءَ ڪنڊ تائين، ڪينجهر کان ڪارونجهر تائين، ڪنڌڪوٽ کان ڪيٽي ٻندر تائين، پڙاڏا ڪرڻ لڳي.

ٻڌيءَ بابت مطالعو، غور، فڪر ۽ صلاح مصلحت ڪريو.

انهن مان هرهڪ ٻڌيءَ جا پنهنجا مسئلا آهن. انهن تي غور ڪرڻ گهرجي، صلاح مصلحت ڪرڻ گهرجي. دنيا جي ٻين مظلوم ۽ مجاهد قومن جي جدوجهد مان سبق حاصل ڪرڻ گهرجي. اُنهن کي پنهنجي ماحول ۽ حالتن

Gul Hayat Institute

مطابق گهڙي سنواري، پنهنجي ڪم لائق بنائڻ ڪپي. انهن ۾ پنهنجي طرفان بااصول ايجادون ۽ واڌارا ڪرڻ کپن. اسان جي قومي جدوجهد جو صحيح بنياد فقط تڏهن پوندو، جڏهن اسان جي سڄيءَ قوم جا عوام ۽ ڏاها ماڻهو انهن مسئلن جي اهميت سمجهندا ۽ انهن جو حل ڳولي لهندا.

[”تحريڪ“ - اپريل، ١٩٧٣]

Gul Hayat Institute

ٿومي جدوجهد جو وڏيرڪو نظريو!

●

چار نظريا، چار واٽون.

سنڌ ۾ قومي جدوجهد جا چار نظريا، چار واٽون ۽ چار طريقا موجود آهن:

١- قومي جدوجهد جو وڏيرڪو نظريو.

٢- قومي جدوجهد جو سنڌي وچين طبقي وارو نظريو.

٣- قومي جدوجهد جو ڪٽر قوم پرست پناهگير- پنجابي وچين طبقي طرفان سنڌين کي سيڪاريل نظريو يا نقلي ترقي پسند نظريو.

٤- قومي جدوجهد جو انقلابي وطن- دوست نظريو.

ڪسوٽيون.

ڪنهن طبقي جو قومي جدوجهد بابت ڪهڙو نظريو آهي، تنهن جي خبر هيٺين ڳالهين مان پوندي:

(الف) هو قومي جدوجهد ڪهڙي مقصد لاءِ ڪري ٿو. (ب) هو اُن جدوجهد جو مکيه دارومدار ڪهڙي طبقي يا طبقن تي رکي ٿو ۽ اُن جي اڳواڻي ڪهڙي طبقي کي ڏيڻ گهري ٿو. (ت) اُن جدوجهد جو نشانو ڪهڙين دشمن قوتن کي بنائي ٿو. (ج) اُن

Gul Hayat Institute

جدوجهد ۾ ڪهڙا طبقا يا ٽولا ساٿي ڪري ڳڻي ٿو. (ح) اُن جدوجهد ۾ ڪهڙن طبقن يا ٽولن کي دشمن کان ٽوڙي، پاڻ سان شامل ڪري ٿو يا ڪين غير جانبدار بنائڻ گهري ٿو. (خ) اُن جدوجهد لاءِ ڪهڙي ڪهڙي قسم جي تنظيم ٺاهي ٿو. (د) اُن جدوجهد جي مختلف ڏاڪن تي جدوجهد جا ڪهڙا طريقا اختيار ڪري ٿو.

اسين هن پيري قومي جدوجهد جيَ وڏيرڪي نظريي، واٽ ۽ طريقن جي ڇنڊ ڇاڻ ڪنداسون.

مقصد:

١- وڏيرو طبقو قومي جدوجهد جو مقصد اهو ٻڌائيندو آهي ته پنهنجي مظلوم قوم کي ڌارين ظالمن کان ڇوٽڪارو ڏياري، ڪيس هڪ خوشحال، طاقتور ۽ عظيم قوم بنائجي. پر جيئن ته وڏيرو طبقو پاڻ خود قوم جو چور ۽ قوم جو دشمن آهي، قوم جا گذر جا وسيلا ڦبايو ويٺو آهي ۽ قوم جي ماڻهن کي ڦريو ماريو، ديڙائيو، غلام بنايو ويٺو آهي، تنهنڪري هو قوم جي ماڻهن کي ڏڪاري ٿو ۽ ڪانئن ڊڄي ٿو. ساڳيءَ طرح ماڻهو به ڪيس ڏڪارين ٿا ۽ ڪانئس ڊڄن ٿا. ڄائي ڄم کان سندس طبقاتي فطرت قوم-دشمن آهي. ماڻهن جو ڇوٽڪارو، آزادي ۽ طاقت وڏيري طبقي جي واسطي موت جو پيغام آهي. اُن ڪري هو ڪڏهن به نٿو چاهي ته سنڌ جا ماڻهو سچ پچ هر قسم جي غلاميءَ کان

Gul Hayat Institute

مڪمل طرح چوٽڪارو حاصل ڪن، پاڻ - پرا، سگهيا ستايا ۽ آزاد ٿين. هو درحقيقت ٽي ڳالهيون چاهي ٿو: (۱) سنڌس قوم جا ماڻهو زور نه وٺن ۽ سنڌس غلاميءَ مان آزاد نه ٿين. (۲) غير قوم جا ماڻهو ڪيس نه ستائين ۽ سنڌس لئي گهٽ نه ڪن. (۳) سنڌس قوم جي ماڻهن کي ڦرڻ، مارڻ ۽ غلام رکڻ جو موقعو ۽ اختيار ڪيس ئي حاصل هجي ۽ ٻيو ڪو به ڌاريون اُن ڦرمار ۽ طاقت جا ٽُڪر ڪائنس نه کسي وٺي؛ ٿي سگهي ته ڪائنس ڪو حصو پتي به نه ڦري. اِنڪري جنهن جدوجهد کي هو قومي جدوجهد سڏي ٿو، سا درحقيقت سنڌس پنهنجي طبقاتي جدوجهد آهي، جنهن جي وسيلي هو پنهنجي قوم کي ڦرڻ جي هڪ هٿي پاڻ حاصل ڪرڻ گهري ٿو. اِها آهي سنڌس جدوجهد جي آخري منزل.

وڏيري جي قومي جدوجهد جي واٽ.

ڪيس خبر آهي ته پنهنجي قوم ۽ ڌارين سان هو ساڳئي وقت وڙهي نٿو سگهي. تنهنڪري هو پنهنجي جدوجهد کي چئن منزلن ۾ ورهائي ٿو: (۱) جڏهن ڌاريون دشمن زور ٿيو وڃي ۽ سنڌس قوم ڪمزور ٿيو پوي، ته هو يڪدم دشمن اڳيان هٿيار ڦٽا ڪري، ٽپ ڏيئي، وڃي دشمن جي پيرن ۾ ڪري ٿو. هو جلد ئي قومي دشمن کي ريجهائي، ڪيس پنهنجي وفاداريءَ جو يقين ڏياري، دشمن جي شڪاري ڪتي جي پوزيشن

Gul Hayat Institute

حاصل ڪري ٿو. اُن جي بَچ تي پيچ لڳائي، پنهنجي
قوم کي ڏاڙهي، سندس ٻُوٽ ڪيڏي، پنهنجي مالڪن
کي ڪارائي ٿو ۽ پاڻ به هڏا ۽ پاروٽا ٽڪر کائي،
مڇي مواڙ ٿيو پوي. جڏهن ڏاڙين جي ستايل مظلوم قوم
آخر پنهنجو ڪنڌ مٿي کڻي ٿي ۽ پنهنجي ڇوٽڪاري
لاءِ پاڻ پتوڙي ٿي، تڏهن ڪيس اچيو اِهو ڊپ کڻي ته
متان سندس قوم سچ پچ آزاد نه ٿي وڃي! تنهنڪري
هو دشمن ڪان به ۽ وڪون اڳتي وڌي، قومي جدوجهد
تي وار ڪري ٿو ۽ پنهنجي مالڪن کي خوش ڪرڻ
۽ ڪانئن انعام وٺڻ ۾ ڪُتو ٿئو پڇي. اُن وقت هو بالڪل
الف اگهاڙو، قوم-دشمن غدار ٿي بيهندو آهي ۽ لوڪ
لڄا جو ڪوبه خيال نه ڪندو آهي. اُن وقت هو ڏسڻ
۾ تمام طاقتور هوندو آهي، پر حقيقت ۾ ڪمزور هوندو
آهي، ڇو ته سڄي قوم سندس غدار ڪردار کي اگهاڙي
روپ ۾ ڏسي، سندس اصليت کي سڃاڻندي پيئي آهي.

انگريزي دور ڪان ون يونٽ جي دور تائين، سنڌ
جي وڏيرن جو اِهوئي ڪردار ۽ اُهوئي روپ رهيو آهي.

(۲) پر جڏهن آخر هو ڏسندو آهي ته ائين ڪم
نه هلندو، قومي جدوجهد متان زور وٺي ۽ هو متان هٿان
به وڃي ۽ هٿان به وڃي، تڏهن هو پنهنجي پاليسي بدلائي
ٿو ۽ 'ساڏن سان سنمڪ، پٺنچن سان پورو' وارو پارٽ
ادا ڪري ٿو. هو قومي جدوجهد سان ڪجهه گهڻو ۾
همدرديءَ جو اظهار ڪري ٿو ۽ چوي ٿو: "ادا آهي

Gul Hayat Institute

تہ ظلم، پر ڇا ڪريون؟ حرامين سان ڪڇون ٿا تہ مرون ٿا. پنهنجن ۾ حال ڪونهي، نہ تہ بدمعاشن کي ٺيڪ ڪري ڇڏيون. دل تہ گهڻو ئي ٿي جلي، پر بيوس آهيون."
پر اندر ئي اندر ۾ هو دشمن سان ملپيل رهندو آهي ۽ کيس هر وقت فقط اهو ڊپ هوندو آهي تہ متان سندس قوم سچ پچ ڇوٽڪاري حاصل ڪرڻ ۾ ڪامياب نہ ٿي وڃي ۽ کيس ٽپڙ نہ گول ڪرائي ڇڏي. ون يونٽ جي پڃاڙيءَ واري دور ۾ سنڌي وڏيرن ٽلهي ليکي اِهو ڪردار ادا ڪيو ۽ اِهو روپ اختيار ڪيو.

(٣) جڏهن ڌاريون دشمن ڪمزور ٿئي ٿو ۽ سندس پنهنجي قوم زور وٺيو وڃي، تڏهن کيس ڏڪڻي وٺيو وڃي، ۽ هو ڇوغو بدلايو، هڪدم ڊوڙيو، پنهنجي قوم ڏانهن وڃي. 'ڀلي ست ڪٽا ڪائي، حج هلي' وانگر توبهہ تائب ٿيڻ جو ڍونگ ڪري، ڀالو پولو بنجي، قومي جدوجهد جي پوئين صفن ۾ اشراف ٿيو وڃيو ويهو رهي. اُن وقت هو ڏسڻ ۾ تمام هيٺو، بيواهہ ۽ نڌڪو هوندو آهي، پر حقيقت ۾ هو اُن وقت سڀ کان وڌيڪ خطرناڪ ٿي پوندو آهي. ڇو تہ هو هاڻ اڳهاڙو غدار ڏسڻ ۾ نہ ايندو آهي. کيس وطن جي همدرد جو ڇوغو پهريل هوندِو آهي. سندس اکين تي مانگر مڇ وارا پڇتاءَ جا ڳوڙها هوندا آهن. قوم جي غم ۾ تڏا شوڪارا پيو ڀريندو آهي. ماڻهو سندس باري ۾ سوچيندا آهن تہ "جيڪو پِٽلي پِٽلي پاڻ اچي، سو پليل نہ ڇنجي." اُن

روپ ۾، ويساهه وسوڙل ۽ اڻوڄهه عوام کي اکين ۾
سرمو پائي، هو آهستي آهستي اڻ لکي نموني قومي
جدوجهد جي اڳواڻيءَ جي مرڪز ڏانهن گسڪڻ ۽
رڙهڻ شروع ڪري ٿو، ۽ اٽڪل ۽ حرفت بازيءَ سان
پهرينءَ صف ۾ جاءِ والارڻ ۾ ڪامياب ٿئي ٿو، ۽ اتان
ويهي قومي جدوجهد خلاف سازشون ڪري ٿو. ون يونٽ
ٽٽڻ کان پوءِ سنڌي وڏيرن اِهو روپ اختيار ڪيو.

(٤) جڏهن قومي جدوجهد صفا زور وٺيو وڃي
۽ اُن کي روڪڻ ۽ ناڪام بنائڻ جو ٻيو ڪوبه رستو
نظر نٿو اچي، تڏهن هو هڪدم جوڻ بدلائي، قوم جو
وڏو زهر پياڪ ۽ سرونچ سورمو طبقو بڻجيو پوي. پنهنجي
طبقاتي ٻڌي، دولت، طاقت، تجربي ۽ حرفت، مڪر ۽
منافقيءَ سان قوم جي حقيقي مجاهد پورهيت طبقن کي
بيوقوف بنائي، ويڙهائي، ٽڪر ٽڪر ڪري، پاڻ ان جي
ڪنڌ تي سوار ٿيو وڃي. اهڙيءَ طرح قومي جدوجهد
جي اڳواڻيءَ تي قبضو ڪري، هو دشمن سان سازباز
ڪري ٿو. ان سان جنگ بند ڪري، ناهه ڪري ٿو،
۽ ان جي مدد سان قومي جدوجهد جي قافلي کي گس
تان ڀلائي ۽ روڪي، قافلي کي اُن واٽ تان هلائي ٿو،
جنهن واٽ تي هلي، قوم اڳي وانگر سندس غلام بڻجيو
پوي. دشمن به 'هارئي کان پيتو پلو' وانگر، ساڻس ناهه
ڪري ٿو. گذريل چوڏهن کان پوءِ سنڌي وڏيرا شاهيءَ
جو ڪردار ۽ روپ اهو ئي رهيو آهي.

Gul Hayat Institute

وڏيرڪي جدوجهد جا مخالف نشان هي ٻه آهن:-
١- سندس پنهنجي قوم. ٢- سندس ڌاريان رقيب.

وڏيرڪي قومي جدوجهد جي حڪمت عملي.

هو قومي جدوجهد کي پنهنجي طبقاتي مفادن جو توڙهو ڪجهه وجهي ڇڏي ٿو، ۽ قومي قوتن کي سندن پنهنجي مرضيءَ ۽ پهچ آهر اڳتي وڌڻ نٿو ڇڏي. هو ڌارئين دشمن سان فقط مٿاڇري ويڙهه ڪري ٿو ۽ توڙ نٿو ڪري. هو اهڙو دنگ ۽ ڇيهه ڪري نٿو وڙهي، جو سندس ڌاريون رقيب مرڳو صفا ختم ٿي وڃي ۽ سندس اصل جاني دشمن يعني سندس قوم جا عوام اهڙو زور وٺي وڃن، جو مرڳو سندس غلاميءَ جو ڪٽ ئي هٿي پڇي پورا ڪري رکن. ان ڪري هو ڌارئين رقيب تي ڀرپور وار ڪرڻ نٿو ڏئي.

وڏيرڪي قومي جدوجهد جو دارومدار.

وڏيرڪي قومي جدوجهد جو دارومدار وچين طبقي تي هوندو آهي. اُن جدوجهد جي اڳواڻي وڏيرو طبقو پاڻ ڪندو آهي.

وڏيرڪي قومي جدوجهد جا ساٿي.

وڏيرڪي قومي جدوجهد ۾ وڏيرو طبقو ڇوٽي وچين طبقي يعني پڙهيلن، ڪاريگرن، آبادگارن، ڇوٽڙو وڏيرن وغيره کي پنهنجو ڇوٽو ڀائيوار ڪري کڻندو آهي.

Gul Hayat Institute

عوام وچان ماڻهو ۽ ٽولا ٽوڙڻ.

صدين جي غلاميءَ سبب عام طرح پورهيت عوام اهڙا هوشيار ۽ چالاڪ نٿا ٿين. منجهن ايتري ٻڌي ڪانه هوندي آهي. منجهن ڏاڙئين دشمن ۽ اندروني دشمن يعني وڏيري طبقي جا ڦهلايل رجعت پرست ۽ عوام-دشمن خيال گهر ڪري ويٺا هوندا آهن. سندن پاڻ ۾ ڪيترا تڪرار ۽ ٽڪر هوندا آهن. وڏيرو طبقو پنهنجي ساٿي وچين طبقي ۽ ڇوٽي وچين طبقي مان پرتي ڪيل ڪمدارن ۽ دلالن جي واهر سان، انهن حالتن جو مڪمل فائدو وٺي، عوام جي قوت وڌائيندو ۽ وڌيڪ اُونهي ڪندو آهي ۽ سندن سمجهه کي مٺو ڪندو آهي. اُن ڪان سواءِ، هو سڀ ڪان پهرين عوام جي سجاڳ ۽ اڳتي وڌيل مجاهد ٽولن کي مختلف ٻهانن سان عوام ڪان ڪاٽي، اڪيلو ڪري، ڪچلي ڇڏيندو آهي. اُن ڪان پوءِ جڏهن عوام پنهنجي سجاڳ اڳواڻ دستن جي اڳواڻيءَ کان محروم ٿي، بي يار و مددگار ٿي ويندو آهي، تڏهن هو کين دٻائي، ماري پنهنجي پيرن جي خاڪ ڪندو آهي ۽ کين بنا ڪنڪي ڦريندو لٽيندو رهندو آهي.

وڏيرڪي جدوجهد جي تنظيمي پاليسي.

وڏيري طبقي جي تنظيمي پاليسي به سندس مقصدن وانگر پيچاپڙي هوندي آهي. هو ٻن قسمن جون تنظيمون

Gul Hayat Institute

قائم ڪندو آهي ـــ هڪڙي اصلي، ٻي نمائشي ۽ نقلي.
سنڌس اصلي تنظيم اُها وڏيرڪي ڳجهي تنظيم آهي، جا
صدين کان هلندي اچي. اُن ۾ فقط وڏيرا شامل هوندا
آهن. شادين مرادين، مرڻن پرڻن تي انهن جون ميٽنگون
ٿينديون رهنديون آهن. سڀ فيصلا اوطاقن اندر، بند
ڪمرن ۾، ڳجهي نموني ٿيندا آهن، جن جي ٻاهر ڀاڪ
به ڪانه نڪرندي آهي. ٻي تنظيم ظاهري ۽ نمائشي
هوندي آهي. اُن جو مقصد عوام جي اکين ۾ ڌوڙ
وجهي، وڏيرن کي اليڪشن ذريعي اقتدار جي ڪرسيءَ
تي پهچائڻو هوندو آهي. اُنهن نقلي ۽ نمائشي جماعتن جا
نالا بدلبا رهندا آهن. ڪڏهن اُنهن کي مسلم ليگ جي
نالي سان سڏيو ويندو آهي، ته ڪڏهن وري ريپبليڪن
پارٽي وغيره. پارٽين جو مالڪ ساڳيو طبقو هوندو آهي،
فقط ليبل بدلبا رهندا آهن. اُهي تنظيمون ڪاغذي ۽
ڪوڪليون هونديون آهن. ماڻهو پڇندا آهن ته اُها انهن
تنظيمن جي ڪمزوري ۽ مجبوري آهي. پر حقيقت ۾
اِئين ناهي. انهن کي ڄاڻي واڻي ڪوڪلو رکيو ويندو
آهي، ته جيئن انهن تي عوام جو قبضو مضبوط نه رهي
۽ اهي وڏيري طبقي جي هٿ مان نڪري نه وڃن.
وڏيرڪيءَ تنظيم ۾ جماعت ڪجهه به نه هوندي آهي،
فقط وڏيرو قومي ليڊر سڀڪجهه هوندو آهي. هو اِهو
بندوبست اِنهيءَ لاءِ رکندا آهن ته وقت اچي ته اُن
عظيم اڳواڻ جي نالي ۾ جماعت کي جهڙي نموني وڻي

آهڙي نموني ڪتب آڻي سگهجي. عين وقت تي، جماعت ۽ عظيم اڳواڻ جي نالي ۾، قوم ۽ قومي ڪارڪنن جا تختا به ڪيڏي سگهجن. اليڪشن تائين انهن پارٽين ۾ وچين ۽ هيٺين وچين طبقي مان ڪيترا قلم باز، ٻيان باز ۽ چاڙي باز ماڻهو ڀرتي ڪري ڏيکاءَ لاءِ اهم عهديدار بڻائي رکيا ويندا آهن. پر سندن حقيقي ڪم پٺن ۽ مگٽهارن وانگر وڏيرن جي شان ۾ قصيدا ۽ مداحون پڙهڻ ۽ مخالفن کي گاريون ڏيڻ هوندو آهي. اليڪشن تائين کين ٽيگرون ڏيئي، خوب ڪارائي پياري ۽ پٽ نپري، لئي ۾ رکيو ويندو آهي. وڏيرا ميسٽا ٽيو سندن پٺيان هلندا آهن. وچين طبقي جا پيٽ ۽ مگٽهار ڦونڊ ۾ ڀرجي هلندا آهن ۽ سمجهندا آهن ته لهي ايري ئي اسان تي پيو. اليڪشن ڪان پوءِ، وڏيرا ڦري، قوم جا چونڊيل عيوضي ۽ پارٽي اڳواڻ ٿي پوندا آهن، ۽ سندن وڏيرڪي حڪومت ڦري، عوام جي حڪومت ٿي پوندي آهي. وچولي طبقي جا قلم باز ۽ چاڙي باز سورما عادت موجب ڪجهه پوز هڻندا آهن. پر جلد ئي کين ذهن نشين ڪرايو ويندو آهي ته ”هاڻي وڏيرا پاڻ سرڪار ٿي چڪا آهن، هاڻي کين پٺن ۽ مگٽهارن جي ضرورت ڪانهي. سيڪو ڪک پن ٿي وڃي، نه ته پارٽيءَ جو غدار ۽ عوام جو دشمن ٿي پوندو، ۽ بچڙو ٿيندو!“

وڏيرڪي جدوجهد جا طريقا

وڏيرڪي جدوجهد جلسن جلوسن ۽ اخباري بيانن تائين محدود هوندي آهي. هو ڪوبه اهڙو طريقو اختيار نه ڪندا آهن، جنهن مان هنن حوڪي جو انديشو هجي يا جنهن مان عوام جو من وڌي وڃي ۽ هو ايترو زور وٺي وڃن، جو اٿلو کين کچيءَ ڪان وٺن. اِنڪري هو عوامي جدوجهد کان ڪوهين پري ڀڄندا آهن، ۽ قومي مخالفن کي فقط زبان ۽ قلم جي مار ڏيندا آهن. سندن پاليسي هوندي آهي ته ”لعل به لڀي ۽ پريت به رهجي اچي“، يعني عوام کي اَلو بنائي، قومي سورما بڻجي، اقتدار به وٺون ۽ قومي مخالفن سان صفا دنگ به نه پوي. جيو ته سياڻي جڏهن ”ڪم لٿو ڪاڳر ڦاٽو“ وانگر، عوام مان ڪم ڪڍي، کين وري موچڙا هڻي، سڌو ڪرڻو پوندو، تڏهن اهي ڌاريان مخالف ڪي ته ڪم ايندا! اصل اتحاد ته انهن سان ئي ڪرڻو آهي ۽ اصلي جنگ ته عوام سان ئي آهي! قومي جدوجهد ته رڳو نالو هوندو آهي. دراصل مقصد هوندو آهي مخالف کي عوام جو ڀؤ ڏيکاري، ٿورو نرم ڪري، ڪانئس ڦر جي مال مان پنهنجو پورو حصو پٽي وٺڻ، يعني ”ڦر ڏيکاري

ڄمَر ڪڍڻ.“ پس پيش وڏيرا ۽ قومي مخالف پاڻ ۾ ڀائي ڀائي ٿبو وڃن، ۽ عوام ”ڪـُتيءَ سان به ڪاراٺ ٿياسين، گلر به ويا پنهنجي گهر“ وانگر، وڙهي، ڦرجي، مارجي، گهر مسيت ڪري، ڀچاڙيءَ جو سڪڻي گندي ڪلهي تي رکي، وڃي گهر ڀيڙا ٿيندا ۽ ساڳي ماني ساڳ سان کائيندا.

اِهو آهي وڏيرڪي قومي جدوجهد جو نظريو، ان جو مقصد ۽ ان جا نتيجا.

[”تحريڪ“ – مئي، ١٩٧٣ع]

Gul Hayat Institute

قومي جدوجهد جو سنڌي
وچين طبقي وارو نظريو

۱- وچون طبقو (Bourgeoisie) هڪ خاص معنيٰ رکندڙ سائنسي لفظ يا فقرو آهي. ان جي عام (Popular) معنيٰ ته ٿي آهو طبقو، جو نه اجايو غريب هجي ۽ نه اجايو شاهوڪار. پر سماجي سائنس جي ٻوليءَ ۾ ان جي معنيٰ آهي هارين، مزدورن ۽ وڏن زميندارن جي طبقن کانسواءِ سماج جا ٻيا سڀ طبقا. وچين طبقي ۾ سرمائيدار، سفيد پوش ۽ مڃي مانيءَ وارا (غيرهاري، غير مزدور ۽ غير زميندار) سڀ ماڻهو اچي وڃن ٿا.

۲- دنيا جي تاريخ کي پڙهبو، ته معلوم ٿيندو ته دنيا جي وچين طبقي جي سموري تاريخ قوم جي ڀورهيت عوام سان دغا، دوکي ۽ غداريءَ جي تاريخ آهي. جنهن به قوم وچين طبقي جي اڳواڻيءَ هيٺ آزاديءَ جي جدوجهد ڪئي آهي، سا ڪڏهن به پرماريءَ ۽ وڏيرا شاهيءَ کان مڪمل ڇوٽڪارو حاصل ڪري، باعزت ۽ شاندار قوم نه ٿي سگهي آهي. اهي قومون سدائين مرضن ۾ ورتل هونديون آهن ۽ پيون چنگهنديون آهن. اُن جا تازا مثال هندستان، انڊونيشيا، مصر، عراق، شام، الجزائر، مراڪو، سيلون ۽ ٻيا ايشيائي آفريڪي ملڪ آهن. انهن ملڪن جي وچين طبقي ڪافي قربانيون

Gul Hayat Institute

ڏنيون، ۽ نهرو، ناصر ۽ سوئيڪارنو جهڙا مشهور ليڊر پيدا ڪيا. پر پنهنجي طبقاتي فطرت سبب هنن ملڪن جي وچين طبقن عوام مان ڪم ڪڍي، سائن دغا ڪئي، ۽ انهن ملڪن ۾ صحيح عوامي جمهوري راڄ ۽ سچي پچي عوامي حڪومت جو خواب التوا تي پيو. عوام اڃا تائين ذڪن ۾ ۽ دربدر آهن. (جن ملڪن جي وڏيرن ۽ جاگيردارن سامراجين سان سازباز ڪري، نالي جي ڪوڙي آزادي ورتي، تن جو مثال پاڪستان آهي. انهن جو ذڪر ٿي اجايو آهي.) وچين طبقي چانگ-ڪيائي شيڪ، سنگمن ري، نگودين ديم، مارشل ٽيو، مارشل ٽناريت ۽ جنرل موبوتو جهڙا "جڙتو قوم پرست" سورما پيدا ڪيا، جي وات سان "قوم قوم" ڪندي، وطن دشمنن جا شڪاري ڪتا ٿي قومي قاتل بنجي ويا. گذريل ڪجهه صديون يورپ ۽ آمريڪا جي وچين طبقي اتان جي پورهيت عوام کي ڏتا ڏنا ته وڏيراشاهيءَ ۽ جاگيرداريءَ کي ڊاهي، عوامي حڪومت قائم ڪنداسين. انهن ڏتن تي هنن عوام کي اٿاري، انهن هٿان وڏيراشاهيءَ جون پاڙون پٽيون. پوءِ عوام جي حڪومت جي جاءِ تي وچين سرمائيدار طبقي پنهنجي ڊڪٽيٽرشپ قائم ڪري ڇڏي، ۽ پورهيت عوام هڪڙي ظالم طبقي جو ڳٽ ڳچيءَ مان ڪڍي، وري ٻي ظالم جي ڪوڙڪيءَ ۾ ڦاسندو ويو، ۽ اڃا تائين ان مان نڪري نه سگهيو آهي. جرمنيءَ ۾ نازين ۽ اٽليءَ ۾ فاشزم جي وبائن

Gul Hayat Institute

جا باني ڇوٽي وچين طبقي جا ماڻهو هئا. اهو طبقو ئي انهن عوام-دشمن ۽ آدم خور تحريڪن جي پيڙهه هو. اڄ يورپ ۽ آمريڪا ۾ اهوئي طبقو سامراج جو وڏي ۾ وڏو حامي آهي، جو سامراجين جي هر بدمعاشيءَ جو وڏي واڪي ساٿ ڏئي ٿو.

٣- سنڌي وچين طبقي ۾ هيٺيون خاصيتون آهن.

(١) سنڌ ۾ مٿيون وچون طبقو نه هئڻ جي برابر آهي. دنيا جي سرمائيدار ملڪن ۾، جن ماڻهن کي سرمائيدار ۽ ڪارخانيدار ليکيو آهي، اهڙو ماڻهو سنڌ ۾ هڪڙو به ڪونهي. نه رکيو ايترو، پر اسان وٽ سواءِ هارون فيملي جي بي ڪابه اهڙي فيملي ڪانهي. جنهن کي پاڪستان جي ٻين چوٽيءَ جي ڪارخانيدارن ۽ سرمائيدارن سان پيٽي سگهجي.

(٢) سنڌي هيٺيون وچون طبقو ڪمزور ۽ پالهڻيءَ ۾ آهي. سنڌ جو وچون ۽ هيٺيون وچون طبقو اڳي هندو هئا. انهن جي وڃڻ ڪري سنڌ ۾ وچون طبقو ڄڻ گم ٿي ويو. گذريل ٢٥ سالن ۾ وچين طبقي ۾ جيڪا پرتي ٿي آهي، تنهن جا پير اڃا بلڪل ڪچا آهن. اِن ڪري هو وڏيرن جي سهاري هلڻ گهري ٿو يا سنڌ-دشمن پناهگير-پنجابي سامراج جي. هن طبقي ۾ طبقاتي ٻڌي ۽ طاقت جو احساس نه هئڻ جي برابر آهي. هيءَ تمام گهڻو وقت انگريز ۽ پناهگير-پنجابي سامراجيت جو غلام رهيو آهي. تنهن ڪري هو ذهني طرح

بي حس، بزدل ۽ غلام آهي.

(٣) اِنهيءَ ڪري سنڌي وچون طبقو عوام-دشمن آهي. سندس مکيه ٽڪر ۽ تضاد سنڌي عوام سان آهي. هو اجا تعداد ۾ يا مالي يا ذهني حيثيت سان ايترو وڏيو ويجهيو ڪونهي، جو هو وڏيري طبقي سان ٽڪر ۾ اچي. ٻئي طرف هو شروع کان وٺي انگريز آقائن، سنڌي وڏيرن، پناهگير-پنجابي پرمارن جو دلال ٿي، سائن ڄجت بنجي، سنڌي عوام کي ڦريندو ۽ لٽيندو رهيو آهي. ڪاموري، واپاري، وڪيل، ڊاڪٽر، ڪاريگر ۽ سڪئي ماڻهوءَ جي حيثيت ۾ هو عوام کي لٽي، پيڙي، پنهنجن آقائن سان گڏ جاوا ڪري ٿو. هن طبقي جي پڙهيل شاگردن مان ئي اُها رهزن پوليس ۽ ڪامورا شاهي پيدا ٿي آهي، جنهن وڏيرن ۽ سامراجين سان ڄجت ٿي، سندن اشاري تي توڙي پنهنجي دليان، سنڌي عوام جي زندگي موت جي برابر ڪري ڇڏي آهي.

(٤) هن طبقي جا پناهگير-پنجابي پرمارن سان تضاد اجا اونها ۽ بنيادي نه ٿيا آهن. هو پرماريت ۽ وڏيرا شاهيءَ کي سياسي ۽ اقتصادي طرح بلڪل بي دخل ڪرڻ نٿو گهري. درحقيقت هن جي ڪمزور طبقاتي پوزيشن جو سارو دارو مدار اِنهيءَ ڳالهه تي آهي ته سنڌي عوام وڏيرا شاهيءَ ۽ پرماريت هٿان اهڙا هيٺا ۽ بيوس هجن، جو وچين طبقي جي ٽيڳر ۽ ڦر-لٽ ۾ دست اندازي نه ڪري سگهن. هو فقط ڦرلٽ

Gul Hayat Institute

جي مال ۾ پنهنجي حصي وڌائڻ جي خواهش ته رکي ٿو، پر هو اُن لاءِ ڪا به سچي پچي جدوجهد ڪري، پنهنجن آقائن يعني پرمارن ۽ وڏيرن کي ڪاوڙائڻ نٿو گهري. هو پاڻ ئي ٿو ته سنڌي عوام پلي ڪجهه گوڙ ڪري، وڏيرن ۽ پرمارن جي ڏورڙي لئي گهٽ ڪن، ته جيئن وڏيرا ۽ پرمار ٻڇي، کيس اهميت ڏين، ۽ سنڌي عوام مان ڪيل ڦرلٽ جي مال مان کيس اڳي کان وڌيڪ پتي ملي.

(٥) سنڌي وچين طبقي جو پڙهيل طبقو، سياسي ۽ سماجي طرح، اڻ پڙهيل عوام جي پيٽ ۾ رجعت پرست آهي، ۽ قومي جدوجهد هلائڻ ۽ اُن ۾ صحيح نموني ڀرپور حصي وٺڻ لاءِ تيار ڪونهي. اُن جا هي سبب آهن:

(الف) ارغونن، ترخانن، مغل، ايراني ۽ انگريز سامراجين، هندو سرمائيدارن، سنڌي وڏيرن ۽ پنجابي-پناهگير پرمارن جي سازش سبب، سنڌ گذريل سوين سالن کان عملي طرح دنيا کان ڪٽيل، "هڪ اونداهو پيٽ" پئي رهي آهي. انگريزن کان اڳ، جيڪي مٺ جيترا ماڻهو پڙهيا، تن وڏ ۾ وڏ منشي، آخوند، ملون يا خسيس ڪاموري بڻجڻ جي تعليم حاصل ڪئي. جن کي اڄ عظيم عالم ۽ داناءَ سڏي، لکين رپيا خرچي، سندن ڪتاب ڇپائي، عوام تي مڙهجن ٿا، سي معمولي قسم جا نيم ملان هئا — جهڙوڪ محمد هاشم ٺٽوي وغيره، جن تي

اسلامي دنيا جي عظيم مفڪرن، عالمن، سائنسدانن ۽ قانوني ماهرن جهڙوڪ ابن العربي، بو علي سينا، ابن خلدون، المعري، عمر خيام، ابو حنيفه، وغيره جي علمي گهرائيءَ ۽ عظمت جو پاڇو به ڪونه پيو هو.

(ب) انگريزي دور ۾ به تعليم اڻ لڀ، مهانگي، پري ۽ انگريز پرستيءَ ۽ وڏيرا شاهيءَ جي رنگ ۾ رڱيل هئي. گهڻو ڇيهه ٿيو ته ماڻهو عليڳڙهه ۽ جهونا ڳڙهه ويندا هئا، جي رجعت پرست، جاگيردا ريءَ جي تعليم جا اڏا هئا. ٻه چار وڏيرن جا پٽ انگلنڊ ويا ٿي، ۽ جيئن چوندا آهن "عيسيٰ جو گڏه مڪي مان ٿي ايندو، ته به گڏه جو گڏه هوندو"، تيئن هي به جهڙا وڏيرا هئا تهڙا ئي موٽيا ٿي. ڪي مسڪين اتفاق سان اسڪالرشپ تي ٻاهر ويا، ته به نوڪريءَ جي فڪر ۾ لئبررين ۾ ئي دفن رهيا، ۽ فڪر جي نون انقلابي وهڪرن کان پري رهيا.

(ت) جيڪي ٿورڙا پڙهيل يورپ جي نئين انقلابي سماجي فڪر ۽ سوچ کان واقف ٿيا، تن جو سماجي مطالعو به ارڙهين صديءَ تائين اچي ختم ٿيو، ۽ اوڻويهين ويهين صديءَ جي انقلابي فڪر مان هنن فقط ٻئي ترقي پسند نعرا سکيا، جن تي سندن ڪوبه ايمان ڪونه هو. آهي نعرا به هندستان، خاص ڪري يو - پيءَ، جي جاگيردار طبقي جي نام نهاد اڌ پڙهيل انقلابين يا ڪانگريسين جي ادب مان سکيا يا يورپ جي نام نهاد باغي اديبن

۽ مفڪرن کان سکيا. آهي باغي وڏ ۾ وڏ سرمائيداره جمهوري قدرن جا حامي ۽ فاشزم جا ذهني مخالف هئا، بس. عملي طرح هنن جي تعليم غير عوامي ۽ غير انقلابي هئي. اُن تعليم جو مرڪزي نقطو هو، وچين طبقي واري ”آءٌ“، ”آءٌ هجڻو! آءٌ هجڻو!“ باقي پورهيت عوام ڪجهه ناهن.

(ث) جيڪي انگريزن تي ڳڻ جهڙا ڪن خاص علمن جا معمولي چاڙهو پيدا ٿيا، تن جي اڪين تي به وڏيرڪي ۽ سرمائيداري سوچ ۽ فڪر جا ڪوپا چڙهيل آهن، ان ڪري هو هڪڙي ننڍي خول ۾ قيد رهجي ويا آهن ۽ اڳتي وڌي نه سگهيا آهن.

(ج) اڄوڪو شاگرد طبقو علمي طرح تمام پوئتي پيل آهي. هو دنيا جي بين الاقوامي ٻوليءَ، انگريزيءَ ۾ سخت ڪمزور آهي. ’جيئي سنڌ‘ جي نعري هڻڻ جي عيوض هن پاڻ کي مطالعي کان موڪل ڏيئي ڇڏي آهي ۽ هر مسئلي جو حل فقط نعري بازيءَ کي سمجهڻ لڳو آهي. ڪيس دنيا جهان جي ڪابه خبر ڪانهي. منجهن پنهنجي دليان پڙهڻ، سمجهڻ ۽ سوچڻ جي قوت پيدا نه ٿي سگهي آهي.

(ح) سنڌ ۾ ويجهڙائيءَ ۾ ڪي به خاص وڏيون بنيادي سماجي اٿلون پٿلون، جهڙوڪ جنگ، خانه جنگي، ڏڪار ۽ پاڄ وغيره جهڙيون حالتون پيدا نه ٿيون آهن، جيڪي قوم کي ڏوندائڙي، دقيانوسي سوچ جي ڪوڙڪيءَ

مان آزاد ٿيڻ تي مجبور ڪنديون آهن.

(خ) سنڌي پڙهيل طبقو دنيا جي انقلابي ۽ سماجي وهڪرن کان ڪٽيل آهي. ڪيس دنيا جي علمي، فڪري ۽ سائنسي واڌارن جي ڪابه خبر ڪانهي. دنيا جي ٻين ٻولين جا ڪجهه ڪتاب ۽ ادب فقط اردوءَ ۾ ترجمو ٿين ٿا. انهن کي عام سنڌي پڙهيل چڱيءَ طرح پڙهي نٿو سگهي. اردوءَ جي آڙ ۾ ٿيل بدمعاشين ڪري جيڪي ٿورا گهڻا سنڌي اردو پڙهي سگهندا هئا، سي به ان کان بيزار ٿي ويا آهن. هاڻي سنڌي پڙهيل طبقي جي ڪُل موڙي ۽ ڪائنات وچي ٻه چار سنڌي چوپڙيون ۽ ٻه چار رسالا رهيا آهن. انهن ۾ ٻي دنيا ته ٺهيو پر رڳو پاڪستان جي ٻين علائقن بابت پورو سڌ سماءُ به ڪونه هوندو آهي. سنڌي ٻوليءَ سان ماتيجي ماءُ وارو ورتاءُ، جيڪو ون يونٽ جي دور کان ٿيندو رهيو آهي، اهو اڃا تائين جاري آهي. ان ڪري سنڌيءَ ۾ انقلابي علمي ته ٺهيو پر عام علمي ڪتابن جي اشاعت به بنهه نه جهڙي پئي رهي آهي. انهن سببن جي ڪري سنڌي پڙهيل طبقو، خاص ڪري شاگرد جهالت جي ڌٻڻ ۾ گتو پيو آهي.

(٦) وچين طبقي جي اديب، شاگرد ۽ دانشورن جو ٿولو ننڍڙن ٽولن ۾ ورهايل آهي. جن مان ڪي ٽولا پرمارن جي خدمت ڪن ٿا، جيئن جماعت اسلامي، پناهگير - پنجابي، نعپ ۽ ٻين نقلي ترقي پسند پرمارن

جا حامي پڙهيل سنڌين جا ٽولا. ڪي سرڪاري وڏيرن ته ڪي غير سرڪاري وڏيرن جي خدمت ڪن ٿا. هڪڙو ننڍڙو ٽولو پرمارن ۽ وڏيرن سان لاڳاپا ٽوڙي، خالص سنڌي عوام ۽ سنڌي قوم جي خدمت ڪرڻ جا لاڙا رکي ٿو. انهيءَ پوئين ننڍي ٽولي ۾ به هڪڙا آهي آهن، جيڪي اڃان به عوام جي معنيٰ ڇوٽو وچون طبقو سمجهن ٿا. جيتوڻيڪ هو سعيو ڪري سنڌي عوام جي دشمن طبقي سان ناهن، پر پوريءَ طرح سنڌي پورهيت عوام جي ڀرپور حمايت به نٿا ڪن ۽ انهن سان ملي هڪ ٿيڻ ۽ انهن جي پويان هلڻ لاءِ تيار ناهن. هنن تي يورپ ۽ آمريڪا جي وچين طبقي جي نامنهاد باغي اديبن ۽ دانشورن جو اثر آهي. ڪين عوامي جدوجهدن ۽ انقلابن جي سائنس، فلسفي، تاريخ ۽ تجربي جي ڄاڻ ناهي. ان ڪري هو ڪڏهن پورهيت عوام طرف آهن ته ڪڏهن سنڌي عوام جي دشمن جي پاسي.

(ج) قومي جدوجهد ۾ وچين طبقي جو ڪردار
”ساڏن سان سنمک پئنچن سان پورو“، ماسي ورائـي، دم پنهنجي دم پرائي!“ جي چوڻيءَ وانگر ڦرڻو گهرڻو، بي پروسي جهڙو ۽ موقعي پرست آهي. هو ڀانئي ٿو ته ته ”ساوا ڪک به چران ۽ مينهن جي ڦتڙي به نه سهان.“ انڪري هو اٽڪلن ۽ زباني جمع خرچ وسيلي لٽي ڪرڻ گهري ٿو. ان لاءِ هن جو هٿيار آهي وات جا نڪاءَ هڻڻ. هو چاڙي بازي، قلم بازي ۽ بيان بازيءَ

وسيلي عوام وٽ ڦرپاتيون هڻي، کين ڪاٺ ڪلهي تي
ڪڻائي، ڏکيءَ مهل پاڻ گولي ٽيو وڃي. جيئن ته سنڌي
عوام سنڌس اِنهن افعالن سبب مٿس ڀروسو ڪري، ڪيس
پنهنجو اڳواڻ ڪرڻ لاءِ تيار ناهي، ۽ جيئن ته هي طبقو پاڻ
به اڳواڻيءَ لاءِ گهربل جاکوڙ ڪرڻ لاءِ تيار نه آهي،
۽ منجهس اُها لياقت ۽ پهچ به ڪانهي، تنهنڪري هو
وچائين ٽيون گس وٺي ٿو. اهو هيءُ ته هو ڪنهن نه
ڪنهن وڏيرڪي فرد يا ٽولي جي شان ۾ قصيدا پڙهي
۽ سندن لنديون خوشامدون ڪري، ڪيس آسمان تي
اُڏائي ٿو، ۽ ماڻهن کي برغلائي، کين اکيون ٻوٽي، ان
وڏيري اڳواڻ يا ٽولي پويان پوڻ لاءِ آماده ڪري ٿو.
اهڙيءَ طرح هڪڙي ڏک سان هو ٻه شڪار ڪرڻ ٿو
گهري. هڪڙو ته هو فقط ڦرپاتين وسيلي پنهنجي آقا ۽
مالڪ طبقي وٽ ميان مٺو بنجي پاڻ وڻائڻ گهري ٿو.
ٻئي طرف هو سواءِ ڪنهن قرباني ڏيڻ جي، نام نهاد
قومي اڳواڻ جي معرفت، سنڌس دربار ۾ سرويچ ۽
سرفرش عوام کان ڏهه صفون اڳتي جڳهه ۽ مرتبو حاصل
ڪري، قوم جي ڪنڌ تي سوار ٿيڻ گهري ٿو. يعني
وات جي نڪائن سان جانباز قومي سورمو ۽ اڳواڻ
بنجي، قوم جي اڇي ڪاري جو مالڪ ٿيڻ گهري ٿو.

سنڌي وچين طبقي جي قومي نظريي جا بنيادي
ارڪان هي آهن:- (۱) قوم معنيٰ آءٌ. چو ته آءٌ پڙهيل
آهيان. مون کي سڀ خبر آهي ۽ سڀني جو فڪر آهي،

Gul Hayat Institute

(٢) عوام جاهل ۽ غافل آهن. انهن کي ڪابہ خبر ڪانهي. (٣) عوام جو ڪم آهي تہ منهنجي دلپسند وڏيري پويان هلن. جتي آءٌ ۽ وڏيرو چئون، اتي گوڙ ڪن. (٤) ڪم لهڻ ڪان پوءِ مال غنيمت وڏيري ۽ منهنجي حوالي ڪري، پاڻ ماٺ ڪري وڃي گهر ويهن. آءٌ ۽ وڏيرو پاڻيهي حساب ڪري، سيني جي سار سنڀال لهنداسين. جيڪو اسان جي فيصلي تي اعتراض ڪندو، سو قومي غدار آهي. (٥) وڏيري جو ڪم آهي تہ عوام کي ڏتا ڏيئي، مڙي، اماڻي ڇڏي. وڏو اڏ پاڻ کڻي. نڍيو مون کي ڏئي. ان ۾ بي ايماني ڪندو، تہ آءٌ پين وڏيرن سان گڏجي سندس ڪم لاهيندس.

قومي جدوجهد جي تاريخي تجربي ۾ ڳالهيون ثابت ڪيون آهن: پهرين آهيءَ تہ قومي جدوجهدون آهي ۽ فقط آهي صحيح معنيٰ ۾ ڪامياب ٿين ٿيون، جن جي اڳواڻي اُن قوم جي پورهيت ۽ مزدور طبقي جي هٿ ۾ آهي ۽ نہ وڏيرن ۽ وچين طبقي جي. ٻيو تہ وچين طبقي جا فقط اهي ماڻهو قومي جدوجهد سان وفادار رهي، توڙ نڀائين ٿا، جيڪي، ويتنام، اتر ڪوريا، چين ۽ ٻين انقلابي قومن جي وچين طبقي مان اپريل انقلابي ڪارڪنن وانگر، پنهنجي وچين طبقي جي ذهنيت، رهڻيءَ ڪهڻيءَ، ماحول ۽ سوچ کي ترڪ ڪري، قوم جي وڏيءَ اڪثريت ۽ بنيادي قوت هارين ۽ مزدورن سان ملي، هڪ ٿي وڃن ٿا، ۽ سچيءَ دل سان انهن جي اڳواڻي قبول ڪري، اُنهن جي صفن ۾ ڪلهو

ڪلهي ۾ ملائي، جدوجهد ڪن ٿا.

اسان جي وچين طبقي، خاص ڪري ننڍي وچين طبقي ۾، هيٺان به گهڻي پرتي ٿي آهي. غريب هاري وڏي پنهنجي پنيءَ ڏڪر وارا سُکيا آباد گار ٿيا آهن، نوڪر پنهنجن ننڍڙن دڪانن ۽ ڪاروبار جا مالڪ ٿيا آهن، مسڪينن جا پٽ پڙهي ڪامورا ٿيا آهن يا ٻئي نموني ڇوٽي وچين طبقي ۾ داخل ٿيا آهن. آنهن پنهنجي غريب پورهيت طبقي کي ترڪ ڪري، وڏيرن ۽ وچين طبقي جي پٺ ورتي آهي، ۽ پانئين ٿا ته انهن جا دلال بڻجون ۽ عوام جي ڦرلٽ مان موجون ماڻيون. انهن ۾ ٻين وچين طبقي جي ايماندار ۽ وطن دوست ماڻهن لاءِ هن وقت فقط ٻه رستا رکيل آهن. يا ته هو وڏيرن ۽ شاهوڪارن جا دلال ٿين، ۽ ڪوڙي قوم پرستيءَ جو ڍونگ رچائي، سنڌ جي پورهيت عوام خلاف پنهنجي جنگ جاري رکن، يا وري وڏيري، شاهوڪار ۽ وڏي ماڻهو ٿيڻ جو اجايو حرص ترڪ ڪري، عوام ڏانهن موٽ ڪائين ۽ سندن اڳواڻيءَ هيٺ نهٺائيءَ ۽ صدق دليءَ سان قوم جي ڇوٽڪاري، سک ۽ ترقيءَ لاءِ لمبي، ورن وڪڙن واري، ڪٺن مگر شاندار جدوجهد ۾ پنهنجي جاءِ والارين.

وچان ڪوبه ٽيون رستو ڪونهي. هر هڪ ماڻهوءَ کي پنهنجي لاءِ فيصلو ڪرڻو آهي ته هو ڪنهن سان گڏ مرڻ جيئڻ چاهي ٿو — سنڌي پورهيت عوام سان يا سندس ازلي ويرين وڏيرن ۽ پرمارن سان.

["تحريڪ" - آگسٽ، ١٩٧٣ع]

"ڪوڙو توڻ ڪفر سبين،
ڪـافــر م ڪوٺــاءِ"

●

مکيہ تضاد: پاڪستان جي ماڻهن منجهه ڪيترائي تضاد ۽ ٽڪر آهن. پر سڀ کان وڏو تضاد پاڪستان جي مظلوم قومين — سنڌين، بلوچن، پٺاڻن — ۽ ظالم قومين يعني پنجابين ۽ پناهگيرن جي وچ ۾ آهي. اهو اڻجوڪي پاڪستان جو بنيادي ۽ مکيہ تضاد ۽ مکيہ ٽڪر آهي. جيستائين اهو تضاد حل نہ ٿيو آهي، تيستائين حڪومت ايوب جي هجي يا يحيٰ جي، محمد عليءَ جي هجي يا غلام محمد جي، کهڙي جي هجي يا پٽي جي، جماعت اسلاميءَ جي هجي يا ڪنوينشن مسلم ليگ جي، اُها پاڻ کي بنيادي جمهوريت سڏائي يا اسلامي سوشلسٽ، ڳالهہ ڌري گهٽ ساڳي رهندي.

ڇهہ سنڌدشمن ٽولا: سنڌي قوم جي حق پرست انقلابي وطن-دوست جدوجهد جي ڇهہ ٽولا توڙ کان، سر ڌڙ جي طاقت سان، مخالفت ڪري رهيا آهن:-

١- سنڌي عوام تي ظلم ڪندڙ وڏو سنڌي زميندار ۽ سنڌي ڪامورن جو ٽولو.

٢- سموري ملڪ تي ڇانيل وڏن فوجي ۽ سول آفيسرن جو ٽولو، جو لا اينڊ آرڊر قائم ڪرڻ ۽ انتظام

Gul Hayat Institute

هلائڻ جي آڙ ۾ ملڪ کي غلام بنائي ۽ ڦري لٽي ٿو۔

٣- پنجاب ۽ ڪراچيءَ جو وڏو زميندار ۽ سرمائيدار ٽولو، جو نظريي پاڪستان جي آڙ وٺي، پاڪستان جي مظلوم عوام ۽ مظلوم قومن کي غلام رکيو ويٺو آهي۔

٤- وڏن زميندارن ۽ سرمائيدارن جو ايجنٽ مودوديءَ جهڙن ملن جو ٽولو، جو اسلام کي آڙ بنائي، عوام تي پنهنجي رجعت پسند عوام-دشمن ڊڪٽيٽرشپ مڙهڻ گهري ٿو۔

٥- پنجاب ۽ يو-پيءَ جي چوٽي وچين طبقي جو اهو پڙهيل ڳڙهيل ٽولو، جو ترقي پسنديءَ جي آڙ وٺي، سوشلزم ۽ انقلاب جي نالي ۾، پاڪستاني مظلوم عوام ۽ مظلوم قومن تي يو-پيءَ ۽ پنجاب جي ننڍي وچين طبقي جي فائدي وارو سرمائيدارانه ۽ قومي غلاميءَ وارو نظام مڙهڻ گهري ٿو۔ (اِهو ٽولو بظاهر چيني ۽ روسي گروهن ۾ ورهايل آهي، پر عملي طرح پاڪستان جي مظلوم عوام خلاف سازش ۾ اِهي ٻيئي گروهه همخيال ۽ ساٿي آهن۔)

٦- دنيا جي قومن کي ۽ دنيا جي عوام کي غلام بنائيندڙ عالمي سامراج، جنهن جي اڳواڻي آمريڪا ڪري رهيو آهي۔

مٿيان سنڌ-دشمن ٽولا، پاڪستان جي مظلوم قومن ۽ مظلوم عوام جا دشمن ٽولا، ظاهري طور هڪٻئي

Gul Hayat Institute

ڳان الڳ ۽ ڪن حالتن ۾ مخالف آهن، پر حقيقت ۾ اهي هڪڙئي سان اڻ-لکين تندن ۽ تارن ذريعي ڳنڍيا پيا آهن. ظاهري طور اِهي اچوڪي دور جا آهن، حقيقت ۾ اِهي تمام پراڻا آهن. ظاهري طور اِهي اسان جي اکين اڳيان هلن چلن ٿا، پر اِنهن جون پاڙون سنڌ، هند بلڪ ايشيا ۽ سموريءَ دنيا جي تاريخ جي پاتال ۾ پيٺل آهن.

سڀني کان خطرناڪ ٽولو: پاڪستان ٺهڻ کان پوءِ گذريل پاءُ صديءَ جي تجربي ثابت ڪري ڏيکاريو آهي ته پاڪستان جي مظلوم قومن جي سجاڳيءَ، واڌاري، اتحاد ۽ جدوجهد جي راهه ۾ ڪوبه ٽولو اهڙي سنگين ۽ زبردست رڪاوٽ نه ثابت ٿيو آهي، جهڙو پنجون نمبر نام نهاد ترقي پسند ٽولو.

پنجابي ۽ اردو باز سنڌ-دشمن ڪاٻورو، وچين طبقي جو ماڻهو ۽ سرمائيدار پاڻ کي مغل سلطنت جو اڪيلو جانشين ۽ پاڪستان جو اصلي وارث ٿو سمجهي ۽ ٻين کي غاصب ۽ گهٽ ٿو ليکي. پنجابي ۽ اردو باز سنڌ-دشمن ترقي پسند وري پاڻ کي ترقي پسنديءَ ۽ انقلاب جو گادي نشين سمجهي ٿو. کيس يقين آهي ته انقلابي واٽن ۽ منزلن جي اسرارن جو ڪشف فقط کين ئي ٿي سگهي ٿو. کين ئي سڀ ڳالهيون معلوم آهن. پاڪستان ۾ اِها امانت فقط سندن گهر ۾ ئي سونهي ٿي. ٻيا سنڌي، بلوچ ۽ پٺاڻ عوامي ڪارڪن، مريد ٿي، فيض پرائي سگهن ٿا، باقي اصلي منزل تي رسي

ٿا سگهن، جو حضرت موسيٰ وانگر حق جي نظاري جو تاب جهلي نه سگهندا. هو پنجابين ۽ اردو بازن جي پويان هلن ۽ سندن ڇانو هيٺ رهن، نه ته هو پلجي ويندا. ڪين وڏيرا، سرمائيدار، قوم پرست ۽ ٻيا جهنگ جا بگهڙ ڪائي ويندا.

اردو باز ”ترقي پسند“ طبقو ننڍين قومن تي پنجاب جي ظلم ۽ تشدد جي داستان ٻڌڻ، ٻڌائڻ ۽ ان جي خلاف احتجاج ڪرڻ ۽ ڪرائڻ لاءِ فراخدليءَ ۽ بهادريءَ سان تيار آهي. پر جڏهن اردوءَ جي آڙ وٺندڙ سنڌ-دشمن طرفان، سنڌين جي زمين، نوڪرين ۽ گذر جي وسيلن جي هٿ ڪس ۽ ڦرلٽ، ۽ اردو باز ڪامورن جي ظلم ۽ سنڌي دشمنيءَ جي ڳالهه تي ڪري، تڏهن هو وٺيو قلابازيون ڪائڻ لڳن. ڪڏهن اکيون ڦوٽاريو، اڳلي تي ”عوام اندر ڦوٽ وجهڻ ۽ بين الاقواميت ۽ عوامي برادريءَ جي اصولن کي ٽوڙڻ ۽ ناجائز قوم پرستيءَ جي مرض ۾ مبتلا هجڻ“ جون تهمتون ڏرين، ته ڪڏهن هاري-مزدور جا نعرا هڻي، کيس خاموش بنائين، ته ڪڏهن وري ڏاڍا معصوم بڻجيو ڇون ته ”ڇا ڪجي، ملڪ جو نظام ئي اهڙو آهي! حڪومت ئي اهڙي آهي!! اردو باز ”عوام“ ويچاري جو کهڙو ڏوهه!!!

سڀني قومن جي عوام جا مفاد ساڳيا آهن؟— نام نهاد پنجابي ۽ اردو باز ترقي پسند سنڌ جي روشن خيال نوجوان طبقي کي سيکارين ٿا ته سنڌي،

Gul Hayat Institute

پنجابي ۽ اردو باز عوام جا مفاد ساڳيا آهن، اهي سڀ هڪجهڙا مظلوم آهن. سيني تي سرڪار پيئي ظلم ڪري. تنهنڪري ڪين ڪپي ته هڪٻئي کي ڏوهه ڏيڻ ۽ هڪٻئي سان وڙهڻ بدران، بڏي ڪري، اُن حڪومت ۽ حاڪم طبقي سان مقابلو ڪن، جيڪي سيني تي ظلم ڪن ٿا ۽ ڪين پاڻ ۾ ويڙهائين ٿا. اِها ڳالهه هر نيڪ نيت ماڻهوءَ کي واجبي، مناسب ۽ ترقي پسند لڳندي، پر جيئن جيئن اُن تي اونهو غور ڪبو، تيئن تيئن اِها حقيقت وڌيڪ صاف ٿي ويندي ته اِها ڳالهه غلط بنيادن تي ٻڌل، ٿوري سچي، گهڻي پاڳي کوڙي، گمراهه ڪندڙ، رجعت پرست ۽ عوام دشمن آهي. مثال طور: پهرين اها ڳالهه ته سيني قومن جي عوام جا سڀ نفعا ۽ نقصان ساڳيا آهن، سنجهن ڪوبه ٽڪر ڪونهي، سا ڳالهه عام سمجهه توڙي سائنسي پرک موجب سراسر غلط آهي. تاريخ ڏيکاري ٿي ته تاريخ جي مختلف دورن ۾ مختلف قومن ۽ قوميتن مختلف پارٽ پئي ادا ڪيا آهن.

آريه قوم جا دراوڙ قوم تي ظلم، منگولن جا سڄيءَ دنيا ۾ قتل عام، افغانن ۽ مغلن جون هندستاني قومن سان تعديون، زار شاهيءَ روسي قومن جي ازبڪن، جارجين، لٿيوين، تاتارين ۽ پولن سان زيادتيون، جرمن قومن جا سڄي يورپ جي قومن کي ذلل عذاب، آمريڪي قوم جي مجاهد ويٽنامي قوم خلاف اڳرائي،

اِهي سڀ هڪڙيءَ قوم جي ٻيءَ قوم سان ظلم جا مثال آهن. اِنهن ظلمن ۾ اڳواٽي برابر سرمائيدار حاڪم طبقي ٿي ڪئي، پر ٻي سموري قوم به ذري گهٽ سڄي اُن وحشيانيءَ حرڪت ۾ شامل رهي ٿي. اڄ جيڪي آمريڪي بگهڙ ٻي هٿيار ويٽناميِن تي بمباري پيا ڪن، سي سڀ سرمائيدارن جا پٽ آهن ڇا؟ هٽلر پاڻ اڪيلي سر ڪِين تي وڙهيو! سندس ذليل پروگرام ۾ جرمنيءَ جا غريب مزدور توڙي هاري، مرد توڙي عورتون شريڪ هئا. نہ تہ هو هرگز ايڏيون فوجي ڪارروايون نہ ڪري سگهي ها. اُن جو سبب اِهو آهي تہ ڦرمار ڪندڙ ظالم قوم مظلوم قومن کي پيڙي، جيڪي حاصل ڪري ٿي، تنهن ۾ ٿورو گهڻو حصو سڄيءَ ظالم قوم کي ملي ٿو. ظالم قوم جو ٻچو ٻچو پاڻ کي مظلوم قوم کان اُوچو ۽ اعليٰ سمجهڻ لڳي ٿو. پنهنجي قوم جي فائدن کي مظلوم قوم جي فائدن کان برتر سمجهي ٿو. سواءِ ڪن آڱرين تي ڳڻڻ جيترن ماڻهن جي، پيا سڀ شعوري يا لاشعوري طور، سڌيءَ يا اڻ سڌيءَ طرح، مظلوم قوم کي پيڙڻ ۽ ستائڻ ۾ حصو وٺن ٿا، ۽ ان جو عيوضو ڪنهن نہ ڪنهن صورت ۾ حاصل ڪن ٿا. مثال طور، سنڌي قوم جي زمين ڦٻائڻ ۾ رڳو وڏن پنجابي- مهاجر سرمائيدارن، زميندارن ۽ ڪامورن جصو ڪونہ ورتو آهي، پر هر ننڍو وڏو، غريب ۽ شاهوڪار اردو باز پنهنجي توفيق آهر، ڪوڙا

ڪليم ٺهرائي، يا ڪٽيون ڪٽيو، پرايو مال ڦٻائي چڪو آهي ۽ اڃان ڦٻائي پيو. غريب توڙي شاهوڪار پنجابي، ۽ اردو باز پهچ آهن، سنڌ جي نوڪرين تي ڏاڙو هڻي ٿو. سنڌن ٻچي ٻچي ون يونٽ جي ساراهه جا ڍڪ ڀريا تي. سڀ ڪو پاڻ کي اسلامي خلافت جو وارث ۽ سنڌين کي جاهل ۽ گهٽ درجي جي قوم سمجهي ٿو. اخبارون پڙهي ڏسو، رسالا پڙهي ڏسو، تقريرون ٻڌي ڏسو، بازار ۾ هوٽل تي ڳالهائي ڏسو، ته هر پنجابي ۽ اردو باز اردوءَ کي خدا جي خاص خلقيل ۽ آب ڪوثر ۾ وهنجاريل، ملائڪن جي زبان ۽ سنڌيءَ کي ڀهراڙيءَ جي جاهلن جي، جاهل ۽ جهنگلي ٻولي سمجهي ٿو. غريب کان غريب، حقير کان حقير، مظلوم کان مظلوم پنجابي ۽ مهاجر پاڻ کي پاڪستان جو اصلي خالق ۽ وارث سمجهي ٿو، ۽ سنڌ تي قبضو قدرت جي عين مرضيءَ موجب، جائز ۽ لازمي سمجهي ٿو.

ڪي نام نهاد ترقي پسند نالي ماتر ڳالهه مڃين ٿا. پر پوءِ وري ڦڙتي ڪائين ٿا. چي، "اِنهيءَ ۾ اسان جي عوام جو ڏوهه ڪونهي. سڄو قصور زميننداري، سرمائيداري نظام جو آهي. جڏهن عوام، ٻڌي ڪري، حڪومت جو نظام بدلائيندا، تڏهن اِهو مسئلو ازخود حل ٿي ويندو. تيستائين هرگز نه ٿيندو." اِها ڳالهه اُئين آهي، جيئن ڪو ويٽنام جي ماڻهن کي "سهڻي" صلاح ڏئي ته "بابا اوهين ڏکڻ ويٽنام جي ڇاڙتا فوجن جي حملن جو مقابلو نه ڪريو، اهي ته اُوهان جا پنهنجا

آهن ۽ اوهان جهڙائي مظلوم آهن. ويچارا آمريڪي پگهار حلال ڪرڻ لاءِ لاچار ڪٽيو اوهان جا گوٽ ساڙين، اوهان جي گهرن کي باهيون ڏين، اوهان جي ٻارن ٻچن جا ڪوس ڪن ۽ اوهان مان جيڪو ملين تنهن کي ابتو ٽنگي لٽڪائن. پگهار جي مجبوري نه هجين ها، ته ائين ڇو ڪن! هنن مسڪين ـ کي ڇڏي ڏيو، ته پنهنجي پگهار حلال ڪري، ٻچن جو پيٽ قوت پيا ڪن. انهن جي گلا به نه ڪريو، سندن نالو ئي نه وٺو. نڪسن اِها ڳالهه چاهي ٿو ته اوهين ڇاڙتا فوج جا دشمن ٿيو ۽ ان جو مقابلو ڪري پاڻ ۾ وڙهي مرو. تنهنڪري نڪسن کي خوش نه ڪريو. پيا سڙو، مرو، ڇچو، پڙڪ به ٻاهر متان ڪيو، نه ته ويٽنامي عوام ۾ قوت پئجي ويندي، نڪسن خوش ٿيندو!" اسان جي هنن نام نهاد ترقي پسند ۽ خود ساخته عوام ـ دوستن جي مرضي آهي ته جي ڪنهن سنڌيءَ کان ڪو پنجابي يا پناهگير زمين کسي، ڪيس ٻي دخل ڪري ڇڏي، جيڪڏهن ڪو وڏو پنجابي يا پناهگير عالم فاضل، انگريزيءَ کي ڪيڏڻ جي بهاني، اردوءَ کي زوريءَ مڙهڻ جون ٻچون ڪري، پنجابي ـ پناهگير ڪامورا سنڌين سان يهودين وارا ظلم ڪن، ته سنڌين کي ڪپي ته بدمعاشن کي اکر به نه چون، انهن جي شڪايت ئي نه ڪن. رڳو ايوب يا يٺي کي ڏؤ تي گاريون ڏيئي، ويهي رهن، ۽ تيستين انتظار ڪن، جيستين موجوده نظام

Gul Hayat Institute

بدلجي ۽ اُهو زمانو اچي، جڏهن پاڪستان ۾ سوشلسٽ
حڪومت قائم ٿئي، سنڌ-دشمنن جي دلين ۾ ڦيرو اچي
۽ هو سنڌين کي انسان سمجهڻ شروع ڪن. ڇا هن
قسم جي ڏٺن ۽ مُلان مودوديءَ جي ٻهائن ۾ ڪوبه
فرق آهي؟ ملون مودودي به ته اِها ڳالهه ٿو ڪري ته
”هڪڙي مسلمان قوم ٻيءَ کي ڦري ته پرواهه ناهي.
ٽيستائين مات ڪري ويهو، جيستين آءٌ اسلامي خليفو
ٿيان، پوءِ ڏسجو منهنجا ڪم. اوهين خدا تي رکي،
وڃي ويهي رهو. هاڻ ڪچندا ته ڪافر ٿيندا.“ اهڙيءَ
ريت ٿي پنجابي-پناهگير ترقي پسند پنهنجي قوم جي
ظلمن تي پردي وجهڻ لاءِ، نهايت ڏک جي ڏاڍائيءَ
سان، سنڌين کي زميندار‌ي سرمائيداري نظام ڏانهن منهن
ڏيندا آهن ته ”وڃي ان سان صفائي ڪريو. اسان جي
ماڻهن جو ڏوهه ڪونهي.“

ڪي سنڌ-دشمن اردو باز ٽولي جا نام نهاد
ترقي پسند هڪڙي ٻي ڏک سان سنڌين تي اردو بازن
هٿان ٿيندڙ ظلمن جي اڊريس غائب ڪرڻ چاهين ٿا.
هو چون ٿا، ”ابا اوهين ڇڻو ٿا پنجابي ۽ مهاجر قومون
اِسان تي ظلم ٿيون ڪن. پنجابي ته غير قوم آهي ۽
برابر ظالم آهي. اسان جي همدردي اوهان سان آهي.
باقي رهيا اردو باز. ڇڱو، هاڻي جي اسين اوهان کي
ثابت ڪري ڏيکاريون ته اُهي قوم ٿي ڪونه آهن، ته
پوءِ اوهان جو مٿن ڪيس خارج ٿيو ڪي نه؟ اسين

Gul Hayat Institute

اردو بازن جي ڪا قوم ئي ڪونہ آهيون تہ ظالم قوم ڪتان ٿينداسين؟“ ائين چئي، هو وڏن عالمانہ، فاضلانہ دليلن سان اِهو ثابت ڪرڻ جي ڪوشش شروع ڪريو ڏين تہ اردو باز ڪا قوم نہ آهن.

سوال ٿو اٿي تہ ائين آهي ڇا تہ ڦرلٽ فقط تڏهن ٿئي ٿي، جڏهن اُها فقط هڪڙيءَ ساڳيءَ قوم جا ماڻهو ڪن؟ ڦورو ڌاڙيلن ڪي ڦورو ۽ ڌاڙيل فقط تڏهن ڪوٺي سگهبو ڇا، جڏهن هو فقط هڪڙيءَ قوم جا هجن؟ مختلف قومن جي ماڻهن جي گڏيل ڦورو ٽولي کي ظالم ۽ جابر نہ چئي سگهبو ڇا؟ ڇا، نادر شاه جي ڌاڙيل سپاهين ۾ سڀ ايراني قوم جا ماڻهو هئا؟ هٽلر جي ڦورو ۽ قاتل سپاهہ ۾ سڀ جرمن هئا ڇا؟ منجهن اٽليءَ، هنگري، آسٽريا وغيره قومن جا سپاهي ڪونہ هئا ڇا؟ جيڪي انگريز هندستان کي لٽيندا هئا، سي سڀ انگلنڊ جا هئا ڇا؟ نيپئر تہ آئرلينڊ جو ويٺل هو، جا هڪ جدا قوم آهي. انهيءَ ڪري انگريزن جي ڦرلٽ جائز ٿي پئي آهي ڇا؟ يا انگريز ڌاڙيلن مان ڦري شريف ٿي پيا ڇا؟ مهاجر نام نهاد ترقي پسند بزرگ چون ٿا تہ مهاجر قوم نہ پر ثقافتي ٿورائي آهن. جيڪي ماڻهو ٿورا آهن، تہ اهي هرويرو شريف ٿي پيا ڇا؟ ڇا، تاريخ ۾ ظالم ٿورايون نہ ٿينديون آهن ڇا؟ هندستان ۽ چين تي جن قومن حملا ڪيا آهن، سي هندستان ۽ چين جي سوين پتيءَ جيترا بہ ڪونہ هئا! يوناني، پٺاڻ، مغل ۽ انگريز سڀ

ڌورائيءَ ۾ هئا. الجزائر ۾ فرينچ ڌاڪو ڌورائيءَ ۾ هئا. عربستان ۾ يهودي ڌورائيءَ ۾ آهن. آفريڪا ۾ فاشي گورا ڌورائيءَ ۾ آهن. اُهي سموريون ظالم ڌورايون ۽ اقليتون آهن، جي اڪثريت کي پنهنجي گهر ۾ چور ڪري ويٺيون آهن.

ڪڏهن وري چيو ويو ته ”اردوباز ٽولي وارا پاڻ ڦرجيَ مارجي مظلوم ٿي آيا آهن. اُهي وري ڇا جو ظلم ڪندا هوندا!“ ان جو جواب تاريخ ۾ موجود آهي. ”مي فلاور“ بحري جهاز ۾ چڙهي، جيڪي ڏتڙيل، پيڙيل انگريز آمريڪا پهتا، تن مظلومن اُتي پهچڻ شرط اُتي جي اصلي آمريڪين جو جڙ ٻچو ناس ڪري، سڄي ملڪ تي قبضو ڪري ورتو. اڄ به ويچارا باقي بچيل اصلي آمريڪي، يعني ريڊ انڊين، جهنگ جي جانورن وانگر لوڙهن ۾ بند آهن. هٽلر جي دل ڏاريندڙ وحشيانه ظلمن جي شڪار ٿيڻ کان پوءِ، مظلوم يهودين عربن سان جيڪي ويل وهايا آهن، ۽ گهر ڏٺين کي لوڏي، مهمان مان مالڪ بڻجي، ڏتڙو ڪٺيو، عربن کي موڙيندا وتن، تنهن جو مثال اکين اڳيان موجود آهي. تاريخ اهڙن معصوم ٽولن جي داستان سان ڀري پيئي آهي، جن پنهنجي ملڪ مان تڙجي نڪرڻ کان پوءِ، وڃي ٻين کي پنهنجي گهرن مان تڙيو. اِرغون به ته وچ ايشيا مان، لوڏجي نڪتا هئا ۽ مظلوم ٿي سنڌ ۾ آيا هئا!

هاڻي اچو ته انهيءَ ئي قسم جي هڪڙيءَ آخري انتها درجي جي چالاڪيءَ جو جائزو وٺون. جيڪي مهاجر تمام ٻاجهارا، تمام- لائق، تمام انصاف پسند ۽ تمام ’ترقي پسند‘ آهن، سي چون ٿا ته ”بابا! اسين آهيون ئي سنڌي.“ ۽ پنهنجيءَ پر ۾ هو ائين چئي، ڄڻ ته سنڌين جي ستن پيڙهين تي احسان ڪريو ڇڏين. فرض ڪريو ته سيئي سنڌ-دشمن اردو باز اهڙا شريف ۽ لائق ٿي، پاڻ کي سنڌي سڏائڻ شروع ڪري ٿا ڇڏين. پوءِ ڀلا ڪهڙو فرق پيو؟ سنڌين کي ڀلا ڪهڙو فائدو پهتو؟ مثال طور، فرض ڪريو ته ڪجهه چانڊيا منگسين تي حملو ڪن، هنن جو سمورو مال ملڪيت لٽي وٺن، پوءِ وڏي فراخدليءَ سان اعلان ڪن ته ”بابا اسين اڄ کان وٺي پاڻ کي چانڊيا سڏائڻ ڇڏيو، ڪٺيو ٿا پاڻ کي منگسي سڏايون، رهيو به اوهان جي پاڙي ۾ ٿا پئون، اڳتي سدائين منگسي سڏائي اوهان کي ڦريندا سون. ميان! هاڻي ته خوش ٿيا؟“ ڇا ڌاڙيلن جي منگسي سڏائڻ ڪري منگسين جي ڦريل مال ۽ ملڪيت جي تلافي ٿي ويئي؟ ڇا هاڻ ظالم ڌاڙيل سنڌن يار ٿي پيا؟ ۽ منگسين کي گهرجي ته ڏند ڪڍي ٻيهي ڪلن ۽ خوش ٿين؟

اُنهن نام نهاد ترقي پسند مهاجرن جا ڪي پاليل ۽ سينگاريل طوطا وري ٻي ٻولي ٿا ٻولين. چي، ”ادا آهي ته برابر پنجابين ۽ مهاجرن ٻنهي جو ظلم.. پر ٻن محاذن تي ڪيئن وڙهي سگهنداسون؟ اچو ته مهاجرن

سان گڏجي پنجابين سان مقابلو ڪريون! مهاجر جڏهن ساٿ ڏيڻ لاءِ تيار ٿي آهن، ته پوءِ پاڻ ڇو موقعو وڃايون!" اِهو ائين آهي جيئن هڪڙو بگهڙ ۽ ٻيو چيتو ڪنهن گهيٽي کي ڦيري اچن، ۽ بگهڙ ڏاڍيءَ فراخدليءَ سان، ڏاڍي بزرگ واري نموني سان گهيٽي کي چوي ته "ابا گهيٽا! اسان ٻنهي سان وڙهي ڪونه پڄنديں، آءٌ پاڻ چيتي سان ڪونه ٿهان، تنهنڪري ٻچا تون ٻوڙي اچي منهنجي پيٽ ۾ ويهه، ته ٻيئي گڏجي چيتي سان وڙهون!"

["تحريڪ" – ڊسمبر، ۱۹۷۶ع]

(٢)

نقلي ترقي پسند، سنڌ-دشمن ٽولي تي "عوام" جي مقدس چادر وجهي، ان کي معصوم ۽ پوتيءَ پاڪ ثابت ڪرڻ جي ڪوشش ڪن ٿا. ڇڻ ته قومون ۽ عوام ڪڏهن به ظالم نه ٿيندا آهن! مارڪس، لينن، اسٽالن ۽ مائوزي تنگ هميشه ظالم ۽ مظلوم قومن جي فرق کي نه رڳو ڇيو ۽ تسليم ڪيو آهي، پر هنن هڪ ترقي پسند جي سڃاڻپ ۽ پرک جي ڪسوٽي ئي اِها ٺهرائي آهي ته جڏهن سنڌس قوم ظالم آهي تڏهن کي ظالم چئي ٿو يا نه. نه رڳو ايترو، پر هو پنهنجي ظالم

Gul Hayat Institute

قوم جي خلاف پيڙيل قوم جو ساٿ ڏئي ٿو يا نه. جيڪڏهن هو مظلوم قوم جو فرد آهي، ته هن جو، هڪ ترقي پسند هجڻ جي حيثيت ۾، اِهو فرض آهي ته پنهنجي قوم جي جدوجهد ۾ ڀرپور ساٿ ڏئي ۽ ان جي لاءِ هر قرباني ڪري. جيڪو ماڻهوءَ اُنهيءَ ڪسوٽيءَ تي پورو ناهي، ۽ ظالم قوم جو فرد ٿي ڪري پنهنجي قوم کي ڏوهي نٿو ٺهرائي، ان تي پردو ٿو وجهي، چشم پوشي ٿو ڪري، مظلوم قوم جو ڪلم ڪلا ساٿ نٿو ڏئي، ته پوءِ اُهو نه مارڪس جي پيروي ڪندڙ آهي نه لينن، اسٽالن ۽ مائوزي تنگ جي. هو مصنوعي مارڪسي ۽ ڪوڙو ڪميونسٽ آهي. ڪيس ترقي پسند سڏائڻ جو ڪوبه حق نه آهي.

مارڪس جرمن هو. پر سندس جرمن قوم جڏهن ١٨٤٨ع ۾ اٽليءَ جي قوم سان ڪوڙو تڪرار ڪري، ان کي دٻايو، تڏهن هن اٽليءَ وارن کي لکيو، "اِنهيءَ تڪرار ۾ اسين (جرمن ترقي پسند) جيڪا روش اختيار ڪنداسين، تنهنجي باري ۾ ڪوبه شڪ نه هئڻ گهرجي. اسين اٽليءَ جي آزاديءَ جي حمايت ڪنداسون. اٽليءَ توڙي جرمنيءَ ۽ پولينڊ ۾، (پنهنجن) آسٽريائي جرمنن سان موتمار مقابلو ڪنداسين. اسين (جرمن ترقي پسند) توهان اٽليءَ جي قوم وارن ڏانهن ڀائپيءَ وارو هٿ وڌايون ٿا ۽ توهان کي ثابت ڪري ڏيکارڻ چاهيون ٿا ته توهان جي قوم تي (اسان جا) جرمن حاڪم جيڪو

Gul Hayat Institute

ظلم ڪري رهيا آهن، تنهن ۾ اسين سندن حصيدار ٿيڻ لاءِ هرگز تيار نه آهيون.... اسين مطالبو ڪنداسين ته وحشي آسٽريائي (جرمن) فوج فورن اٽليءَ مان واپس گهرائي وڃي، ۽ اٽليءَ جي عوام کي حق ڏنو وڃي ته هو جهڙي نموني چاهين، تهڙي نموني جي حڪومت قائم ڪن...." (مارڪس ۽ اينجلس جا چونڊ خط، صفحو ۴۶).

جڏهن، ۱۸۷۰ع ۾، جرمن قوم بسمارڪ جي اڳواڻيءَ هيٺ فرانس جي سرحدن ۾ داخل ٿي، تڏهن مارڪس جي ساٿين، ليبنيڪ ۽ بيبل، جرمن پارليامينٽ اندر کلم کلا تقرير ڪري، پنهنجي قوم کي ننديو ۽ اعلان ڪيو ته اِهو فرينچ قوم سان ظلم آهي. هنن جرمن مزدورن کي هدايت ڪئي ته هو فوج ۾ ڀرتي نه ٿين. اُنهن تقريرن جي ڏوه ۾ ٻنهي تي غداريءَ جو مقدمو هلائي، ڪين جيل ڏياريو ويو. جڏهِن ۱۸۶۷ع ۾، آئرلنڊ جي محب وطن انقلابين کي انگلنڊ خلاف بغاوت جي ڏوهه ۾ سزائون آيون، تڏهن مارڪس جي اڳواڻيءَ هيٺ انگلنڊ جي ترقي پسندن لنڊن ۽ ٻين شهرن ۾ پنهنجي قوم يعني انگريزن جي خلاف ۽ مظلوم آئرلنڊ جي حق ۾ زبردست مظاهرا ڪرايا ۽ اعلان ڪرايو ته انگريز قوم کي ڪوبه حق نه آهي ته آئرلنڊ کي غلام رکي. (چونڊ خط، صفحو ۱۹۴ ۽ ٻيا) مارڪس ۽ سندس ساٿي زندگيءَ تائين انهيءَ اصول تي ڪاربند رهيا، ۽ ظالم قوم کي ظالم چوندا ۽ انهن جي مخالفت ڪندا، ۽ مظلوم

Gul Hayat Institute

قوم کي مظلوم چوندا ۽ انهن جي حمايت ڪندا رهيا. مارڪس جي نظر ۾ مزدور طبقو سڀ کان وڌيڪ روشن خيال ۽ ترقي پسند ٿئي ٿو. پر هن جڏهن محسوس ڪيو ته انگلنڊ جو مزدور به مظلوم قوم جو پوريءَ طرح طرفدار ٿيڻ لاءِ تيار ناهي، تڏهن انگريز مزدور طبقي جي مذمت ڪيائين ۽ چيائين ته "انگلنڊ جو مزدور به سرمائيدار مزدور آهي!" (چونڊ خط، صفحو ١١٠)

قومن جي مسئلي تي لينن جي تعليم ۽ عمل جو گهرو مطالعو ڪبو، ته ڏسبو ته دنيا جي قومن جي برابريءَ جي علمبردار هجڻ سان گڏو گڏ هن ظالم ۽ مظلوم قومن جي وچ ۾ سدائين فرق ڪيو ۽ مظلوم قومن جي حمايت ڪيائين. انقلاب کان پوءِ نهايت ناسازگار حالتن ۽ ڪٺن مشڪلاتن جي باوجود، هو سختيءَ سان ننڍين قومن جو حمايتي ۽ روسي ناجائز قوم پرستيءَ جو زبردست مخالف رهيو. روسي سلطنت جي فنلنڊ صوبي جي سرمائيدار طبقي، حالتن جو فائدو وٺي، ڪميونسٽن جو ڪوس ڪرايو. لينن، باوجود ان جي، کين گهر ويٺي آزاديءَ جو پروانو ڏياري موڪليو. هن اسٽالن ۽ جرجنسڪيءَ جهڙن ننڍين قوميتن جي ڪميونسٽن کي به بار بار تاڪيد ڪيو ته ننڍين قومن کي صحيح معنيٰ ۾ آزادي ڏيو ۽ ڪابه بي‌ايماني نه ڪريو. هو سخت بيماريءَ جي حالت ۾ به کين تارن مٿان تارون ڪندو رهيو ته رپورٽ ڪيو ته اوهان منهنجي هدايتن

تي عمل ڪيو آهي يا نه. هن ڪيترا ڀيرا ننڍين قومن سان انصاف نه ڪرڻ جا الزام لڳائي، ڪين سخت ڇينڀيو. اسٽالن جو قوميت بابت لکيل ڪتاب ڏيکاري ٿو ته هو ننڍين قوميتن جي حقن کي ڪيڏي بنيادي اهميت ڏئي ٿو.

مائوزي تونگ جو نظريو اُنهيءَ مان ظاهر آهي ته هو چوي ٿو ته ”هر مظلوم قوم جي ماڻهن جي ترقي پسندي ۽ بين الاقواميت ئي اِها آهي ته هو محب وطن بڻجن ۽ ظالم قومن خلاف پنهنجي مظلوم قوم جو ساٿ ڏين ۽ سندس اڳواڻي ڪن.“

جيڪي نقلي ترقي پسند ۽ سندن پاڙهيل ۽ ميڪاريل سنڌي طوطا چون ٿا ته مارڪسي ترقي پسند فلسفي موجب عوام ڪڏهن به ظالم نه ٿيندو آهي، فقط مٿيون طبقو ۽ حڪومت ظالم ٿيندا آهن، تن کي ١٨٧٠ع ۾ فرانس طرفان جرمنيءَ تي ڪيل اڳرائيءَ وقت مارڪس جي جرمن ترقي پسندن کي ڏنل هدايت جو مطالعو ڪرڻ کپي. ڪن جرمن ڪميونسٽن، بين الاقواميت جو ٺالو وٺي، جرمن مزدورن - کي چيو ته ”هي فرينچ ۽ جرمن مٿين طبقي جي لڙائي آهي، فرينچ عوام جو ڪوبه ڏوهه ناهي، تنهنڪري فرينچن جو مقابلو نه ڪجي. پاڻيهي حاڪم پاڻ ۾ چاڙهندا. اوهان جو ڪجهه به نه وڃي.“ اهو پڙهي، مارڪس سخت ڪاوڙجي ويو. هن لکيو: ”فرينچ قوم جو سمورو عوام اهڙيءَ اڳرائيءَ

تي آماده نه هجي ها، ته جيڪر (فرينچ بادشاهه گهي جرمنيءَ تي حملو ڪري، ساڻس) جنگ جاري رکڻ جي همت ئي نه ٿئي ها. فرينچ سرمائيدار، فرينچ وچون طبقو، فرينچ هاري ۽ فرينچ رازا ۽ مزدور.... (سڀ اڳرائي لاءِ آتا آهن). جيستائين سنڌن مغز مان اِها اڳرائيءَ واري هوا بنهه چڱيءَ طرح ناهي ڌوڪي نه ڪيبي، تيستائين جرمن ۽ فرينچ قومن ۾ صلح ٿيڻ ناممڪن آهي" (چونڊ خط، صفحو ٢٤٢). اڳتي هلي، جڏهن جرمنن فرينچن کي شڪست ڏني ۽ فرينچن جو دماغ ٺيڪ ٿي ويو، تڏهن مارڪس هڪدم مطالبو ڪيو ته "هاڻ فرينچن سان فوراً جنگ بند ڪئي وڃي ۽ ڪانئن ڪوبه انتقام نه ورتو وڃي." جيڪڏهن اسان جن هنن نام نهاد ترقي پسندن ۾ ذري جيترو به ترقي پسند، ڪميونسٽ ۽ مارڪسي اخلاق هجي ها، ته هو سنڌي، بلوچ، پٺاڻ قومن کي هدايت ڪن ها ته اسان جي ظالم قومن جي اڳراين جو مڙس ٿي مقابلو ڪريو ۽ سنڌن دماغ مان ڦرلٽ ڪرڻ جي "هوا ناهي ڪڍو"، جاڪاڻ ته جيستائين سنڌن دماغ مان اِها هوا نه نڪتي آهي، تيستائين پاڪستاني قومن جي وچ ۾ اتحاد جو سوال ئي پيدا نٿو ٿئي.

مارڪس، لينن، استالن ۽ مائوزي تونگ جي اصولن تي هلڻ جي دعوي ڪرڻ وارن جو فرض هو ته هو پنجاب ۽ ڪراچيءَ ۾ سنڌ ۽ ٻين مظلوم قومين جي حقن جي حمايت ۾ جدوجهد هلائين ها. لاهور ۽

Gul Hayat Institute

ڪراچيءَ ۾ سنڌي ٻوليءَ ۽ سنڌي قوميت جي حقن غصب ٿيڻ خلاف مظاهرا ڪرائين ها، لڪين انصاف پسند مهاجر ۽ پنجابي رهبر، ڪارڪن مزدور ۽ عوام مطالبو ڪن ها ته ننڍين قوميتن کي ون يونٽ جي زنجيرن مان آزاد ڪيو وڃي! لائلپور، راولپنڊي، سيالڪوٽ، ڪراچيءَ جا ترقي پسند اعلان ڪن ها ته اسان جون قومون ظلم ٿيون ڪن، اهو بند ٿيڻ گهرجي. پوءِ مڃجي ها ته برابر پنجابي ۽ مهاجر ترقي پسند واقعي ترقي پسند ۽ مارڪسي اصولن جا علمبردار آهن، ليڻن جا صحيح پيرو آهن، اسٽالن ۽ مائوزي تونگ جا سچا مبلغ آهن.

هنن ترقي پسندن جي زبان تي اٿندي ويهندي مارڪس ۽ لينن عظيم بين الاقوامي ليڊرن جو نالو آهي، پر انهن انقلابي تعليم جي اٿاهه خزانن کي سدائين اردوءَ تائين محدود رکيو ۽ سنڌي، پنجابي، بلوچي ۽ پشتو عوام تائين پهچائڻ جي ضرورت نه سمجهي. برهمڻ وانگر هنن انهيءَ عظيم ترقي پسند ادب کي سنڌي، بلوچ ۽ پٺاڻ شودرن جي ڪنن جي لائق نه سمجهي، ان کي فقط اردو پڙهندڙن اڳيان پيش ڪيو. هنن ٢٠ سالن جي لمبي عرصي ۾ هڪڙو به سنڌي اهڙو پيدا ٿيڻ نه ڏنو، جنهن کي وٽانئن ترقي پسنديءَ جي فل ڪورس پاس ڪرڻ جي سند مليل هجي. هو سال بسال ٻه چار ننڍڙا طوطا ڦاسائيندا آهن، جيڪي ٻه ٽي سال سيکاريل جملا وري وري دهرائيندا آهن، عوامي جلسن ۾ ڪنهي هٿندا

Gul Hayat Institute

آهن، ۽ هيڏانهن هوڏانهن ڦٽ ڦٽ ڪندا آهن ۽ سنڌ جي آزمايل عوامي ورڪرن ۽ رهنمائن کي ٺونگا هڻندا آهن. تان جو هو نيٺ پاڻ به ڪجهه سمجهه پرپا ٿيندا آهن، ۽ هن سڄي ڍونگ جي ته ۾ رولو ڏسي، اعتراض ڪندا آهن. پوءِ ڏاڍي آرام سان کين رجعت پرست، سست، ڪاهل ۽ نڪمو وغيره جا لقب ڏيئي، سندن پر ڪاٽيا ويندا آهن، ۽ وري پيا نئيڙا طوطا ڦاسائبا آهن. مطلب ته واڳون سرڪار ۾ به پين وٽ ته مخالف پارٽين ۾ به پين وٽ. رجعت پرستن جي امامت به- انهن لاءِ مخصوص، ته ترقي پسندي به سندن واسطي رزرو ٿيل.

سس پس ههر: سنڌ جي ماڻهن پاڪستان ۽ اسلام

جي نالي ۾ ساڻن ٿيل دو کي کي جڏهن ڪجهه دير تائين پروڙيو، تڏهن ازخود منجهن سوچ ۽ چُر پُر پيدا ٿي، پنهنجي خاص حالتن موجب هنن انهيءَ جي مقابلي ڪرڻ جي تحريڪ هلائي. نقلي ترقي پسندن انهيءَ تحريڪ ۾ ڏڦيڙ وجهڻ جو ڪوبه موقعو هٿان نه وڃايو. جي-ايم-سيد، جنهن کي سڀ کان پهريائين لياقت علي خان جي آپيشاهي جو تجربو ٿي چڪو هو ۽ جنهن سڀ کان پهريائين اسلام ۽ مسلم ليگ جي نالي ۾ ٻاهرين مداخلت ۽ ڏٻاءَ خلاف احتجاج ۽ مقابلي ڪرڻ جي جرئت ڪئي، تنهن تي هڪ طرف سنڌ-دشمن پريس، ليڊرن ۽ عام ماڻهن زهريلا ۽ ڪمينا حملا ڪيا ۽ پنهنجي سرڪار

Gul Hayat Institute

هٿان ڪيس سزائون ڏياريون، ته ٻئي طرف هنن نقلي ترقي پسندن به رات ڏينهن سنڌس خلاف سُس پس جي شرير مهم هلائي، سنڌ جي سماجي شعور رکندڙ نوجوان طبقي کي ڪانئس بدظن ڪيو. اهڙيءَ ريت ٻنهي طرفن کان سنڌس پَر ڪٽيا ويا. مون کي ياد آهي ته جڏهن پهريون ڀيرو مارشل‌لا وارن حيدر بخش جتوئيءَ کي قيد ڪيو، تڏهن نقلي ترقي پسندن جي سُس پُس جي مشينري حرڪت ۾ آئي هئي ۽ ماڻهن کي سيڪاريائون ته ”جتوئي ته وڏيرن جي دلن گهٽائڻ لاءِ جيل ويو آهي، عيوضي به وڏيرن جو آهي!“ ساڳيءَ طرح ٻين ڪارڪنن مان ڪن کي مُلئون، ڪنهن کي رجعت پرست ۽ ڪنهن کي وهم پرست جا لقب عطا ڪري، اندران ڏي اندران سنڌن پاڙون ڪٽيون ويون. اُنهن کي پاڻ ۾ وڙهائي، پنهنجي تابع رکڻ لاءِ هر هڪ جي واري واري سان پٺي ٺپري ويندي آهي ته ”سچو ترقي پسند تون آهين، ٻيا هڙئي رجعت پرست آهن!“

وري جڏهن آهو سَند مليل سنڌي ترقي پسند سنڌ جي حقن جي حفاظت جي سوال تان ڪو اعتراض ڪندو آهي، ته هڪدم کيس رجعت پسند سڏي، ٻئي کي دام ۾ آندو ويندو آهي، ۽ هن کي ثابت ڪري ڏيکاريو ويندو آهي ته ”تون ترقي پسنديءَ جي سَند لاءِ اسان جي رحم ڪرم جو محتاج آهين. جي اسان جي فرمانبرداري نه ڪندين، ته تنهنجي خلاف فتويٰ

ڪيي، تو ڪي سموري پاڪستان جي ترقي پسندن ۾ بدنام ڪنداسين." اهڙيءَ ريت، هي ترقي پسند پوپ معافينامن جي مٺا سٺا ۽ واپار ڪندا رهيا آهن، ۽ عوامي جمهوري ڪارڪنن ۽ اڳواڻن مٿان سدائين سندن مخفي فتوائن جي تلوار لٽڪندي رهندي رهي.

هو پاڪستان اندر قومي آزاديءَ جي جذبن ۽ جدوجهد جو طبقاتي ۽ انقلابي جوهر پر ڪي نه سگهيا. هو دل ۾ ان کي هڪ وچڙندڙ بيماري سمجهي، ان جي اندروني مخالفت ۽ ظاهراً منافقائيءَ واري تائيد ڪندا رهيا. ۽ موقعي ملڻ شرط، گس هلندي، اک بچائي، قومي تحريڪ جي هلندڙ گاڏيءَ جي ڦيٿن مان هوا ڪيي ڇڏيندا هئا يا ان کي پنڪچر ڪري ڇڏيندا هئا.

دراصل يو-پيءَ ۽ پنجاب جي جاگيردار ۽ هن نام نهاد ترقي پسند ٽولي جا مقصد ساڳيائي هوندا هئا ۽ آهن. يعني ننڍين قومن جي وجود کان انڪار ڪرڻ، قومي تحريڪن کي اندران ئي اڏران ڏک هڻڻ ۽ کين پنجاب ۽ يو-پيءَ جي سياستبازن جو غلام رکڻ. فرق فقط هي هو ته

(١) پهريون ٽولو پاڪستان جي قومن کي يو-پيءَ ۽ پنجاب جي جاگيردار ۽ سرمائيدار سياستدانن جو غلام رکڻ چاهي ٿو، ۽ ٻيو نام نهاد ترقي پسند ٽولو کين يو-پيءَ ۽ پنجاب جي وچين، پڙهيل ڳڙهيل طبقي جو غلام بنائڻ گهري ٿو.

(٢) پهريون ٽولو اسلام ۽ پاڪستان جي نالي ۾ ننڍين قومن جي وجود ۽ حقن کان انڪار ڪرڻ گهري ٿو، ته ٻيو ٽولو سوشلزم ۽ انقلاب جَي نالي ۾ ساڳي ڪار ڪرڻ گهري ٿو.

(٣) پهريون ٽولو اسلام ۽ پاڪستاني برادريءَ جي نالي ۾ ننڍين قومن جي حقن تي ڌاڙو هڻڻ گهري ٿو، ته ٻيو ٽولو اُهو ڌاڙو سوشلسٽ ۽ طبقاتي برادريءَ جي نالي ۾ هڻڻ گهري ٿو.

(٤) پهريون ٽولو قومي تحريڪ ۽ ان جي علمبردارن کي هيسائڻ ۽ بدنام ڪرڻ لاءِ مٿن پاڪستان-دشمن، اسلام-دشمن ۽ علاقائي تعصب جون تهمتون هڻي ٿو، ۽ ٻيو ٽولو مٿن انقلاب-دشمن، وڏيرا پرستيءَ ۽ رجعت پرست قوم پرستيءَ جا بهتان مڙهي ٿو.

(٥) پهريون ٽولو قومي تحريڪ خلاف علي الاعلان جبر ۽ ڏاڍ کان ڪم وٺي ٿو ۽ آمهون سامهون حملو ڪري ٿو. ٻيو ٽولو ظاهري همدرد بنجي، اندران قومي تحريڪ جي علمبردارن جون گلائون ڪري، ڪوڙا افواهه ڦهلائي، منافقيون ڪري، ڪوڙيون همدرديون ۽ سرجوشيون ڏيکاري، پنهنجن چاڙتن جي قربانين جا ڪوڙا ۽ من گهڙت افسانا ڦهلائي، سيني ڪان اڳ قومي تحريڪ جو وارث بنجي، اُن جا لاهه ڪڍي ٿو.

آنهن ٻنهي ٽولن جي جنڊ جي ٻن پڙن وچان ڪنهن به قومي تحريڪ جي رهبر جو صحيح سلامت

بچڻ ناممڪن هو. نقلي ترقي پسند قومي تحريڪ ۽ قومي ڪارڪنن جي پٺ وٺيو ايندا رهيا ۽ قدم قدم تي سنڌين راهه ۾ ڪنڊا پوکيندا رهيا ۽ ڪين اندران ئي اندران سنڌ ۽ پاڪستان ۾ بدنام ڪري، پنهنجا هٿ ٺوڪيا ماڻهو سنڌين خلاف ڪڙا ڪري، انهن کي هشيون ۽ ٽيڪرون ڏيئي، قومي سياست کي ناڪام بنائيندا رهيا. هن ٽولي، قومي تحريڪن جي سيني مورچن تي پنهنجا هٿ ٺوڪيل قابض ڪري ڇڏيا آهن، جي اشاري ملڻ تي قومي تحريڪ جي رهنمائن کي بليڪ ميل ڪري، ڪين بيواهه ڪري سگهن ٿا، ۽ هو پنهنجن پيرن هيٺان زمين کسڪندي ڏسي، بظاهر "پنهجن" کي به مخالف ڏسي، لاچار هٿيار ڦٽا ڪرڻ تي مجبور ٿين ٿا.

پنجاب ۽ يو-پيءَ جي اِنهيءَ "ترقي پسند" ٽولي جو ڄار سڄي پاڪستان ۾ ڦهليل آهي. اُن ڄار کي هو مختلف طريقن سان استعمال ڪري، سنڌ جي قومي تحريڪ ۽ ان جي ڪارڪنن کي اپاهج بنائي سگهيا آهن ته:-

(١) پهريون ته هو سنڌ خواه پاڪستان جي سيني حصن ۾ جنهن کي چاهين، تنهن کي رات وچ ۾ ليڊر مشهور ڪري سگهن ٿا اُنهيءَ ليڊر ساز فئڪٽريءَ ڪيترائي نقلي شاگرد ليڊر، نقلي هاري ليڊر، نقلي سنڌي قومي ليڊر ۽ نقلي دانشور تيار ڪيا ۽ ڦٽايا آهن. اهڙا

جڙتو ليڊر سنڌ اشاري تي هلي، سنڌ ۽ پاڪستان جي ٻين قومن جي محب وطن ڪارڪنن کي پاڪستان جي سطح تي بي يار و مددگار ڪري سگهن ٿا ۽ ڪندا رهيا آهن. هو هر وقت، هر هنڌ، هر مورچي تي "اڪثريت" حاصل ڪري سگهن ٿا.

(٢) ٻيو ته هو چنپ چاپ مات ميٽ ۾ ڪنهن ٻه ڪارڪن يا تحريڪ جي خلاف سڄي پاڪستان ۾ هيڪ وقت خفيه پروپئگنڊا جي مهم هلائي، ان لاءِ زهريلي فضا پيدا ڪري سگهن ٿا. جيئن ته سڀ حرڪتون چپ چاپ ۾ ٿينديون رهنديون، تنهنڪري واسطيدار کي پتو ئي ڪونه پوندو ته پردي پٺيان ڪهڙو کيل کيڏجي رهيو آهي! مطلب ته مڪمل منافقيءَ کان ڪم وٺڻ کي "انقلاب" جو بنيادي اصول ڪري ورتل آهي. تنهنڪري، اهي سمورا مخالف ۽ سازش ڪندڙ، اشراف ٿيو، ظاهري طور، اڳلي جا قصيدا پڙهندا ايندا ۽ اڳلي کي خبر پوڻ ئي ڪونه ڏيندا ته اسين تنهنجي خلاف ڪهڙو ممڻ مچايو ويٺا آهيون. هو پنهنجيءَ پر ۾ ڪين پنهنجو همدرد ۽ ساٿي سمجهيو ويٺو هوندو، تان جو عين وقت تي سڀ ڦري ويندس ۽ هو اڪيلو رهجي ويندو.

(٣) انهيءَ مڪروه ۽ عوام-دشمن سازش ۾ ڪين اردو پريس جي مڪمل حمايت حاصل هوندي، جو ان ۾ سنڌ اشاري تي جڙتو ليڊرن جا بيان ڇاپي،

ڪين سچيءَ سنڌ بلڪ پاڪستان ۾ مشهور ڪري، انهن کي ڪڏهن ڪم ڪرڻ جي لائق بنائيندا آهن.

(٤) سنڌ جي سياست مڪمل طور وڏيرن جي هٿن ۾ هئي ۽ آهي. وچون پڙهيل ڳڙهيل طبقو ڪافي تعداد ۾ موجود نه هو. پڙهيلن جي به علمي سطح تمام هيٺ پئي رهي آهي. منجهن سياسي علم ۽ شعور ناپيد هو. موجوده جديد انقلابي نظرين جي اونهي مطالعي جي کنهن ۾ به پهچ ڪانه هئي. تنهنڪري هي ٽولو انقلاب ۽ سوشلزم جي نالي ۾ پنهنجي گادي بنا خطري قائم رکندو اچي.

طبقاتي ڪشمڪش جي سائنسي سچ کي هنن ايڏيءَ بي درديءَ، ايڏيءَ بي ايمانيءَ ۽ ايڏي فريب سان استعمال پئي ڪيو آهي، جو اهو سچ هنن جي واتان ٻڌي هڪ عظيم ڪوڙ ٿي پيو آهي.

مارڪس، لينن ۽ ٻين انقلابي استادن کي وهم ۽ گمان ۾ به ڪونه هوندو ته اڳتي هلي، ڪي مڪار سندن تعليم ۽ اصولن جو اهڙو واهيات مذاق اڏائيندا ۽ انهن کي ايڏو بدنام ڪندا.

["تحريڪ" - ڊسمبر ١٩٤٧ع]
جنوري، فيبروري -

Gul Hayat Institute

قومي جدوجهد جو پناهگير-
پنجابي نقلي ترقي پسند نظريو

●

پس منظر : پناهگير-پنجابي نقلي ترقي پسند نظريي کي سمجهڻ لاءِ پناهگير-پنجابي نقلي ترقي پسندن کي سمجهڻ ضروري آهي. انهن کي سمجهڻ لاءِ وري خود پناهگير ٽولي ۽ پنجابي قوم جي تاريخي پس منظر کي سمجهڻ ضروري آهي.

پناهگير ٽولي جو تاريخي پس منظر :

هن مضمون جي مقصد لاءِ اصلي پناهگير ٽولو اسين ان کي ليکينداسين، جنهن جي مادري ٻولي اردو آهي. اردو لشڪري ٻولي آهي، ان لشڪر جي ٻولي، جيڪو افغان، مغل ۽ ايراني، سامراجي جاگيردارن ۽ قبائلي سردارن طرفان اڻورهايل هندستان يعني هندستان ۽ پاڪستان جي هندو توڙي مسلمان قومن کي غلام بنائي، ڦرڻ لٽڻ لاءِ، هڪ هزار سالن تائين هندستاني پاڪستاني هندو-مسلمان قومن جي سيني تي چڙهيو ويٺو هو. انهيءَ ٻاهرئين لشڪر تي ٽنڊڻ وارن پنهنجي مرڻ جيئڻ جو ناتو هند-پاڪ ڌرتيءَ ۽ ان جي هندو مسلمان پورهيت عوام سان ڳنڍيڻ بدران ڌارين حملو ڪندڙ

افغان، مغل ۽ ايراني سامراجي غلام بنائيندڙ ڌورن سان ڳنڍيل چڙيو هو. هزارها سال هند-پاڪ ننڍي کنڊ ۾ رهڻ کان پوءِ به هو هندستان جي هندو توڙي مسلمان قومن سان ملي هڪ نه ٿيا. هو پاڻ کي هڪ مٿانهون، اعليٰ ۽ برتر نسل ۽ حاڪم ٽولو تصور ڪندا رهيا، ۽ عوام جي برخلاف پنهنجا عوام دشمن ۽ سامراج پرست سياسي، اقتصادي ۽ ثقافتي مفاد ۽ مورچا قائم ۽ مضبوط رکيو آيا. اهي مفاد ۽ مورچا هندستان ۽ پاڪستان جي مظلوم پورهيت هندو مسلم عوام جي سيني ۾ سدائين هڪ ڌارئين خنجر وانگر-تنبيل رهيا. جيئن اڄ آمريڪي سامراج پنهنجي دهشت، ڦرلٽ ۽ خونخواريءَ تي پردي وجهڻ لاءِ، پنهنجن ڪرتوتن تي ”آزاد دنيا ۽ جمهوريت“ جو پردو لٽڪائي ڇڏي ٿو، تيئن اُنهيءَ ٽولي پنهنجي رهزن ۽ ڌورو مفادن جي پيانڪ عوام-دشمن حقيقت مٿان اسلام، اسلامي سلطنت ۽ اسلامي تهذيب ۽ ثقافت جا پردا ۽ سائين بورڊ هڻي ڇڏيا. جڏهن انگريز آيا، تڏهن هو ڪجهه دير کان پوءِ هڪدم نون آقائن سان ملي ويو. اڄ اهو ٽولو مجموعي طرح افغان، مغل، ايراني، ترڪ ۽ انگريز ڌارين سامراجين جي هزارين سال پراڻي ڌورو ۽ رهزن سامراجي سياست، اقتصادي سرشتي، ثقافت ۽ ذهنيت جو وارث ۽ جانشين آهي. اهو اڄوڪين بدليل حالتن ۾ پنهنجا ساڳيا سياسي، اقتصادي ۽ ثقافتي مفاد ۽ مورچا بدليل روپن ۾ قائم رکڻ لاءِ جدوجهد

Gul Hayat Institute

ڪري رهيو آهي. هو توڙ ڪان وٺي سخت تعصبي ۽ اڳرائيءَ واري ڪٽر قوم پرستيءَ ۾ مبتلا رهيو آهي. ان قوم پرستيءَ مختلف زماني ۾ مختلف روپ اختيار ڪيا آهن ۽ اها مختلف دورن مان لنگهي آهي*. اڄوڪي دور ۾ ان جا ڪيئي روپ بهروپ آهن. مثلاً، پناهگير ڪٽر قومپرستيءَ جو پناهگير ملين مودوديءَ جي جماعت اسلاميءَ وارو اسلامي روپ ۽ لياقت عليءَ وارو مسلم ليگي ۽ مها پاڪستاني روپ، وغيره. انهن مان سڀ کان هوشيار ۽ ڪارگر بهروپ آهي "انقلاب ۽ ترقي پسنديءَ جو بهروپ." اهو روپ جماعت اسلاميءَ ۽ مسلمليگ واري پناهگير قوم پرستيءَ جي روپ کان ڪئين دفعا وڏيڪ ڪامياب روپ آهي. البت ان جو مقصد به اهوئي آهي، جيڪو مودوديءَ ۽ لياقت عليءَ

---

* لينن لکي ٿو: "پين قومپرستين وانگر مها روسي اڳرائيءَ واري قومپرستي به مختلف دورن مان لنگهي آهي.....١٩٠٥ تائين فقط اڳهاڙي رجعت پرست قوم پرستيءَ جو زور هو. ١٩٠٥ واري انقلاب کان پوءِ مها روسي قوم پرستيءَ هن ملڪ ۾ فراخدليءَ جو چوغو اوڍيو.....اڄڪي هلي، اها جمهوريت پسنديءَ جو لباس پائيندي...." ٻئي هنڌ لينن اڳرائي ڪندڙ ڪٽر ۽ تعصبي مها روسي قوم پرستيءَ جي سوشلسٽ چوغي پهرڻ جو بيان ڪيو آهي ۽ ان جا پول پڌرا ڪيا اٿس.

"قومي سوال": لينن، صفحو ١١٥

Gul Hayat Institute

واري پناهگير قومپرستيءَ جو آهي- يعني، پاڪستان کي پناهگير ٽولي جي جاگير بنائي، پناهگير ٽولي کي افغان، مغل ۽ ايراني ڌورو سامراجين جو گادي نشين قائم رکڻ. جيڪڏهن جماعت اسلامي ۽ ليگ پناهگير ڪٽر قوم- پرستيءَ جون هوائي يا بري فوجون آهن، ته نقلي ترقي- پسندي وري ان جو بحري ٻيڙو آهي، جو پناهگير قوم- پرستيءَ جي شڪار کي هيٺان ئي هيٺان زيرآبين ذريعي تارپيڊو هڻي پورو ڪري ٿو.

پنجابي قوم جو پس منظر

پنجابي قوم هزارين سال ڌارين حملي آور ڌاڙيل ٽولن جو شڪار رهي آهي. سنڌ ته اڃا ڪافي وقت، ڪنهن حد تائين خودمختيار سنڌي حڪومتون ڏٺيون آهن. پر پنجاب رنجيت سنگهه کان اڳ ڪابه خودمختيار پنجابي حڪومت ڪونه سڃاتي. سِک تحريڪ مذهبي روپ ۾ پنجابي عوام جي هڪ حصي جو مغل سامراج خلاف احتجاج هو. پنجاب جي شاعري ۽ عوامي ادب پنجابي عوام جي مظلوميت، وطن دوستيءَ ۽ انسان دوستيءَ جو خوبصورت آئينو آهي. رنجيت سنگهه پنجاب جو پهريون خودمختيار پنجابي حاڪم هو، جنهن پنجاب جي قومي شخصيت کي پهريون دفعو تاريخي اسٽيج تي آندو. رنجيت سنگهه هڪ طرف افغان سامراج جي مخالفت ڪئي، ته ٻئي طرف ان کان به بدتر انگريز سامراج سان اتحاد ڪيو ۽ ان جي سامراجي پاليسين ۾ چوٿو پائيوار

ٿيو. سنڌ خلاف انگريز، پٺاڻ ۽ پنجابي سازش جو رنجيت سنگهه اهم ڪارڪن هو. پنجابي فوجون انگريزن پاران ڪابل تي چڙهي ويون. سکن جو راڄ پورو ٿيو، پر پنجاب جي جاگيردار طبقي طرفان انگريزي سامراج جي چوڪيداري ختم ڪانه ٿي. جيئن قزاق سوين سال روسي سامراج پاران يورپ ۽ ايشيا جي مظلوم قومن لاءِ جلاد بڻيا رهيا، تيئن پنجاب جي مسواڙي فوج ايشيا ۽ آفريڪا جي مظلوم قومن لاءِ انگريز سامراج جي پگهاردار جلاد بڻي رهي. پنجابي جاگيردارن انگريز پرستيءَ ۾ ”فناڦي الاانگريز“ جو مرتبو وڃي حاصل ڪيو. ١٨٥٧ واري هند - پاڪ آزاديءَ جي جنگ ۾ پنجابي جاگيردارن ۽ پنجاب مان ڀرتي ڪيل مسواڙي فوج بدترين عوام دشمن ۽ وطن دشمن ڪردار ادا ڪيو. پنجابي نوجوانن کي انگريزن وٽ وڪڻي، جاگيرون ۽ لقب ورتا، پنجابي زميندارن ۽ جاگيردارن جو پيشو ٿي پيو. انگريز پرستيءَ ۾ پنجابي جاگيردار ۽ زميندار پنهنجي ٻوليءَ، پنهنجي ثقافت ۽ پنهنجي تاريخي ورثي کي وڪڻي ڇڏيو. دنيا ۾ شايد ئي ڪو اهڙو مثال هجي، جنهن ۾ ڪنهن قوم پنهنجي رضا خوشيءَ، بلڪ وڏي فخر سان پنهنجي هزارين سال جي تاريخي ورثي کي ائين ترڪ ڪيو هجي. پنجاب جي نفري تعداد ۽ انگريز سامراج سان سازباز ڪري حاصل ڪيل ترقيءَ سبب، پنجابي قوم پاڻ کي پاڪستان جو ” اصلي ٿي

وڏو" مالڪ سمجهي ٿي ۽ پاڻ کي مسلمان ملڪن جي جاگيردارن، شيخن ۽ بادشاهن جو ليڊر ڏسڻ چاهي ٿي. ۽ اهڙيءَ ريت پنجاب جا جاگيردار ۽ نوان اپرنديڙ سرمائيدار نہ رڳو پاڪستان پر سمورن مسلمان ملڪن کي پنهنجو جائز ۽ حلال شڪار سمجهن ٿا. پنجاب جو نقلي ترقي پسند، پنجابي جاگيردار ۽ سرمائيدار طبقي جي انهن ساڳين مقصدن کي توڙڻ‌ رڏوبدل سان ۽ پنهنجي طريقي سان پورو ڪرڻ گهري ٿو. پنجابي - پناهگير زميندارن، سرمائيدارن ۽ وچين طبقن جو پس منظر مختلف آهي، ۽ سندن وچ ۾ ڪيتريون قومي رقابتون آهن، پر هڪڙيءَ ڳالهہ تي هو سڀ متفق آهن. اها هيءَ تہ 'پاڪستان جي مظلوم ۽ پوئتي پيل قومن، سنڌين، بلوچن ۽ پٺاڻن کي ڦرڻ لٽڻ ۽ غلام بنائڻ سندن پيدائشي حق آهي: سندن مختلف ٽولا آهن. ڪي پنهنجو اهو حق قرآن ۽ حديث، قائداعظم جي فرمودن ۽ اقبال جي تعليم وغيره مان ثابت ڪن ٿا. پنجابي - پناهگير نقلي ترقي پسند ٽولو ساڳيو اهو حق "ڪميونسٽ پڌرنامي" مان ثابت ڪرڻ گهري ٿو، ۽ مارڪس، اينجلس، لينن ۽ مائوزي تونگ کي پنهنجو شاهد ورائي ٿو. انهن سڀني ۽ نعرن جي اختلاف کان سواءِ بنيادي طور منجهن ڪوبہ اختلاف ڪونهي.

پاڪستان جي اقتصادي ۽ سياسي

چنڊ ڇاڻ: پاڪستان جي موجوده اقتصادي ۽ سياسي صورتحال

جي ڇنڊڇاڻ ڪبي ته هيٺيون حقيقتون ملنديون:
١ــ پاڪستان جا بنيادي وسيلا ۽ سياسي قوت، پنجابي ـ پناهگير زميندار ۽ سرمائيدار جي قبضي ۾ آهن. ٢ـــ انهن جا ٻه ڇوٽا پائيوار ۽ ايجنٽ آهن: هڪڙو پنجابي پناهگير وچون طبقو، ٻيو پاڪستان جي مظلوم قومن يعني سنڌ، بلوچستان ۽ سرحد جو وڏيرو، خان ۽ سردار طبقو. ٣ـــ انهن وڏيرن، خانن ۽ سردارن جو ايجنٽ ڇوٽو پائيوار طبقو وري انهن مظلوم قومن جو آسرندڙ وچون طبقو آهي، جو ڄڻ ته 'گولا جي گولن جا تن جو ٻه غلام' آهي.

پنجابي ـ پناهگير زميندار سرمائيدار طبقو پاڪستان اندر پاڪستان جي سڀني مظلوم طبقن ۽ قومن جو مکيه گڏيل دشمن آهي. اهو سڀ کان پهرين پنجابي ـ پناهگير مسڪين ۽ پورهيت عوام کي غلام بنائي، پوءِ مظلوم قومن جي عوام کي غلام بنائڻ ۾ ڪامياب ٿيو آهي. مارڪس سچ چيو آهي، "جيڪا قوم ٻيءَ قوم کي غلام بنائي ٿي، سا پاڻ ڪڏهن ٻه آزاد ٿي ـ ٿي نه سگهي." انهن غلام بنائيندڙن جو پهريون نزلو پناهگير ـ پنجابي عوام تي ڪري ٿو. پر جيڪڏهن پناهگير ـ پنجابي پورهيت ۽ مسڪين عوام چاهين، ته ٻه انهن جو تختو اونڌو ڪري نٿا سگهن، ڇو ته هنن جون پاڙون هاڻ رڳو ڪراچيءَ ۾ پنجاب ۾ نه آهن. هنن جي طاقت جو سڀ کان، وڏو وسيلو آها قرلت' آهي، جيڪا هو پاڪستان

جي مظلوم ۽ پوئتي پيل صوبن مان ڪندا رهيا آهن.
اتي جي ڦرلٽ ئي کين اهو موقعو ڏني ٿي ته هو پنهنجي
ڇوٽي وچين ۽ هيٺين طبقي جي ڪن حصن کي، سنڌ
وغيره ۾ پراڻين زمينن، نوڪرين، واپار ۽ سياسي فائدن
جي رشوت ڏيئي، کين پاڙت ڪري، پاڻ سان ملائي،
انهن جي معرفت پناهگير - پنجابي عوام جي سياسي سمجهه
کي مڏو ڪن ٿا ۽ کين ورغلائي پنهنجي دائمي ۽
اصلي دشمن جي دلال ٿيڻ تي آماده ڪري سگهن ٿا.
انهيءَ ذريعي هو پناهگير - پنجابي عوام جي سياسي قوت
کي اندران سڙي وانگر کائي چٽ ڪن ٿا ۽ پنهنجي
عوام دشمن مفادن ۽ راڄ جي بچاءَ ڪرڻ ۾ ڪامياب
ٿين ٿا. ان ڦرلٽ ذريعي جيڪا سياسي قوت هو گڏ
ڪن ٿا، سا هو نه رڳو سنڌي، پٺاڻ ۽ بلوچ قومن خلاف
استعمال ڪن ٿا، پر ضرورت پوڻ تي خود پنجابي - پناهگير
هارين، مزدورن خلاف استعمال ڪري سگهن ٿا ۽ ڪندا
به رهيا آهن. ٻين لفظن ۾، هن پنجابي - پناهگير زميندارن
۽ سرمائيدارن جي ٽولي جي طاقت جون پاڙون پاڪستان
جي مظلوم صوبن ۾ آهن. اتي ئي کين وڏيڪ مضبوطي
ملي سگهي ٿي ۽ اتي ئي سندن طاقت کي سڀ کان
وڏيڪ ڌڪ رسي سگهي ٿو. جي سندس اهي مورچا
مضبوط آهن، ته هو بنا روڪ ٽوڪ جي خود پنجابي -
پناهگير عوام کي ڦري، لٽي ۽ غلام رکي سگهي ٿو. پر
سندن اهي مورچا ختم ٿي يا ڪمزور ٿي پون، ته پوءِ

Gul Hayat Institute

خود پنجابي-پناهگير عوام لاءِ پنهنجي گهرن ۾ سائن مقابلو ڪرڻ نه رڳو ممڪن پر آسان ٿي سگهي ٿو. اهڙيءَ ريت غور سان ڏٺو ويندو ته پناهگير-پنجابي عوام جي نجات جي چابي پاڪستان جي مظلوم قومن جي جدوجهد جي هٿ ۾ آهي. جي پنجابي-پناهگير پورهيت عوام چاهين ته ان جدوجهد کي مضبوط ڪري ۽ پنهنجي دشمن کي ڪمزور ڪري، پنهنجي نجات حاصل ڪري سگهن ٿا، ۽ پاڻ وٽ صحيح معنيٰ ۾ عوامي اقتدار ۽ عوامي راڄ قائم ڪري سگهن ٿا. ٻيءَ حالت ۾ هو پنهنجي حاڪم طبقن جا چاڙتا بنجي، مظلوم قومن جي ڦرلٽ مان حصا پتيون وٺي، مظلوم قومن جي حقن جي جدوجهد جي مخالفت ڪري، ان کي ڪمزور ڪري، پنهنجي اصلي دشمن کي مضبوط ڪري سگهن ٿا. اهڙيءَ حالت ۾ کين عارضي فائدو ٿيندو، پر دائمي طرح سندن غلاميءَ جو ڳٽ وڌيڪ مضبوط ٿيندو ۽ سندن زمينداري ۽ سرمائيداري راڄ کان نجات جون سندن واهون بند ٿي وينديون. انهيءَ حالت ۾ پنجابي قوم ۽ پناهگير ٽولي جي عوام جو سچو خيرخواهه ڪير آهي، تنهن جي سڃاڻپ ۽ ڪسوٽي اِها آهي ته آيا هو پناهگير-پنجابي عوام جي سچن سائين يعني مظلوم قومن جي عوام سان اتحاد ڪري ٿو يا نه؟ ۽ پناهگير-پنجابي عوام جي اصلي ويرين جي بااصول، مڪمل، هرهنڌ ۽ هر مورچي تي مخالفت ڪري ٿو يا نه؟ جيڪڏهن هو ائين نٿو ڪري، ته پوءِ عوام دوستيءَ جا ڪيڏا به ڪٽي نعرا هڻي

ته به هو پناهگير- پنجابي عوام جو اصلي دشمن ۽ انهن جي دشمن يعني پناهگير- پنجابي زميندارن ۽ سرمائيدارن جو حقيقي دلال آهي. مارڪس انهيءَ مسئلي تي هنن لفظن ۾ روشني وڌي آهي: ”مون کي ڏينهون ڏينهن وڌيڪ يقين ٿيندو وڃي ته انگلنڊ جو مزدور طبقو هيتي انگلنڊ ۾ تيستائين ڪوبه فيصلي وارو قدم کڻي نٿو سگهي، جيستائين اهو (انگلنڊ جي غلام بنايل ملڪ آئرلنڊ بابت پنهنجي پاليسي، انگلنڊ جي حاڪم طبقن جي پاليسيءَ کان مڪمل طرح ڇني الڳ نٿو ڪري، ۽ آئرلنڊ وارن سان نه رڳو گڏيل محاذ نٿو بنائي پر اڳتي وڌي پين سيڙني کان اڳ ۾ انگلنڊ ۽ آئرلنڊ جي ون يونٽ کي ٽوڙڻ لاءِ، اڳتي نٿو اچي. اهو قدم ان کي آئرلنڊ سان همدرديءَ طور نه پر خود پنهنجي (يعني، انگريز مزدور طبقي جي) مفادن جي تقاضا طور کڻڻ کپي، جي نه، ته انگريزي قوم سدائين انگريز حاڪم طبقن جي رسي ۾ ٻڌي پيئي هوندي، ڇو ته کين سدائين حاڪم طبقي سان گڏجي آئرلنڊ خلاف محاذ بنائڻو پوندو... انگلنڊ جي نجات جو بنيادي شرط اهو ئي آهي ته انگلنڊ جي زميندار طبقي جو تختو اونڌو ڪيو وڃي. اهو شرط پورو ڪرڻ اڄا تائين ناممڪن آهي. ڇاڪاڻ ته جيستائين اهو طبقو آئرلنڊ ۾ پنهنجا مضبوط مورچا قائم رکيو ويٺو هوندو، تيستائين ان جي انگلنڊ وارن مورچن تي جلهه ٿي نٿي سگهي.“

(٢٩ نومبر ١٨٦٩ع، مارڪس جو ڪوگلمين ڏانهن خط.)

مطلب ته پناهگير - پنجابي پورهيتن جو صاف ۽ چٽو فرض آهي ته مظلوم قومن تي ڏورو ڪري نه، پر خود پنهنجي نجات لاءِ، پنجابي - پناهگير زميندار ۽ سرمائيدار جي خلاف جدوجهد ڪن. نه رڳو ايترو، پر هو انهن مظلوم قومن کان به اڳتي وک وڌائي، پناهگير - پنجابي سرمائيدارن طرفان مظلوم قومن تي ٿيندڙ قومي ظلمن جي مخالفت ڪن. اهائي صحيح ترقي پسند، صحيح انقلابي پورهيت ۽ صحيح مارڪسي - ليننی واٽ آهي. پر پنجابي - پناهگير ترقي پسند سڏائيندڙن مان ذري گهٽ سڀني اُن جي ابتڙ واٽ اختيار ڪئي آهي. اهڙيءَ ريت هنن پناهگير - پنجابي پورهيت عوام ۽ پاڪستان جي مظلوم قومن سان غداريءَ ۽ پناهگير - پنجابي زميندارن ۽ سرمائيدارن جي سڌي يا اڻ سڌي دلالي ۽ چمچا گيريءَ جي واٽ ورتي آهي. اهوئي سبب آهي، جو اسين کين نقلي ترقي پسند سڏيندا اسين. انهيءَ سلسلي ۾ لينن صاف چيو آهي ته ”جيڪو ماڻهو قومي ظلم ۽ نابرابريءَ خلاف لڙائي نٿو ڪري، سو مارڪس جي انقلابي تعليم جو پوئلڳ ته نهيو، پر سڪڻو جمهوريت پسند به ڪونهي.“

(قومن جي حق خود ارادي بابت مقالا، صفحو ٢٣)

پنجابي- پناهگير نقلي ترقي پسندن جي قومي مسئلي بابت حڪمت عملي:- انهيءَ

حڪمت عملي جا مکيه ارڪان هيٺيان آهن:- (١) قومي جدوجهد جي دلي مخالفت ڪري، سندن قوم يا ٽولي طرفان مظلوم قومن جي جيڪا ڦرلٽ پيش ٿئي، تنهن ۾ پنهنجا حصا پتيون سلامت رکڻ. (٢) ان قومي جدوجهد جي مخالفت ۾ سرجوشي ۽ ڪاميابي ڏيکاري، پنهنجي حاڪم طبقن کي خوش ڪري، کانئن وڌيڪ سٺيا ٽڪر حاصل ڪرڻ. (٣) قومي جدوجهد جو دٻ ڏياري، پنهنجي حاڪم طبقن کي هيسائي، کين بليڪ ميل ڪرڻ ۽ پنهنجي اهميت ۽ حصو اڃا به وڌائڻ. (٤) مظلوم قومن جي سجاڳ ۽ اڳتي وڌيل جٿن کي پنهنجي هٿ ۾ رکي، کين پنهنجي طبقاتي ۽ قومي مفادن لاءِ استعمال ڪرڻ ۽ انهن جي ذريعي حاڪم طبقن سان اندروني ڪشمڪش ۾ پنهنجو پاسو ڳرو رکڻ. (٥) مظلوم قومن جي وڏيري، خان ۽ سردار طبقي کي بليڪ ميل ڪري، ان کي پنهنجي اهميت جو احساس ڏيارڻ، ۽ ساڻن سمجهوتو ڪري، کين پنهنجي مقصد لاءِ استعمال ڪرڻ. پويون ٻه ڳالهيون پناهگير- نقلي ترقي پسند سان خاص ڪري لاڳو آهن.

چالون:- قومي جدوجهد جي مخالفت لاءِ پناهگير- پنجابي ترقي پسند هيٺيون چالون ڪتب آڻيندا آهن:-

١- قومي جدوجهد کي ناجائز، بي‌مقصد، فضول، عوام دشمن ۽ رجعت پرست ثابت ڪرڻ. ٢- ان جدوجهد جو ميدان اڳواٽ ئي والاري، ان تي پنهنجا مٽ ٺوڪيا ماڻهو مقرر ڪري ڇڏڻ، ته جيئن قومي جدوجهد صحيح معنيٰ ۾ اسري نه سگهي، يا جي اسري به، ته ان کي ڏکيءَ ۾ ڇپائي سگهجي. ٣- قومي جدوجهد ۾ ڏڦيڙ پيدا ڪرڻ لاءِ جدوجهد جي مختلف مورچن تي مضبوط ففٿ ڪالم جا جٿا پرتي ڪرڻ، ۽ انهن کي تربيت ڏيئي، ڪاٿن سندن مظلوم قوم جي مفاد خلاف ڏوهه ڪرائڻ ۽ غداريءَ جا ڪم وٺڻ. (٤) قومي جدوجهد جي صحيح اڳواٽي ڪندڙن بابت پنهنجن ايجنٽن ذريعي افواهه ڦهلائي ۽ بهتان هڻائي، عوام کي ڪاٿن بدظن ڪرڻ ۽ عوام کي انهن اڳواڻن ۽ تنظيمن جي صحيح قيادت کان محروم ڪرڻ. اهڙيءَ ريت هڪ طرف قيادت کي بليڪ ميل ڪري، ڪيس ڊيچاري، پنهنجو مطيع ڪرڻ، ۽ ٻئي طرف عوام کي صحيح قيادت کان محروم ڪري، واٽڙو ۽ بتال ڪري مارائڻ. ٥- مظلوم قوم جي عوام جي قومي خوداعتماديءَ، قوت، حوصلي، جذبي ۽ جولان کي اندران ئي اندران سرّي ۽ اڌوهيءَ وانگر کائي چٽ ڪرڻ. ٦- عوام کي خوشفهمين ۽ مايوسين جي رڻ ۾ ڀٽڪائي، فريبي نعرن جي ڏڀڻين ۾ ڦاسائي، سندن مجاهد قافلن کي رڃن پٽيان ڊوڙائي ڊوڙائي، ماندو ڪري، پورو ڪرڻ. ٧- انقلابي

رازداريءَ جي هشيار ڪي عوام دشمن بجاءِ عوام خلاف استعمال ڪرڻ، ۽ رازداريءَ جي ناليءَ ۾ مظلوم قوم سان ڪوڙ ٻدوڙ، گلا خوريون، بهتان طرازيون، مڪر، فريب ۽ چالبازيون ڪرڻ.

نظرياتي سرڪڻ ڦاهي : قومي جدوجهد کي

ناجائز، فضول ۽ نقصانڪار ثابت ڪرڻ لاءِ هين، مظلوم قومن جي عوام لاءِ، قسمين قسمين نظرياتي سرڪڻ ڦاهيون ٺاهيون آهن. اهي عوام اهڙي ڦاهيءَ مان مس مس جان آزاد ڪرائين ٿا، ته ٻيءَ ۾ ڦاسيو وڃن. هين پنهنجي رجعت پرست ۽ عوام دشمن ڪردار کي لڪائڻ لاءِ به ڪئين آڙون، ڪڏهن ۽ پير ٺاهي ڇڏيا آهن. اهڙي مان مس مس نڪائي ٻاهر ٿو ڪڍجين، ته ٻوڙ پاڻو ٻئي ۾ گهڙيو لڪيو وڃن. اهي سرڪڻ ڦاهيون ۽ ڪڏٺا هو روز پيا ٺاهين. هڪڙا پڙرا ٿيندا ته پيا اڳي ۾ ٺي تيار هوندا. انهن مان ڪي هيٺيان آهن:

(١) پورهيتن جو ڪوبه وطن نه ٿيندو آهي، تنهنڪري سڄيءَ دنيا جي انقلابين جو نعرو آهي: "دنيا جا پورهيتو متحد ٿيو!" دنيا جي انقلابين جو انجيل آهي "ڪميونسٽ پڌرنامو" - ان ۾ لکيل آهي ته "پورهيت جو ڪوبه وطن نه ٿيندو آهي." اهو هنن جو سڀ کان اول ۽ آخر ترپ جو پتو آهي. (٢) قومي مسئلو آهي ئي ڪونه. قومون نه ٿينديون آهن، فقط

Gul Hayat Institute

طبقا ڏيندا آهن. (٣) پر جي آهن، ته به انهيءَ فرق جي پورهيتن لاءِ ڪابه اهميت ڪانهي. آهي فرق وڏيرن ۽ سرمائيدارن لاءِ آهن. غريب پورهيتن لاءِ فقط طبقاتي فرق اهم آهن. (٤) خير، ڪٿي مڃون ته مظلوم قومن به آهن ۽ انهن سان زيادتي به آهي، ته به ان جو اثر فقط مٿين طبقي تي پوي ٿو. غريب تي فقط وڏيرن جي مصيبت آهي. (٥) قومي جدوجهد جو فائدو فقط وڏيرا ۽ وچئين طبقي وارا وٺندا. غريبن کي ان جو ڪوبه فائدو ڪونهي. (٦) سينئي قومن جا وڏيرا ۽ سرمائيدار هڪجهڙا بدمعاش آهن. انهن ۾ فرق ڪرڻ وڏيرن جي همٿ ۾ ڪيڏڻ ڏيندو. (٧) قومي جدوجُهد هلائبي، ته عوام تي وڏيرا ۽ سرمائيدار ڇانئجي ويندا. (٨) قومي جدوجهد کي ڌارين ملڪن جا عوام دشمن حاڪم ٽولا استعمال ڪن ٿا. ان ڪري ان جدوجهد جي تائيد ڪبي، ته ماڻهو ڌارين حاڪم ٽولن جو رانديڪو بڻجي ويندو. (٩) قومي ناانصافيءَ لاءِ هي وڏيرڪو ۽ سرمائيدار نظام جوابدار آهي، ٻئي ڪنهن جو به ڏوهه ڪونهي. اهو نظام ڊاهيو، ته پاڻيهي سڀ بي‌انصافيون دور ٿي وينديون. (١٠) ان ڪان اڳ قومي مسئلي کي ڪڍبو، ته اصل لڙائيءَ تان ڌيان هٽي ويندو. (١١) قومي جدوجهد ۾ ٻيءَ قوم جي عوام جو ڏوهه ڪونهي. انهن جو نالو وٺبو، ته غريب پاڻ ۾ وڙهي پوندا. (١٢) جدوجهد اها، جا انقلابي هجي. ترقي‌پسند ۽ انقلابي فقط انقلابي جدوجهد جي تائيد

ڪري سگهن ٿا. قومي جدوجهد جي واڳ وڏيرن ۽ وچين طبقي جي هٿ ۾ هوندي آهي. جنهن جدوجهد جي اڳواڻي وڏيرن يا وچين طبقي جي هٿ ۾ هجي، ان جي تائيد جو سوال ئي نٿو پيدا ٿئي. (١٣) انقلابي جدوجهد جي اڳواڻي هميشه پورهيت طبقو ڪندو آهي. پورهيت طبقي ۾ قومي فرق رکڻ جو سوال ئـي نٿو پيدا ٿئي. (١٤) پورهيت طبقو، جنهن کي اڳواڻي ڪرڻي آهي، سو غير سنڌي آهي. غير سنڌين خلاف جدوجهد ڪبي، ته اها قومي جدوجهد جي جائز اڳواڻ طبقي يعني پورهيت طبقي جي خلاف ٿيندي. تنهنڪري جدوجهد پلي هلائجي، پر ٻيءَ ڪنهن قوم جي گلا نه ڪجي، نه ته پورهيت طبقو ڪيئن اُن جدوجهد ۾ حصو وٺي، اُن جي اڳواڻي ڪري سگهندو! (١٥) سنڌ اندر پورهيت طبقو غير سنڌي آهي. اُن جي حقيقي ۽ باطني اڳواڻي پناهگيرن جي هٿ ۾ آهي. تنهنڪري قومي جدوجهد (نقلي) ترقي‌پسند پنجابي - پناهگيرن جي هٿ ۾ هئڻ گهرجي. (١٦) انقلابي جدوجهد جي اڳواڻي پورهيت طبقي کي ڪرڻي آهي. پورهيت طبقي جي اڳواڻي وري انقلابي پارٽيءَ کي ڪرڻي آهي. اهڙيون انقلابي پارٽيون پناهگير - پنجابي اڳ ۾ ئي ٺاهيو ويٺا آهن. پنجابي - پناهگير زيادتين خلاف جدوجهد جو مطلب ٿيو انقلابي پارٽيءَ جي هلائيندڙن جي قوم خلاف جدوجهد.

Gul Hayat Institute

انقلابي پورهيت پارٽيءَ جي مخالفت معنيٰ بين الاقوامي تحريڪ جي مخالفت ڪرڻ ۽ رجعت پرستن جو ساٿ ڏيڻ. (١٧) پوءِ ويچارا هيترا سارا پناهگير پلا ڪيڏانهن ويندا؟ آنهن کي آخر ماري ته ڪونه ڇڏبو؟

لينن چيو آهي ته "ست احمق ايتريون ته گهڻيون حجتون اٿاري سگهن ٿا، جو دنيا جا ستر ڏاها به آنهن جو جواب مشڪل ڏيئي سگهن!" جي اهي احمق ساڳئي وقت مڪار، بي ايمان ۽ دليءَ جا ننگ به هجن، ته پوءِ ستر ته ڇا ست لک ڏاها به انهن حجتن کي ڪٽائي ڪونه سگهندا. اِنهيءَ ڪري سنڌيءَ ۾ چوندا آهن ته "نه کي نوَ ڪوٺ آهن!" هن دور جو انقلابي نظريو ڪو وحي يا الهام ڪونهي. ڪنهن جيَ به دعويٰ ڪانهي ته آهو آسمان مان نازل ٿيو آهي يا ڪنهن خاص دماغ آن کي ايجاد ڪيو آهي. آهو انساني سماج جي هزارين لکين سالن جي واڌاري جي هڪ خاص منزل جو نشان آهي. آهو ڪروڙين انسانن ۽ هزارين نسلن جي محنت ۽ جدوجهد مان حاصل ڪيل سبقن ۽ نتيجن جو مجموعو آهي. آهو هر وقت گذريل تجربي جي ڪسوٽيءَ تي پرکبو رهي ٿو. هر وقت آن مان ناقص يا مدي خارج جزا خارج ڪرڻا آهن ۽ نوان جزا آن ۾ شامل ڪرڻا آهن. انقلابي دانائن ۽ استادن ائين سيکاريو ۽ ڪيو آهي. گذريل صديءَ کان وٺي هر انقلاب، هر جدوجهد ۽

هر انقلابي استاد انقلابي نظريي جي جوهر کي سلامت رکيو ۽ بچايو آهي، نقصن کي دور ڪيو آهي ۽ زندگيءَ جي تقاضائن موجب اُن ۾ واڌارا ڪيا آهن. انقلابي نظريي جو ڪم آهي انقلابي عمل جي رهنمائي ڪرڻ. پر هر حالت ۾ لازمي ناهي ته نظريو اڳ ۾ هجي ۽ عمل پوئتي. گهڻائي پيرا عوام جو انقلابي عمل چال ڏيئي اڳتي نڪري ويندو آهي ۽ نظريو پوئتي رهجي ويندو آهي. اُن ڪري ئي لينن گوئٽي جو قول دهرائيندي چيو آهي-

”دوست! نظريو خاڪي آهي (يعني نه صفا پيلو ۽ نه صفا سائو، يعني وچٿرو)، پر زندگيءَ جو وڻ سدائين سائو، سرسبز ۽ سدا بهار آهي!“

اچو ته انقلابي نظريي جي ڏاڪي به ڏاڪي واڌاري تي هڪڙي اڏامندڙ نظر وجهون.

انقلابي نظريو ١٩ صديءَ ۾ نسبتاً مڪمل روپ ورتو. ”ڪميونسٽ پڌرنامو“ اُن جو پهريون ڀرپور اظهار آهي. اُن آهو ڌرتي ڌوڏيندڙ انقلابي نعرو ڏنو- ”دنيا جا مزدور متحد ٿي وڃو!“ اُن وقت سمجهيو ٿي ويو ته (١) انقلاب ساڳئي وقت گهڻن ملڪن ۾ ايندو. هڪڙي ۾ آيو ته پوءِ يورپ جا سڀ رجعت پرست گڏجي، ان کي ١٨٤٨ جي يورپي انقلابن، خاص ڪري پئرس جي جون ١٨٥١ جي بغاوت، وانگر ڪچلي ڇڏيندا. (٢) ترقي پسند ڇوٽو وچون طبقو پورهيت انقلاب جو

Gul Hayat Institute

اتحادي ٿيندو. (٣) سماجي انقلاب فقط انهن ملڪن ۾ ايندو، جي صنعتي طرح اڳتي آهن، يعني انگلينڊ، جرمني ۽ فرانس ۾. (٤) هاري انقلاب دشمن رول ادا ڪندو. (٥) سرمائيدار مزدور اتحاد کي ٽوڙڻ لاءِ قوم پرستيءَ کي تلوار طور استعمال ڪندا، ۽ ان جي وسيلي جنگيون ڪري، مختلف ملڪن جي پورهيت عوام جي وچ ۾ نفرت جون ديوارون کڙيون ڪندا.

١٨٤٨ع وارن يورپي ناڪام انقلابن ثابت ڪري ڏيکاريو ته ڇوٽو وچون طبقو قطعي پروسي جوڳو ناهي. اهو پورهيت انقلاب جو پختو اتحادي ۽ ساٿي ٿي نه سگهندو. اڳتي هلي ١٨٧١ جي ’پئرس ڪميون‘ جي ناڪاميءَ انقلابي پورهيتن کي قطعي طرح ثابت ڪري ڏيکاريو ته سواءِ هارين جي اتحاد جي پورهيت اڪيلي سر انقلاب آڻي نه سگهندا. البت اهو اندازو اڃا به قائم رهيو ته انقلاب فقط تڏهن ڪامياب ۽ قائم رهي سگهندو، جڏهن اهو ساڳئي وقت گهڻن ڇوٽيءَ جي سرمائيدار ملڪن ۾ اچي.

روسي انقلاب انهن مان ٻن مفروضن کي غلط ثابت ڪيو ۽ هڪڙي کي صحيح ثابت ڪيو. اهو انقلاب توقع جي برخلاف يورپ جي ترقي يافته ملڪن ۾ نه، پر يورپ جي پوئتي پيل ملڪ ۾ آيو. ٻيو ته اهو ساڳئي وقت گهڻن ملڪن ۾ نه، پر هڪڙي ملڪ ۾ آيو ۽ نه رڳو ڪامياب ٿيو پر بچي به ويو، جيڪا

ڳالهہ توقع مطابق ٿي، آها هيءَ تہ انقلاب ۾ مزدورن سان هارين جو اتحاد قائم ۽ ڪامياب ٿيو. انهيءَ ريت انقلاب جي نظريي ۾ اهم تبديليون ۽ واڌارا ٿيا.

قومي مسئلي تي يورپ ۾ شروع کان وٺي ٻہ لاڙا هئا. هڪڙو لاڙو جرمن ۽ فرينچ سوشلسٽن، جهڙوڪ لاسال، لافارجي، لانگي ۽ پراوڌن جو هو. هنن قومن کي هڪ مدي خارج شيءِ سمجهيو ٿي ۽ قومي مسئلي کي انقلاب لاءِ رنڊڪ سمجهيو ٿي.

ٻيو لاڙو مارڪس ۽ اينجلس جو انقلابي لاڙو هو. هنن قومي سوال کي شروع کان وٺي زبردست ۽ تاريخي اهميت ڏني. هنن نہ رڳو قومن جي وجود، اهميت ۽ تاريخي جواز کي مڃيو ۽ مڃرايو، پر آن جو سائنسي حل سوچي ۽ غور ڪري تيار بہ ڪيو. آهو ٿورن لفظن ۾ هي آهي: ”قومن کي غلام ۽ تابع رکڻ ناجائز آهي. ڪنهن بہ قوم جي مفادن، ٻوليءَ ۽ ثقافت کي ٻيءَ قوم جي مفادن، ٻوليءَ ۽ ثقافت تي برتري ڏيڻ ناجائز ۽ انقلاب لاءِ نقصانڪار آهي. انقلابي گهڻ-قومي اتحاد انقلابي جدوجهد جي لازمي ضرورت آهي. ڏنڊي جي زور سان قائم ڪيل ۽ رکيل اتحاد انقلاب دشمن اتحاد آهي. اتحاد معنيٰ خوشيءَ جو اتحاد، حقيقي برابريءَ ۽ هڪجهڙائيءَ وارو اتحاد. اِن اتحاد لاءِ ضروري آهي تہ سمورو قومي ظلم، سموريون قومي برتريون، سمورا خاص رتبا ختم ڪيا وڃن. ڪنهن بہ

Gul Hayat Institute

قوم کي زوريءَ ڪنهن حڪومت جي تابع رهڻ لاءِ مجبور نه ڪيو وڃي. ڪنهن به قوم کي زبردستيءَ ٻيءَ قوم جي حڪومت ۾ شامل ٿيڻ تي مجبور نه ڪيو وڃي. قومن کي آزادي ڏجي ته هو چاهين ته ڪنهن ٻيءَ قوم سان گڏجي حڪومت ۾ ڀائيوار ٿين ۽ وٺين ته پنهنجي الڳ قومي حڪومت قائم ڪن. جڏهن زبردستيءَ واري ڳالهه، ڦرلٽ وارو عنصر وچان نڪري ويندو، تڏهن قومون رضا خوشيءَ سان پنهنجي پنهنجي فائدي لاءِ هڪٻئي جي ويجهو ايندين ۽ پاڻ ۾ ملي کير کنڊ ٿي وينديون. انهيءَ وچ ۾ حاڪم ۽ زوراور قومن جي پورهيتن جو فرض آهي ته پنهنجي ئي فائدي لاءِ محڪوم ۽ مظلوم قومن جي آزاديءَ جي حق جي وڪالت ڪن، پنهنجي پورهيت عوام کي اُن لاءِ ذهني طرح تيار ڪن ۽ اُن لاءِ جدوجهد ڪن. اِن ريت مظلوم قومن جي عوام کي ظالم قومن جي پورهيتن تي ڀروسو ٿيندو ۽ هو ساڻن ٻڌي ڪرڻ لاءِ تيار ٿيندا. اُن ٻڌيءَ ذريعي هو سڀ گڏجي، پنهنجن دشمنن سان وڙهي، پنهنجي نجات حاصل ڪري سگهندا" مارڪس ۽ اينجلس انهيءَ خيال کان وڏين يورپي قومن جي سوشلسٽن جي قوميت کان انڪار ڪندڙ لاڙي خلاف زبردست جدوجهد ڪئي ۽ انهن جي اڪل ڪٽر قومپرستيءَ کي بي‌نقاب

Gul Hayat Institute

۽ اڳڀاڙو ڪيو.*

مارڪس ۽ اينجلس يورپ جي تجربي کان پوءِ ان نتيجي تي پهتا ته يورپ جي انقلاب کي مکيه هٿي ايشيا ۽ آفريڪا جي غلام ۽ اڌ غلام قومن جي آزاديءَ جي جدوجهد مان ملندي. هنن هندستان، چين، انڊونيشيا، مصر، الجزائر، ايران وغيره غلام ۽ اڌ غلام ملڪن جي تاريخ جو گهڻو مطالعو ڪيو ۽ اڳڪٿي ڪئي ته اهي جدوجهدون يورپي سرمائيداريءَ جون پاڙون ڪمزور ڪري ڇڏينديون ۽ يورپي پورهيتن کي يورپ ۾ انقلاب آڻڻ لاءِ ميدان ساز گار ڪري ڏينديون. (ڏسو مارڪس ۽ اينجلس جي مقالن جو مجموعو- ”بيٺڪون“)

۱۸۹۶ع ۾ بين‌الاقوامي سوشلسٽ ڪانگريس اهو فيصلو ڪيو ته ’دنيا جا پورهيت انقلابي انهيءَ ڳالهه لاءِ جدوجهد ڪن ته هر ڪنهن قوم کي پنهنجي قسمت جو فيصلو پاڻ ڪرڻ جو حق ڏنو وڃي.‘

۱۹۰۳ع ۾ روسي ڪميونسٽ پارٽيءَ جو صحيح معنيٰ ۾ بنياد رکيو ويو. ان پارٽي ڪانگريس پنهنجي پروگرام جي- قلم ۹- ۾ گهر ڪئي ته ”روس جي غلام قومن کي پنهنجي سياسي مستقبل جي پاڻ فيصلي ڪرڻ جي آزادي ڏني وڃي“. انهيءَ فقري جي خلاف مها روسي ذهنيت رکندڙ روسي سوشلسٽن زبردست اعتراض

---

* پڙهو ”مارڪس ۽ اينجلس جا چونڊ خط“ پراگريس پبلشرس، ماسڪو.

Gul Hayat Institute

ڪيا ۽ اِهو ثابت ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي ته قومي مسئلي کي اهميت ڏيڻ انقلاب دشمني آهي. اِنهيءَ ڪري ١٩٢٢ع جي پڇاڙيءَ ۾ لينن جي هدايت تي اَستالين پنهنجو جڳ مشهور مقالو ”مارڪسزم ۽ قومي سوال“ لکيو. جنهن ۾ قومي حقن ۽ قومي جدوجهد تي انقلابي نقطي نظر کان روشني وڌي ويئي. ١٩١٣ع ۾ لينن قومي جدوجهد جي مسئلي تي پنهنجي مشهور مقالن جو سلسلو شروع ڪيو. اُهي آهن: (١) روسي سوشلسٽ جمهوري پارٽيءَ جو قومي پروگرام. (٢) قومي سوال بابت تنقيدي تبصرا. (٣) قومن جي خود-اختياريءَ جو حق. (٤) مها روسين جو قومي تڪبر. (٥) سوشلسٽ انقلاب ۽ قومن جي خود اختياريءَ جو حق. (٦) قومي خود اختياريءَ جي حق بابت بحث جو نچوڙ. اِهو مقالن جو سلسلو جولاءِ ١٩١٦ ۾ پورو ٿيو.

لينن اِهي مقالا لکي، سڄي يورپ جي انقلابي پارٽين جي بين الاقوامي جماعت (ٻي انٽرنيشنل) کي قومي سوال تي اگهاڙو ۽ بي نقاب ڪيو. ان بين الاقوامي جماعت تي يورپ جي وڏين ۽ جابر قومن يعني جرمني، فرانس ۽ انگلنڊ جا اهي سوشلسٽ ڇانيل هئا، جن قومي مسئلي تي اهو ئي رويو ٿي ورتو، جيڪو اڄ اسان جا پناهگير-پنجابي سوشلسٽ وٺي رهيا آهن، يعني قومن جي وجود کان انڪار ڪرڻ يا لنوائڻ، پلئا هڻڻ ۽ گوهيون ڏيڻ. (هر انقلابيءَ جو فرض آهي ته اُنهن مقالن کي

ڦور سان پڙهي ۽ انهن ۾ اڇوڪن ڀاڻهگير- پنجابي
ترقي پسندن جون تصويرون ڏسي.)

١٩١٧ع ۾ روسي انقلاب آيو. ان ۾ مظلوم قومن جي انقلابين، لينن جي قومي پاليسيءَ جي روشنيءَ ۾، ڀرپور حصو ورتو ۽ هڪجهڙائيءَ ۽ برابريءَ جي بنياد تي قومن جي ساٿ ۽ برابريءَ جو شاندار مثال پيش ڪيو. جلدئي قومي حقن کان انڪار ڪندڙ، وڏين قومن جي ڇاڙتيءَ ٻيءَ انٽرنيشنل کي ٽوڙي، ان جي جاءِ تي حقيقي پورهيت بين الاقوامي جماعت ”ٽين انٽرنيشنل يا ڪميونسٽ انٽرنيشنل“ قائم ڪئي ويئي. ١٩٢٠ع ۾ ٽين انٽرنيشنل جو هڪ خاص اجلاس ”قومي ۽ ٻيٽڪي جدوجهدن“ جي مسئلي تي غور ڪرڻ لاءِ سڏايو ويو. ان ۾ لينن ۽ هندستاني انقلابي ايم. اين. راءِ جون قومي جدوجهد بابت ٿيسسون (نظرياتي مقالا) منظور ڪيون ويون. انهن ۾ جدوجهد لاءِ صحيح انقلابي لائين پيش ڪئي ويئي. هن ڪانگريس سڄيءَ دنيا جي انقلابي پورهيتن جي پاران دنيا جي پورهيتن ۽ مظلومن کي نين بدليل حالتن ۾ هي نعرو ڏنو: ”دنيا جا پورهيتو ۽ دنيا جون مظلوم قومون پاڻ ۾ ملي هڪ ٿي وڃو!“

انهيءَ وچ ۾ انقلاب جي نظريي ۾ هڪ اهم تبديلي آئي. اها هيءَ ته اڳي جو سمجهيو پئي ويو ته انقلاب يورپ جي ترقي يافته ملڪن ۾ ايندو يا گهٽ

Gul Hayat Institute

۾ گهٽ يورپ يا آمريڪا ۾ ايندو. تنهن نظريي ۾ تبديلي آئي. ليفن انهيءَ نتيجي تي پهتو ته يورپي سرمائيداري سامراج جي منزل تي پهچي چڪي آهي. اها هڪ هٽيءَ واري سرمائيداري آهي، جيڪا آيرنڊڙ سرمائيداريءَ و انگر ترقي پسند نه پر رجعت پرست ٿي ويئي آهي. انهيءَ هڪ هٽي واريءَ سامراجي سرمائيداريءَ سڄيءَ دنيا مان ڦر ڪري، جيڪي دولت جا انبار ڪٺا ڪيا آهن، تن جي زور تي هنن يورپ جي پورهيت طبقي کي رشوت ڏيئي، ان منجهان هڪڙو پورهيت امير طبقو پيدا ڪري ورتو آهي. اهو طبقو يورپ ۽ آمريڪا ۾ انقلاب کي اسرڻ نٿو ڏئي. تنهنڪري يورپ مان انقلاب جي في الحال اميد رکڻ بيسود آهي. يورپ جي هڪ هٽيءَ واريءَ سرمائيداريءَ کي ڌڪ تڏهن لڳندو، جڏهن سندس ايشيا مان پاڙون اکڙجن ۽ آهي دولت جا بي پناهه وسيلا بند ڪجن، جن جي مدد سان پورهيتن مان سرمائيداريءَ جا دلال پرتي ڪري، پورهيتن کي برغلايو ۽ خراب ڪيو پيو وڃي.

ليفن پنهنجي سياسي وصيت ۾ دنيا جي انقلابين کي ظالم ۽ مظلوم قومن جي وچ ۾ فرق ڪرڻ ۽ مظلوم قومن کي پنهنجي صحيح حصي کان به وڌيڪ حصي ڏيڻ جي تلقين ڪئي. هن چيو ته ظالم قوم جي پورهيتن کي پنهنجي قوم جي گناهن جو ڪفارو ڀرڻ گهرجي.

ليفن جي وفات کان پوءِ استالين ليفن جي تعليم

Gul Hayat Institute

جو ڪچوڙ پنهنجي مشهور تصنيف ”ليnن ازم جا بنياد“ ۾ پيش ڪيو. ان ۾ قومي مسئلي بابت لينن جي تعليم تي روشني وجهندي، اسٽالين لکيو: ”سرمائيداريءَ جي اڳئين دور ۾ قومي جدوجهد جمهوري جدوجهد جو هڪ اهم حصو هئي، پر هاڻ. اها خود سوشلسٽ جدوجهد جو اهم حصو بنجي پيئي آهي.“

١٩٤٩ع ۾ چين ۾ انقلاب آيو، جيڪو دنيا جي تاريخ ۾ روس کان پوءِ ٻيو وڏو انقلاب هو. مائوزي تونگ نئين حالتن ۾ لينن ۽ اسٽالين کان به هڪ وک اڳتي، اهو ثابت ڪري ڏيکاريو ته قومي جدوجهد سوشلسٽ انقلاب لاءِ رڳو هڪ اهم قدم ناهي ۽ رڳو ان جو حصو ناهي، پر اڄوڪين خاص حالتن ۾ هڪ خاص عرصي تائين انقلاب جو بنيادي دارومدار آهي ئي ايشيا، آفريڪا لاطيني آمريڪا جي قومي جدوجهدن تي ۽ نه يورپ جي مزدورن جي خالص طبقاتي جدوجهد تي. چيني انقلاب جي ڪاميابيءَ کان پوءِ انقلاب تان يورپي هجڻ جي بندش لهي ويئي ۽ اهو ثابت ٿيو ته دنيا جون مظلوم پوئتي پيل هاري قومون به پورهيت انقلاب آڻي سگهن ٿيون، ويٽنامي، ڪوريائي، ڪيوبائي ۽ ڏکڻ يمني انقلابن ته هيڪاري ثابت ڪري ڏيکاريو ته هن دور جي خاص حالتن ۾ پورهيت انقلاب گهڻي وقت تائين فقط ايشيا، آفريڪا ۽ لاطيني آمريڪا جي ننڍڙين مظلوم قومن جي قومي آزاديءَ جي جدوجهدن مان ئي آسري نسري ۽ وڌي

Gul Hayat Institute

ويجهي سگهي ٿو. انقلاب جو مرڪز سرمائيدار يورپ مان ڦري ايشيا، آفريڪا ۽ لاطيني آمريڪا جي غلام ۽ اڌ غلام ڪندن ۾ اچي چڪو آهي. هي دور يورپ ۽ آمريڪا ۾ انقلابن جو نه، پر ايشيا، آفريڪا ۽ لاطيني آمريڪا جي قومي آزاديءَ جي جدوجهدن جو آهي. اهي جدوجهدون انهن علائقن مان سامراجين جا تڏا پٽي، سندن ڦرلٽ جا وسيلا بند ڪري، سندن گهر ۾ گهوٽالو وجهي، ڪين ڪُٽائي، انقلاب لاءِ ميدان تيار ڪنديون. جڏهن يورپ ۽ آمريڪا جي مزدورن کي ايشيا ۽ آفريڪا جي مفت جي مال مان پٽي ملڻ بند ٿيندي، تڏهن سندن اکيون کلنديون ۽ هو پنهنجي طبقاتي دشمن سان سازباز ڪرڻ بدران انهن خلاف جدوجهد ڪندا. اهڙيءَ ريت هڪ طرف مظلوم قومن جي آزاديءَ جي جنگ جا شعلا، ته ٻئي طرف آمريڪا ۽ يورپ جي پورهيتن، غريبن، جمهوريت پسندن ۽ نسلي ظلم جي ماريل ماڻهن جي جدوجهد جي آگ پاڻ ۾ گڏجي، سامراج کي ڀسم ڪري ڇڏيندي:

ٽي انٽر نيشنل جي ٻي ڪانگريس اِنهيءَ نتيجي تي پهتي هئي ته ايشيا، آفريڪا ۾ قومي جدوجهد لازمي طرح وچين طبقي جي سرمائيدار جمهوري جدوجهد هوندي. پر چيني، ويٽنامي، ڪوريائي، ڪيوبائي ۽ ڏکڻ يمني انقلابن ثابت ڪري ڏيکاريو ته قومي جدوجهد صحيح معنيٰ ۾ فقط تڏهن ڪامياب ٿيندي، جڏهن (١)

Gul Hayat Institute

اُن جي اڳواڻي وچين طبقي جي هٿ ۾ نه، پر پورهيتن جي هٿ ۾ هجي، (٢)-اُها لمبي عرصي لاءِ هلائي وڃي، (٣) عوامي جنگ جي سائنس مطابق هٿياربند هجي، (٤) اُها پورهيتن جي اڳواڻيءَ هيٺ سڀني وطن دوست طبقن ۽ فردن جي گڏيل محاذ جي وسيلي هلائي وڃي. اهڙيءَ حالت ۾ اُها هٿياربند قومي جدوجهد ڪافي لمبي عرصي ڪان پوءِ سرمائيداريءَ جي منزل ڪي وچ ۾ ڪاٽي، سڌو سوشلزم جي منزل تائين پهچي سگهي ٿي. آفريڪا جي انگولا، موزمبيق، گني ۽ ٻين تمام پوئتي پيل علائقن جي هٿياربند قومي جدوجهدن اِها به هڪ وک اڳتي هلي، اِها ڳالهه ثابت ڪري ڏيکاري آهي ته قومي جدوجهد اهڙن ملڪن ۾ به هلائي سگهجي ٿي، جتي ڪو خاص صنعتي مزدور طبقو ناهي. اهڙين خاص حالتن ۾ هڪڙيءَ ننڍڙيءَ قوم جا پورهيت هاري جيڪڏهن دنيا جي پورهيت انقلابي نظريي سان هٿياربند ڪيا وڃن ۽ انقلابي پورهيت حڪمت عمليءَ ۽ چالن ڪان ڪم وٺن ۽ جنگ جي اصولن مطابق هٿياربند عوامي جدوجهد هلائين، ته آهي ۾ عوامي قومي انقلاب آڻي، سوشلسٽ انقلاب جي منزل تي رسي سگهن ٿا. چين، ڪوريا توڙي ويٽنام وغيره جي انقلابن ۾، انقلابي مفادن خاطر، طبقاتي جدوجهد کي قومي جدوجهد جي تابع ڪرڻ جي حڪمت عمليءَ تي عمل ڪيو ويو آهي ۽ پورهيت اڳواڻيءَ هيٺ سمورن وطن دوست

Gul Hayat Institute

طبقن جي انقلابي قومي متحده محاذ جي انقلابي قومي هٿيار کي ڪتب آندو ويو آهي. ڪجهه عرصي لاءِ خود وچين طبقي جي عارضي اڳواڻيءَ هيٺ ڪم ڪرڻ کي به برداشت ڪيو ويو آهي.

انهيءَ سموريءَ ڳالهه مان ٻين ڳالهين کان سواءِ هي ڳالهيون ثابت ٿين ٿيون: (١) الڳ الڳ قومن ۽ الڳ الڳ قومي مفادن جو وجود هڪ تاريخي حقيقت آهي. قومي جدوجهد نه رڳو جائز پر انُ تر ۽ انقلابي آهي. اها رڳو وڏيرن ۽ سردارن کي فائدو ڪانه ٿي رسائي، پر سموري انقلابي عوام کي فائدو رسائي ٿي. اڄوڪي دور ۾ ته عالمي انقلاب جو سارو دارومدار ئي مظلوم قومن جي جدوجهد تي آهي. (٢) قومن جي وجود ۽ قومي جدوجهد جي اهميت کان انڪار ڪرڻ ۽ رڳو طبقاتي جدوجهد جو راڳ آلاپڻ انقلابي استادن مارڪس ۽ اينجلس، لينن، استالين، هوچي من، ڪم ال سنگ، وغيره جي تعليم ۽ عمل جي سنگين خلاف ورزي ۽ انقلاب دشمن حرڪت آهي. اُن جو انقلابي نظريي سان ڪو واسطو ڪونهي. (٣) ”دنيا جا پورهيت پاڻ ۾ ملي هڪ ٿي وڃو“ — اِهو هڪ خاص تاريخي دور جو نعرو آهي، جنهن جي بدليل تاريخي حالتن ۾ اِها محدود ۽ تنگ معنيٰ هرگز ناهي، جيڪا سوا سوَ سال اڳ هئي. جيڪي ماڻهو اُن هوندي به قومي جدوجهد کي فضول، نڪمو ۽ انقلاب دشمن سمجهن ٿا، قومي جدوجهد جي حمايت نٿا ڪن،

Gul Hayat Institute

قومن کي پنهنجي مرضيءَ سان کنهن حکومت ۾ رهڻ يا الڳ ٿي پنهنجي حکومت قائم ڪرڻ جو حق نٿا ڏين، تن کي ليڻن پورهيت طبقي سان غداري ڪندڙ، پنهنجي ظالم قوم جي رجعت پرستن جو هٿ ٺوڪيو، پورهيت اتحاد جي نعري کي شرمناڪ ڪوڙ بنائيندڙ، پنهنجي قوم جي رجعت پرست قوم پرستيءَ جي گنديءَ ڏٻڻ ۾ ڦاسندڙ، بدمعاش، بزدل ۽ منافق ”سوشلسٽ“، ناجائز قوم پرست ۽ سامراجي چمچو ”سوشلسٽ“ سڏيو آهي. هو پنهنجي مقالن ”قومي پاليسيءَ جو سوال ۽ پورهيت بين الاقواميت“ ۾ لکي ٿو: عوام وڏيرڪي سستيءَ ۽ گهر مان سجاڳ ٿئي ۽ قومي ظلم خلاف ۽ قوم جي خود مختياريءَ واسطي جدوجهد ڪري، اها ڳالهه ترقي پسند آهي.“ (صفحو ٣٠) – ”هر ڪنهن مظلوم قوم جي وچين طبقي جي قوم پرستيءَ ۾ هڪڙو عام جمهوري مواد هوندو آهي، جيڪو ظلم جي خلاف ڪتب ايندو آهي. اسين ان مواد جي بنا شرط شروط جي تائيد ڪريون ٿا. (صفحو ٦٩–٧٠) – ”قومن جي خوداراديت جي معنيٰ آهي ته اهي قومون ڌارين قومن کان سياسي طرح الڳ ٿي، پنهنجون خودمختيار حڪومتون ناهين.“ (صفحو ٥٢) – ”مارڪس جي انقلابي تعليم جا پوئلڳ جيڪڏهن جمهوريت ۽ پورهيت طبقي سان غداري ڪرڻ نٿا چاهين، ته پوءِ سندن لازمي فرض آهي ته هو قومي سوال جي هڪ خاص گهر جي ضرور حمايت ڪن.

اُها گهر آهي قومن طرفان پنهنجي قسمت جو فيصلو پاڻ ڪرڻ جي حق جي گهر. يعني سياسي علحدگيءَ جي گهر.“ (صفحو ٨) - ”پورهيت طبقو ان جمهوريت جو مطالبو ٿو ڪري، جنهن جمهوريت ۾ ڪنهن به هڪڙيءَ قوم کي ڪنهن به حڪومت جي حدن اندر زبردستيءَ قابو رکڻ جو سوال ئي پيدا نه ٿئي.“ (صفحو ٩) - ”ظالم قومن جي مزدورن کي بين الاقوامي اتحاد جي تعليم ڏيڻ مهل اِنهيءَ ڳالهه تي زور ڏيڻ کپي ته اُنهن پورهيتن جو فرض آهي ته هو مظلوم قومن جي الڳ ٿيڻ جي آزاديءَ جي وڪالت ڪن ۽ اُن لاءِ وڙهن. اِنهيءَ ڳالهه کان سواءِ قومن جي وچ ۾ اتحاد قائم ٿيڻ جو سوال ئي پيدا نٿو ٿئي. اسان جو اِهو حق ۽ فرض آهي ته ظالم قوم جو جيڪو سوشلسٽ جمهوريت پسند اِنهيءَ قسم جي تبليغ ڪرڻ ۾ ناڪام وڃي ٿو، تنهن کي سامراجي ۽ بدمعاش ڪري ليکيون.“ (صفحو ١٧١) - ”جيڪي ساٿي اِهو محسوس نٿا ڪن ته قومن جي الڳ ٿيڻ جي حق کي نه مڃڻ ۽ ننڍين قومن جي قومي تحريڪن کي حقارت جي نظر سان ڏسڻ ڪري، هو ڪهڙي نه گند ۾ ڪري پيا آهن، تن جون اکيون تڏهن کلنديون جڏهن کين خبر پوندي ته ’اتفاق‘ سان، اِنهيءَ مسئلي تي سندن خيال به اُهي ساڳيا آهن، جيڪي سندن قوم جي سرمائيدارن جا آهن.“ (صفحو ١٨١) - ”جيڪو ظالم قوم جو سوشلسٽ جمهوريت پسند قومن جي الڳ ٿيڻ

Gul Hayat Institute

جي حق کي زبان سان تسليم ڪري ٿو پر ان لاءِ عملي جدوجهد نٿو ڪري، سو حقيقت ۾ سامراجي آهي ۽ زار شاهيءَ جو دلال آهي." (صفحو ١٨٧)- "اِها تسليم ٿيل ڳالهه آهي ته (ڪنهن مظلوم قوم جي) الڳ ٿي وڃڻ جي حق کان انڪار ڪرڻ معنيٰ ظالم قوم جي حد کان وڌيڪ ڇڙيل ڇنڊيل رجعت پرستن واريءَ قوم پرستيءَ جي هٿن ۾ رانديڪو ٿي ڪيڏڻ." (صفحو ١١)- "ڪي ماڻهو ستايل قومن جي وچين طبقي جي قوم پرستيءَ جي هٿن ۾ رانديڪو ٿي ڪيڏجڻ جي ڊپ کان وڃي ظالم قوم جي نه رڳو وچين طبقي جي قوم پرستيءَ پر انتهائي رجعت پرستيءَ جي هٿن ۾ رانديڪا بڻيا آهن." (صفحو ١١)- "مظلوم قومن جي علحدگيءَ جي حق کي تسليم ڪرڻ لاءِ ظالم قوم جا وچين طبقي وارا جمهوريت پسند ٻڌل نه آهن. هو اصولي طور به ان کي تسليم نه ڪن ته به وس وارا آهن. پر اسين سوشلسٽ جمهوريت پسند انهيءَ مطالبي کي تسليم ڪرڻ لاءِ ٻڌل آهيون، جيڪڏهن اسين اِها ڳالهه وساري ڇڏينداسين يا پنهنجي هم وطن روسين جي قومي تعصب جي ڊپ کان ان کي پيش ڪرڻ کان ڊڄنداسين ته پوءِ دنيا جي سوشلسٽ جمهوريت پسندن جو جيڪو نعرو آهي ته 'دنيا جا پورهيتو پاڻ ۾ ٻڌي ڪريو!' اهو نعرو اسان جي ڇپن تي ڦري، هڪڙو بي شرمائيءَ وارو ڪوڙ ٿي پوندو." (صفحو ٢١)- "روسي قوم جو جيڪو به

Gul Hayat Institute

مارڪس جو پوئلڳ هڪڙيءَ گهڙيءَ لاءِ به مظلوم يوڪراني قوم جي روسين سان برابريءَ جي گهر-يا سندن روس کان الڳ پنهنجي خودمختيار حڪومت قائم ڪرڻ جي حق کي وساري ٿو، سو سڪڙو وچين طبقي جي روسي قوم پرستيءَ ۾ نه، پر بدترين رجعت پرست روسي قوم پرستيءَ جي گنديءَ ڏٻ ۾ ڦاسي پوندو." (صفحو ۲۸-۲۹) - "روزا لڪسمبرگ پولينڊ جي ناجائز قوم پرستيءَ جي جدوجهد جي وهڪري خلاف ايترو ته لڙهي ويئي آهي، جو ڪيس روسي ڪٽر قوم پرستن جي قوم پرستي وسري ويئي آهي. حالانڪ اها ڪٽر قوم پرستي هن وقت جمهوريت ۽ پورهيت جدوجهد جي راهه ۾ سڀ کان وڏي رڪاوٽ آهي...." (صفحو ۷۰) - "قومن جي علحدگيءَ جي حق کي رد ڪرڻ جي معني اها ٿيندي ته ڏاڍي ۽ زوراور قوم جيڪي خاص رعايتون ڦٻايو ويٺي آهي ۽ پوليس راڄ جا انتظامي طريقا استعمال ڪري ٿي، تن جو بچاءُ ۽ وڪالت ڪريون." (صفحو ۸۱) - جيڪي ماڻهو اهو راڳ آلاپين ٿا ته انقلاب کي فقط وڏيرن ۽ سرمائيدارن کان خطرو آهي ۽ انهيءَ بهاني قومي جدوجهدن کي نندين ٿا، تن لاءِ لينن هيٺين چيو آهي: "اسان کي سڄي روس (يعني سڄي ملڪ) کي خيال ۾ رکي، سياسي مسئلن کي پيش ڪرڻ کپي، ۽ روس جي سياست تي روسي قوم جا رجعت پرست ڇانيل آهن. سندن خيال

Gul Hayat Institute

هر هنڌ حاوي آهن. پارليامينٽ، اسڪولن، ديولن، فوجي
بيرڪن ۽ سوين هزارين اخبارن ۾ اِهائي وٽ وٺان آهي
تہ غير روسي علحدگي پسند آهن ۽ الڳ ٿيڻ بابت پيا
سوچين. زوراور قوم جي اِنهيءَ قوم پرستيءَ جو اِهو
زهر سڄي روس جي سياسي ماحول کي زهريلو بنائي
رهيو آهي. هيءَ هن قوم (يعني روسي قوم) جي
بدقسمتي آهي، جو آها ٻين قومن کي غلام بنائي،
خود پنهنجو پاڻ رجعت.پرستيءَ جو شڪار ٿي رهي
آهي .... قومن جي علحدگيءَ جي حق کي تسليم نہ
ڪرڻ جي معنيٰ آهي بدترين موقع پرستيءَ جو شڪار
ٿيڻ ۽ پورهيت طبقي کي سنڌن قوم جي رجعت پرست
خيال جي زهريلن جيوڙن جو شڪار بنائڻ." (صفحو
١١٤) جيڪي ماڻهو پاڻ کي ترقي پسند سڏائيندي،
خود پنهنجي قوم جي پورهيتن کي اِها تعليم نٿا ڏين
تہ قومي جدوجهد جي پرزور تائيد ڪئي وڃي يا فقط
زباني طرح جدوجهد جي حمايت ڪن ٿا پر عملي طرح
ان جي حمايت نٿا ڪن، تن لاءِ لينن هيئن چيو آهي:

"جيڪڏهن ماڻهو پانئي تہ مارڪسي سياستدان
ٿيان تہ اُن جو فرض آهي تہ هو السيس * جي باري
۾ جرمن سوشلسٽ بدمعاشن تي حملو ڪري، چاڪاڻ
جو هو السيس کي پنهنجي الڳ حڪومت قائم ڪرڻ

* السيس تي فرانس ۽ جرمنيءَ وچ ۾ تڪرار هو.

جو حق ڏيارڻ لاءِ جدوجهد نٿا ڪن. ۽ هن ڪي فرينچ سوشلسٽ بدمعاشن تي حملو ڪرڻ ڪپي، جو هو فرينچ وچين طبقي سان ناهه ڪريو ويٺا آهن، حالانڪ فرينچ وچون طبقو السيس کي زوريءَ فرانس سان ملائڻ چاهي ٿو، تنهن ڪان سواءِ ڪيس پنهي جرمن توڙي فرينچ سوشلسٽ بدمعاشن کي گڏي، مٿن اِنهيءَ لاءِ حملو ڪرڻ ڪپي، جو هو پنهنجي پنهنجي ملڪ جي سامراجين جي چاڪريِ پيا ڪن ۽ السيس جي ننيڙي آزاد خودمختيار حڪومت جي نهڻ ڪان ڇرڪن پيا. اهڙيءَ طرح ماڻهن کي ثابت ڪري ڏيکارڻ ڪپي ته جيڪي سوشلسٽ قومن ِجي خودمختياريءَ جي حق کي تسليم ِڪن ٿا، سي ڪيئن نه السيس وارن' جي مرضي پڇڻ ڪان سَواءِ ٻن چئن هفتن اندر السيس جو مسئلو حل ڪري سگهن ٿا." (صفحو ١٤٩)- "سوشلسٽن جو فرض آهي ته هو عوام کي سمجهائين ته جيڪو انگريز سوشلسٽ انگلنڊ جي غلام بيٺڪن ۽ آئرلنڊ جي علحدگيءَ جو مطالبو نٿو ڪري، جيڪو جرمن سوشلسٽ، جرمن بيٺڪن جي جرمنيءَ ڪان علحدگيءَ جي حق لاءِ مطالبو نٿو ڪري.... جيڪي (ننڍين قومن جا سوشلسٽ) پنهنجي انقلابي تبليغ ۽ انقلابي تحريڪ کي وڏائي قومي ظلم خلاف تحريڪ نٿا بنائين، جيڪي روسي سوشلسٽ پولينڊ، فنلينڊ، ۽ يوڪرائين وغيره جي روس ڪان عِلَحده ٿيڻ جي آزاديءَ جي حق جي گهُر نٿا

ڪن، اهڙا سوشلسٽ ناجائز قوم پرست ۽ سامراجي
چمچا آهن ۽ مٿن سامراجين جو وهايل رت ۽ ڪين
ٽڪيو پيو آهي."

جيڪي نقلي ترقي پسند چون ٿا ته 'خالص
سوشلسٽ انقلاب لاءِ جدوجهد ڪريو ۽ وچ ۾ پيو
ڪوبہ ڦڏو نہ وجهو، قومي جدوجهد جو مسئلو ڪڙو نہ
ڪريو' اهڙن "خالص" سوشلسٽن کي ليئن هي جواب
ڏنو آهي:

"اهو خيال ڪرڻ ته سماجي انقلاب بيٺڪن
(ايشيا، آفريڪا ۽ لاطيني آمريڪا جي غلام ملڪن) ۽
يورپ جي ننڍڙين قومن جي بغاوتن کان سواءِ ٿي ايندو،
يا وهمي ۽ تعصبي ڇوٽي وچين طبقيءَ جي ڪنهن حصي
جي انقلابي هلچل کان سواءِ ايندو، سياسي شعور نہ
رکندڙ پورهيت ۽ اڌ پورهيت عوام طرفان زميندارن،
ملن، پادرين، ڀاڻيڻ، پيرن، بادشاهن، قومي ظالمن خلاف
تحريڪ کان سواءِ ايندو، سو ٿيندو خود سماجي انقلاب
کان انڪار ڪرڻ. اهڙن ماڻهن جو خيال آهي ته
هڪڙيءَ فوج کي گهرجي ته ڪنهن هنڌ صفون ٻڌي
بيهي چوي، 'اسين سوشلزم جا حامي آهيون!' ۽ ٻئي
هنڌ وري ٻي فوج قطارون ٻڌي، بيهي چوي، 'اسين
سامراج جا حامي آهيون!' اهڙيءَ ريت سماجي انقلاب
اچي ويندو!.... جيڪو بہ اهڙي 'خالص' سماجي انقلاب
جي آس رکيو ويٺو هوندو، سو مرڻو مري ويندو، سماجي

انقلاب آڪئين ڪونه ڏسندو. اهڙو ماڻهو فقط وات سان انقلابي نڪاءُ ڏئي ٿو، باقي حقيقت ۾ انقلاب ڇا آهي، سا ڪيس خبر ئي ناهي.“ (صفحو ١٨٢.)

جيڪي قومي جدوجهد ۽جي انهيءَ بهاني سان مخالفت ٿا ڪن ته ’قومي جدوجهد مان هندستان، روس يا آمريڪا ناجائز فائدو وٺي ويندا‘، تن کي لينن هي جواب ڏنو آهي: ”ڪڏهن ڪڏهن ڪنهن هڪڙي سامراجي قوت خلاف قومي جدوجهد کي ٻي ان جهڙي ئي سامراجي طاقت پنهنجي مقصدن لاءِ استعمال ڪندي آهي. پر انهيءَ ڪري سوشلسٽ جمهوريت پسند مظلوم قوم جي الڳ حڪومت قائم ڪرڻ جي حق جي حمايت ڪرڻ کان انڪار نه ڪندا. اِئين ته ڪيترا سرمائيدار، مڪر ڪري پنهنجي مالي ڦرلٽ لاءِ بادشاهت جي جاءِ تي جمهوريت قائم ڪرڻ جا نعرا استعمال ڪندا آهن. پر انهيءَ ڪري سوشلسٽ جمهوريت پسند، جمهوريت قائم ڪرڻ جي ڳالهه کي رد ٿورو ئي ڪندا!“ (١٣٠.)

جيڪي چون ٿا ته ’قومي جدوجهد هلائڻ ته هڪ طرف پنجابي-پناهگير عوام ته ٻئي طرف سنڌي، بلوچ ۽ پٺاڻ عوام پاڻ ۾ وڙهي پوندا. انهن جي وچ ۾ تفرقو پئجي ويندو‘، ۽ جيڪي قومي جدوجهد جي حق ۾ فقط عام ۽ هوائي جملا ڳالهائيندا آهن، سڪٽي لباڙ هڻندا آهن ۽ گهٽ ڪندا آهن ته ’قومي سوال کي تيسين پٺيان رکو جيسين سوشلزم جو بول بالا ٿئي‘ تن کي

لينن جا هي لفظ ذهن نشين ڪرڻ کپن: ”سوشلزم جو مقصد رڳو اهو ناهي تہ انسان ذات، جا هيٺئر ننڍڙين ننڍڙين حڪومتن ۾ ورهائي پيئي آهي ۽ اُن جون سڀ قومون هڪٻئي کان پري پري ويٺيون آهن، تنهن ڳالهہ کي ختم ڪجي. سوشلزم جو مقصد رڳو قومن کي پاڻ ۾ ناهڻ نہ آهي، پر سندس مقصد آهي قومن کي پاڻ ۾ ملائي هڪ ڪرڻ. انهيءَ مقصد کي حاصل ڪرڻ لاءِ ٿي اسان جو فرض آهي تہ اسين.... هڪ چڱي ۽ تز نموني ناهيلَ سياسي پروگرام ذريعي مظلوم قومن جي آزاديءَ جي گهرُ ڪريون. انهيءَ پروگرام ۾ اِنهيءَ ڳالهہ جو خاص خيال رکڻ کپي تہ ظالم قومن جا ڪيترا سوشلسٽ منافق ۽ بزدل ٿيندا آهن، تنهنڪري اُن پروگرام ۾ عام ۽ هوائي جملا نہ هجن، سکٽي لباڙ نہ هجي ۽ ائين نہ چئجي تہ ’قومي سوال کي تيستائين پٺيان رکو جيستائين سوشلزم جو بول بالا ٿئي‘. جيئن انسان ذات طبقن جي خاتمي جي منزل تائين پهچندي ـ ۽ آها آتي فقط تڏهن پهچندي جڏهن آها مظلوم طبقي جي ڊڪٽيٽرشپ واري وچين دور مان لنگهي پار پوندي، تيئن انسان ذات بہ نيٺ ۽ اوس ان منزل تي پهچندي، جتي قومون پاڻ ۾ کير کنڊ وانگر ملي، هڪ ٿي وينديون، پر ان منزل تي پهچڻ لاءِ لازمي آهي تہ پهرين هڪڙيءَ وچينءَ منزل کي رسجي. آها منزل اِها آهي تہ سمورين ستايل قومن کي مڪمل نجات حاصل ٿئي، يعني هو پنهنجن الڳ حڪومتن

Gul Hayat Institute

قائم ڪرڻ جو حق مائين.“ (صفحو ١٢٨-١٢٩.)

جيڪي سچو ذهن رکو ’اقتصادي جدوجهد‘ جو رينگٽ آلاپين ٿا، تن کي مائوزي تونگ جا هي لفظ ذهن نشين ڪرڻ کپن ته ”قومي جدوجهد پس پيش هڪ اقتصادي جدوجهد آهي.“ لينن چوي ٿو، ”پراڻن اقتصاديت پرستن مارڪسي تعليم کي هڪڙو سانگ بنائي، پورهيتن کي سيکاريو ته مارڪس جي انقلابي تعليم جي پوئلڳن لاءِ فقط اقتصادي پاسو اهميت رکي ٿو.... پر جيتوڻيڪ سوشلزم اقتصاديت تي ٻڌل آهي، پر اهو فقط اقتصاديت ڪونهي.“ (صفحو ١٤٧.)

جيڪي چون ٿا ته ’قومي مسئلو موجوده جاگيرداري، سرمائيداري نظام ۾ ائين ئي حل ڪونه ٿيندو ۽ فقط سوشلزم جي ڪاميابيءَ کان پوءِ ٿيندو‘، تن کي لينن اها ڳالهه ياد ڏياري آهي ته ”پيا سڀ جمهوري مسئلا، چونڊون، پريس جي آزادي، ڌارين حاڪمن کان آزادي، وغيره سڀ موجوده جاگيرداري، سرمائيداريءَ ۾ مڪمل طرح حل نٿا ٿي سگهن، پر ان جو مطلب اهو آهي ڇا ته انهن مسئلن تي جدوجهد نه ڪجي!“ هو سيکاري ٿو ته ”ڪنهن قومي جدوجهد جي سوشلسٽ انقلاب کان اڳ ڪاميابيءَ جي ڪٿي هزار مان هڪڙي چانس هجي، ته به ان جدوجهد جي حمايت ڪرڻ کپي.“ (صفحو ١٤٢.)

انهيءَ ڪري قومي مسئلي کي سوشلزم جي ڪامياب ٿيڻ تائين ملتوي ڪرڻ هڪڙي بدمعاشيءَ

واري چال آهي. تنهن کانسواءِ ائين سمجهڻ ته سوشلزم کان پوءِ ازخود سڀ مسئلا حل ٿي ويندا ۽ ظالم قومن جا پورهيت ازخود اهڙا پاڪ صاف ٿي ويندا، جو سمورن ناجائز فائدن تان ازخود هٿ کڻي، مظلوم قومن سان مڪمل انصاف ڪندا، سا به غلط ڳالهه آهي. هو لکي ٿو: ”سوشلسٽ انقلاب آڻڻ کان پوءِ پورهيت طبقو پوتيءَ پاڪ اولياءَ سڳورو ڪونه ٿي پوندو. ۽ نه وري غلطين ۽ ڪمزورين کان آجو ٿي پوندو.“ (صفحو ١٨٩.)

پورهيت انقلاب کان پوءِ به جيڪڏهن سيني قومن کي هڪجهڙن جمهوري حقن ڏيڻ ۽ پنهنجن الڳ حڪومتن قائم ڪرڻ جي حق ماڻڻ لاءِ ڪوشش ونئي، ته ٺيڪ آهي، نه ته رڳو سوشلزم اچڻ سان قومي مسئلو حل ٿئي اها توقع فضول آهي. هو لکي ٿو: ”قومي ظلم کي ختم ڪرڻ لاءِ سوشلسٽ پيداوار جو بنياد لازمي آهي.... پر سرمائيداريءَ کي بدلائي سوشلزم ڪرڻ سان پورهيت طبقو قومي ظلم کي مڪمل طرح ختم ڪرڻ جو رڳو امڪان پيدا ڪري ٿو، اهو امڪان رڳو تڏهن حقيقت بڻبو، ۽ فقط تڏهن بڻبو، جڏهن سيني ميدانن ۾ جمهوريت رائج ڪئي رچي ۽ حڪومت جون سرحدون عوام جي خواهش مطابق ٺاهيون وڃن ۽ عوام کي الڳ حڪومت ٺاهڻ جي آزادي ڏني وڃي.“ (صفحو ١٤٧.)

جيڪي چون ٿا ته ’ظالم قوم جي عوام، خاص ڪري پورهيتن، کي قومي ظلم لاءِ ننڍي ٿئو سگهجي

Gul Hayat Institute

ڇاڪاڻ ته سڀئي قوم ظالم ٿي نٿي سگهي، خاص ڪري پورهيت ظالم ٿي نٿا سگهن، انهيءَ جو جواب آهي ته نه رڳو قومون ظالم ٿينديون آهن پر پورهيت به ظالم ۽ مجرم ٿيندا آهن. ايتريقدر جو پورهيتن جا اڳواڻ ۽ سوشلسٽ به بدمعاش ٿيندا آهن. مثلا، لينن صفحي ١٦٤ تي لکي ٿو: ”مارڪس ۽ اينجلس.... مڪمل طرح رجعت پرسٽ قومن ۽ انقلابي قومن ۾ فرق ڪيو. مثلا، آهي قومون، جن يورپ ۾ روسي سامراج جي ٿاڻن طور ڪم ڪيو ۽ آهي قومون جيڪي حقيقي انقلابي هيون، جهڙوڪ جرمن، پول ۽ مگيار.“ اينجلس انگريز مزدور طبقي جو ذڪر ڪندي، ڪاٽسڪيءَ کي لکي ٿو: ”مون کان پڇو ٿا ته ’غلام ملڪن بابت انگلنڊ جي پاليسي جي باري ۾ انگريز مزدور ڇا ٿو سوچي؟‘ سو هو ائين سوچين ٿا جيئن سياست بابت عام طرح سوچيندا آهن، هنن جي سوچ آهائي آهي جيڪا سندن سرمائيدار طبقي جي آهي. (انگريز) مزدور ڏاڍي مزي سان اهي يورپ پلاءُ پيا کائين جي انگلنڊ دنيا جي مارڪيٽ ۽ بيٺڪن تي هڪ هٿي ڇمائي تيار ڪيا آهن.“ (صفحو ٣٤١ مارڪس ۽ اينجلس جا غلام بيٺڪن بابت مضمون ۽ خط، اينجلس جو ڪاٽسڪيءَ ڏانهن لکيل خط.)

”بهرحال انگلنڊ ۽ ان سان گڏ انگلنڊ جو مزدور طبقو، ان سنگين ڏوهه جو ڏنڊ پيا ڀرين جيڪو ڏوهه هو صدين کان آئرلنڊ خلاف ڪندا رهيا آهن.“ (صفحو ٣٢٨.)

اسين مٿي لکي آيا آهيون ته ’نه‘ کي نئون ڪوٽ

ٿيندا آهن. ' مارڪس ڪنهن هنڌ چيو آهي ؛ "ته ماڻهو جيڪڏهن ٻه ۽ ٻه ٽيا چار، انهيءَ ۾ به پنهنجو نقصان سمجهندا، ته اها ڳالهه نه مڃيندا. ۽ چوندا ٻه ۽ ٻه ٽيا پنج! ۽ ان جي تائيد ۾ لڳاتار پيا دليل بازي ڪندا! پر انقلابي استادن جي انقلابي تعليم جو لفظ لفظ، ان جو سمورو روح پنجابي - پناهگير نقلي ترقي پسندن ڏانهن چئي ته آگر ڪٿي پڪاري چوي ٿو: "اوهين ڪوڙا ڪذاب آهيو. مڪار آهيو. سچي پاڪستان جي عوام جا دشمن آهيو. انهن جي پورهيت جدوجهد جا غدار آهيو. اوهان کي ڪڏهن به معاف نه ڪيو ويندو."

پاڪستان جون مظلوم قومون نه رڳو پنهنجي نجات لاءِ جدوجهد ڪنديون رهيون آهن، پر ساڳئي وقت پنجابي - پناهگير پورهيت ۽ غريب عوام جي نجات جي جنگ پڻ لڙي رهيون آهن. بنگالي، سنڌي، پٺاڻ ۽ بلوچ عوام پنهنجي جدوجهد ذريعي، پنجابي - پناهگير زميندارن، سرمائيدارن، جاگيردارن ۽ سندن دلال وچين طبقي جي راڄ جون پاڙون لوڏي، کين ڪمزور ڪري پنجابي - پناهگير پورهيت عوام جي دشمن کي ڪمزور ڪيو آهي. ۽ پنجابي - پناهگير عوام کي موقعو ڏنو آهي ته هو اڳتي وڌي، زميندار - سرمائيدار اقتدار جو تختو اونڌو ڪري، عوامي اقتدار قائم ڪن. پر پنهنجن نقلي ترقي پسندن پناهگير - پنجابي ٽولن جي غدارين ڪري، پنجابي - پناهگير عوام صحيح سوچ ۽ صحيح سياسي لائين حاصل ڪري نه سگهيا ۽ مظلوم قومن سان اتحاد ڪرڻ

Gul Hayat Institute

ٻڌران_پنهنجي دشمنن جا پيچ لٽڪائڻو ڪمي ۽ ڪمدار ٿي بيٺا آهن. پنجابي-پناهگير عوام جو وڏي ۾ وڏو دشمن پناهگير- پنجابي، زميندار، سرمائيدار ۽ سندن دلال وچون طبقو آهي. انهن طبقن جي طاقت جون جڙون بنگال، سنڌ، بلوچستان، سرحد ۽ پنجاب ۾ آهن. جيڪڏهن پناهگير- پنجابي عوام پنهنجي دشمن طبقي کان نجات حاصل ڪرڻ چاهي ٿو ته هن کي گهرجي ته نقلي ترقي پسند گروه کي ٿوڪاري، انهن کان جند ڇڏائي، پنهنجي مفاد طور پاڪستان جي مظلوم قومن جي عوام سان ملي، انهن هنڌن تي پنهنجي دشمن طبقن جون جڙون پٽي ڪڍي ۽ کين ڪمزور ڪري، ته جيئن هو آسانيءَ سان انهن پنهنجن دشمن طبقن کي زير ڪري سگهن.

قومي جدوجهد جو پناهگير- پنجابي نقلي ترقي- پسند نظريو ← (١) پورهيت دشمن (٢) عوام دشمن (٣) انقلاب دشمن، (٤) ڪٽر قوم پرست، (٥) تنگ- طبقي پرست، (٦) سنڌ دشمن، (٧) پاڪستان جي سمورين مظلوم قوميتن جو دشمن، (٨) رجعت پرست نظريو آهي، جو پنجابي- پناهگير زميندارن- سرمائيدارن جي دلالي ۽ چاڪري ڪندي، (١) پنجابي- پناهگير پورهيت عوام کي گمراهه ڪري، پنهنجن سچن ساٿين يعني مظلوم قومن جي عوام کان ڪاٽي، انهن جو دشمن بنائي ٿو، (٢) کين پنجابي- پناهگير زميندارن- سرمائيدارن سان مجرمانه ساٽ ڏيڻ واريءَ واٽ تي

Gul Hayat Institute

هلارائي ٿو، (٣) ڪين پاڪستاني عوام جي گڏيل عوامي جدوجهد جي دشمن ۽ غدار جي پارٽ ادا ڪرڻ لاءِ آياري ٿو. ٻئي طرف اهو مظلوم قومن جي جدوجهد کي ڌڪ هڻي، (١) پنجابي - پناهگير زميندارن ۽ سرمائيدارن جا سامراجي ڦرلٽ جا مورچا بچائي ۽ سلامت رکي ٿو، (٢) انقلاب ۽ سوشلزم سان غداري ڪندي، ڪين مظلوم قومن ۾ بدنام ۽ خوار ڪري، عوام کي انهن کان بدظن ۽ بيزار ڪري ٿو، (٣) انقلاب دشمن ۽ سوشلسٽ دشمن قوتن کي تقويت پهچائي ٿو، (٤) مظلوم قومن جي پورهيت عوام کي وڏيرن، خانن، سردارن، سرمائيدارن ۽ رجعت پرست ملن جي جهوليءَ ۾ اڇلائي ٿو، ۽ (٥) وڏيرڪي ڪوڙي قوم پرستيءَ کي زور وٺائي ٿو.

قومي جدوجهد جي پناهگير - پنجابي نقلي ترقي-پسند نظريي خلاف جدوجهد قومي نجات، پورهيت اتحاد، عوامي انقلاب ۽ سوشلزم واسطي جدوجهد آهي. اها هن دور جي اهم ترين قومي ۽ انقلابي تقاضا آهي.

Gul Hayat Institute

نومبر آڪٽوبر

١٩٧٣

قومي جدوجهد جو سنڌي
انقلابي وطن دوست نظريو

●

پس منظر: سنڌي عوام جي مسئلن ۽ مقصدن کي سمجهڻ لاءِ اسان کي نه رڳو سنڌ يا سڄي پاڪستان جي صورتحال سمجهڻي پوندي، پر ساڳئي وقت سڄيءَ دنيا جي صورتحال تي به ويچار ڪرڻو پوندو. اسان کي نه رڳو اڄ ۽ ڪالهه بابت سوچڻو پوندو، پر سڀاڻي بلڪ پرينهن تي به ويچار ڪرڻو پوندو.

سنڌ کي سمجهڻ لاءِ سڄيءَ دنيا کي سمجهڻ ضروري آهي.

سنڌي عوام کي گذريل پنجويهن سالن ۾ آل انڊيا سياست، آل پاڪستان سياست ۽ بين الاقوامي انقلابي سياست جي آڙ ۾ تمام گهڻو ستايو، ڦريو، لٽيو ۽ پيڙيو ويو آهي. تنهنڪري ڪير جو ڪاٺل جهڻ ڦوڪي پيئي ’وانگر ڪي محب وطن چون ٿا ته ” بيءَ دنيا کي ڇڏيو! خالص سنڌ جي ڳالهه ڪريو!“ اها ڳالهه هن حد تائين بلڪل صحيح آهي ته سنڌي عوام جي سياست کي ملڪ جي بين حصن يا بين ملڪن يا دنيا جي سياست جو پيچ هرگز نه بنائڻ گهرجي. پر اُن ڪانءِ اڪيلي ڳالهه صحيح نه ٿيندي. سنڌ جي سياست جا ملڪ جي بين حصن جي سياست سان ۽ ملڪ جي سياست جا دنيا جي بين ملڪن جي سياست سان بيشمار اڻ ٽٽندڙ ۽ اڻ لکا لاڳاپا ۽ ناتا آهن.

آهي ناتا سنڌ جي سياست تي وڏو اثر وجهن ٿا. ملڪ جي ٻين حصن ۽ دنيا جي ملڪن جي سياست ۾ ڪيتريون قوتون اسان جون همسفر ۽ حال ڀائي آهن، ۽ ڪيتريون ئي قوتون اسان جون ازلي دشمن آهن. اسان جي دشمنن کي اها خبر آهي. هو اِن ڳالهه جو فائدو وٺي، پاڻ کي فائدو ۽ اسان کي نقصان پهچائيندا رهن ٿا. پر اسين اڄڪلهه ڏاڍائي ڪري، نڪو عوام دشمنن کان بچاءُ ڪري سگهيا آهيون، نڪو پنهنجي فائدي وارين حالتن ۽ قوتن مان جوڳو فائدو وٺي سگهيا آهيون. مثال طور، سڄيءَ دنيا جا سامراجي جهڙوڪ آمريڪا، انگلنڊ، فرانس، وغيره صدين کان ايشيا، آفريڪا ۽ لاطيني آمريڪا جي مسڪين ۽ اشراف قومن کي دٻائي، ماري، پنهنجو زيردست بنائي، ڦريندا لٽيندا رهيا آهن. هنن انهن مسڪين قومن کي ڇڙ ته هڪ شاهي سامراجي لوڙهي ۾ بند ڪري، ڪين تالو ڏيئي ڇڏيو هو. جنهن ٻيڙڪ ٻاهر تي ڪيڏي، تنهن کي ڇپائي تي ڇڏيائون. اسان جي سنڌ ۽ پاڪستان جي علائقن جا ماڻهو به انهيءَ لوڙهي ۾ بند هئا. مسلم ليگ ۽ ڪانگريس جي پروپئگنڊا بازن سڄيءَ دنيا ۾ وٺي هُلايو آهي ته سامراج جي شير کي اسان ماري ڀڄائي ڪيڏيو. اسين نه هجون ها ته هندستان ۽ پاڪستان اڄ غلام هجن ها، پر تاريخ جي ڄاڻن کي چڱيءَ طرح خبر آهي ته جيڪڏهن پهرينءَ جنگ عظيم ۾ روس جا هاري ۽ مزدور روس ۾ سامراجي راڄ جو تختو اونڌو ڪري، سامراجي لوڙهي جا ٻر گهل ڪيڏي

نہ رکن ھا، ۽ سامراج جي چيلهہ نہ ڀڃي رکن ھا، ۽ ٻيءَ جنگ عظيم ۾ روسي عوام پنهنجي انقلابي پورھيت پارٽيءَ ۽ سرڪار جي اڳواڻيءَ ھيٺ لکين ڪروڙين جانيون قربان ڪري، پنهنجي وطن جي ٻاري ٻاري تي ھٽلري ديو سان پڪين نہ پون ھا، ۽ ان جي گهر تي ڪاھي، نازي شيطانيت جون جڙون نہ اکوڙين ھا، ۽ سڄيءَ دنيا جي سامراجين جي طاقت جو نشو نہ ٽوڙين ھا؛ جيڪڏھن چيني عوام لڳاتار ٢٥ سال جپاني، آمريڪي، برطانوي سامراجن سان حياتيءَ ۽ موت جي جنگ نہ لڙن ھا ۽ ايشيا ۾ سندن معتبريءَ جي پڳ لاھي نہ رکن ھا؛ تہ جيڪر انگريز کي ڪاٻہ ضرورت ڪانہ پوي ھا، جو ھو ھندستان جهڙيءَ سونا آنا ڏيندڙ ڪڪڙ کي ھندو سيٺين ۽ مسلمان جاگيردارن کي اڌ پائيواريءَ تي ڏيئي، پاڻ ٽپڙ کڻي، گوٺ ھليو وڃي ھا. ڪانگريس ۽ مسلم ليگ جا لک لائق، پر انهن جي ڏکيءَ کي بہ طاقت ڪانہ ھئي، جو رڳو ٿلهين تقريرن ۽ چاڙي ٻارين سان انگريزن کي ڏيچاري، ڀڄائي ڪڍي ڇڏين ھا. اِھا تہ اسين دعا ڪريون دنيا جي دلير ۽ سرويچ انقلابي پورھيت عوام کي، جن جي قربانين ڪري اسان کي اڌڙي منڍي مفت جي آزادي ملي؛ جي نہ، تہ انگريز جيڪر رڳو سچ پچ اکيون ڪڍي ھا، تہ بہ ڪانگريسي ۽ ليگي سورما گهرن کان ٻاھر بہ ڪونہ نڪرن ھا.

تازو عربن يورپ ۽ آمريڪا جي فيل مست طاقتن

Gul Hayat Institute

جو تيل پاڻي بند ڪري ڇڏيو آهي، ۽ ماٺ مٺيءَ ۾ تيل جا اگهه، پيٽا، ڇوڙتا ڪري، سندن گهر مسبت ڪري ڇڏيو اٿن. پانيو ٿا ته جيڪڏهن روس جهڙو فيل مست پهرئين نمبر جو پاور هئڊروجن بمن ۽ راڪيٽن سميت عربن جي آپري سيري مدد نه ڪري ها، ۽ چين، ويٽنام ۽ ڪوريا، آمريڪا جي چيلهه ڇني نه ڪريو ويٺا هجن ها، ته اڄ جيڪر آمريڪا ۽ يورپ جون شيطاني طاقتون عربن کي ڪٽي وجهي ڇڏين ها! عرب شيخن ۽ بادشاهن کي ايڏي مجال ئي نه ٿئي ها، جو هو انهن خلاف پڙڪ ٻاهر ڪيي سگهن ها. حقيقت ۾ سڄيءَ دنيا جون ننڍڙيون، ڪمزور ۽ پوئتي پيل قومون، دنيا جي انقلابي قومن جي ئي ڪنڌي تي، سامراجي طاقتن مٿان رعب پيون رکن، نه ته دنيا جون بدمعاش سامراجي طاقتون سندن نڙيءَ تي لت رکيو ويٺيون هجن ها. ٻئي طرف ائين ناهي ته ڪو اڳتي وڌيل انقلابي قومون ئي پوئتي پيل قومن جي مدد ڪن ٿيون. پوئتي پيل قومن جي انقلابي جدوجهد به موٽ ۾ اڳتي وڌيل انقلابي مورچي کي مضبوط ڪري ٿي. مطلب ته سڄيءَ دنيا جي انقلابي عوام ۽ قومن جا مفاد هڪٻئي سان گڏوچڙ ٿيا پيا آهن ۽ سڀ هڪٻئي تي دارومدار رکن ٿا. هڪڙي جي ڪمزوري ٻئي جي ڪمزوري آهي. ٻئي جي ڪمزوري هرهڪ جي ڪمزوري آهي. سڀ ساڳيءَ ٻيڙيءَ جا سوار آهن. اسين سنڌي به صدين کان ٻين ججهن سان گڏ ساڳيءَ ٻيڙيءَ ۾ چڙهيل آهيون،

پاڪستان جا سمورا مظلوم عوام ساڳيءَ پيڙهيءَ ۾ چڙهيل آهن. ايشيا، آفريڪا ۽ لاطيني آمريڪا جون مظلوم قومون ٻيءَ ساڳي پيڙهيءَ ۾ چڙهيل آهن. سڄيءَ دنيا جا سمورا مظلوم طبقا ۽ مظلوم قومون ٽيءَ ساڳيءَ پيڙهيءَ ۾ چڙهيل آهن. انهن پيڙهين کي جيڪو لهر لوڏو اچي ٿو، اهو سڀني تي اثر ٿو وجهي. اِن ڪري سنڌي عوام کي اها صلاح ڏيڻ ته هو اٿ پکيءَ وانگر واريءَ ۾ سسي لڪائي، رڳو زبان سان ويهي 'سنڌ سنڌ' ڪن، سا ڳالهه سنڌ ۽ سنڌي عوام لاءِ فائدي واري نه ٿيندي.

تنهن کان سواءِ، فقط سنڌ جي ڳالهه ڪرڻ ممڪن به نه آهي. مثال طور سنڌ جي تاريخ ۾ ايرانين، يونانين، عربن، افغانن، مغلن ۽ انگريزن جي ذڪر کان سواءِ سنڌ جي صحيح تاريخ بيان ڪرڻ ناممڪن آهي. درحقيقت اڳي اسان جي ڪمزوريءَ جو وڏو سبب هو ئي اهو، جو ٻيءَ دنيا کي اسان جي قوتن ۽ ڪمزورين جي خبر هئي، پر اسان کي ٻيءَ دنيا جي ڪابه خبر ڪانه هئي. اِن ڪري سنڌ کي سمجهڻ لاءِ اهو ضروري آهي ته سنڌ، جنهن دنيا ۾ رهي ٿي، اُن جي ڪُوڙهي ڄاڻ، يا گهٽ ۾ گهٽ تلهي ليکي ڄاڻ، حاصل ڪئي وڃي.

قومي غلاميءَ جا ٻه روپ —
ٻاهرين غلامي ۽ اندرين غلامي

سنڌ سوين سال آزاد ۽ خودمختيار رهي آهي، ۽ سوين سال غلام به رهي آهي. سمن جي خود مختيار راڄ

Gul Hayat Institute

ڪان پوءِ اِها گهڻو عرصو مختلف صورتن ۾ مختلف غلام بڻائيندڙن جي غلام ٿي رهي آهي. سنڌ جي عوام غلاميءَ جي هر دؤر ۾ غلام بڻائيندڙن خلاف وڏيءَ اورچائيءَ ۽ سُورهيائيءَ سان جدوجهد پڻ ڪئي آهي، ۽ جڏهن به ڪين موقعو مليو آهي، تڏهن هنن غلام بڻائيندڙن کي ماري، ڀڄائي ڪڍيو آهي. اُن باري ۾ ٻه ڳالهيون خاص ڪري نوٽ ڪرڻ جهڙيون آهن. پهريون ته غلاميءَ جو شڪار فقط اڪيلي سنڌ، ڪانه پئي رهي آهي! اِهو غلاميءَ جو عذاب سموريءَ انسان ذات کي گڏيل تاريخي ورثي ۾ مليل آهي. هيستائين غلامي رڳو سنڌي عوام جو نه پر ساريءَ دنيا جي عوام جو مقدر پئي رهي آهي. ان ۾ سنڌي عوام جو قصور ڪين هو، پر گذريل لکين سالن جو ڪو عرصو ئي اهڙو هو، جنهن ۾ سڄيءَ دنيا جا پورهيت عوام ٿورن مٺ جيترن ماڻهن جا غلام ٿي رهڻ ۽ ڦرجڻ لٽجڻ لاءِ مجبور هئا. تاريخ جي هر دور ۾ ڏکما، حرامخور، ظالم ۽ ڦورو ٽولا پنهنجن علائقن، قومن ۽ ملڪن جي پورهيت ۽ ڪاڻائو عوام کي ڦري لٽي، غلام بڻائي، پوءِ وري دنيا جي ٻين ملڪن کي ڦريندا، لٽيندا ۽ غلام بڻائيندا رهيا آهن. دنيا جي ڪابه اهڙي قوم ڪانهي، جا تاريخ جي ڪنهن نه ڪنهن دؤر ۾ ٿوري يا گهڻي عرصي لاءِ ڌارين ڦورن ۽ غلام بڻائيندڙن جو شڪار نه ٿي رهي هجي.

ٻي ڳالهه ته ڌارين ڦورو ٽولن جي غلامي، قومن

Gul Hayat Institute

جي غلاميءَ جو فقط هڪڙو روپ آهي. دنيا جي عوام جي گهڻيءَ ۾ غلاميءَ جو سڀ کان وڏو ۽ دائمي ڳٽ اندروني غلاميءَ جو پيل رهيو آهي. دنيا جون قومون جنهن عرصي ۾ ڌارين ڦورو ٽولن جون غلام نه رهيون آهن، اُن عرصي ۾ به هو غلاميءَ کان ڇٽل ڪونه رهيون آهن. اُن وقت به هو اندرين ۽ گهرو غلام بنائيندڙ طبقن ۽ ٽولن جي ڦرلٽ، ڌاڙ ۽ ڌڪاءَ جو شڪار بنبون رهيون آهن. جنهن وقت سنڌ ٻاهرينءَ غلاميءَ کان آزاد ٿي، تنهن وقت به سنڌس گهڻيءَ ۾ جاگيردارن، وڏيرن، ملن، پيرن ۽ حرام کائو ڦورون جي اندروني غلاميءَ جو ڳٽ پيو رهيو آهي. درحقيقت اِها اندروني غلامي ئي هئي، جنهن سنڌ کي ايترو ڪمزور ۽ نستو ڪري ڇڏيو ته، جو اُها ڌارين غلام بنائيندڙ ڦورو ٽولن جو سٺيو شڪار ٿي ٿي پيئي.

دنيا جي تاريخ جو غور سان مطالعو ڪبو، ته ڏسبو ته لکين سالن کان وٺي ١٩ صديءَ جي پڇاڙيءَ تائين روءِ زمين تي ڪابه اهڙي قوم ۽ ڪوبه اهڙو ملڪ ڪونه هو، جتي عوام ڌارينءَ ۽ اندروني ٻنهيءَ غلاميءَ يا اڪيليءَ اندروني غلاميءَ جي ڳٽ کان مڪمل طرح آزاد هجن. هر ملڪ ۽ هر قوم جي هر نسل کي هر دؤر ۽ هر-زماني ۾ ٿورڙا ظالم ۽ ڦورو ماڻهو ۽ طبقا ڦريندا، لٽيندا ۽ غلام بنائيندا رهيا آهن. انهيءَ خيال کان اڄ تائين سنڌ ڪڏهن به صحيح معنيٰ ۾ ٻاهرينءَ ٿوڙي اندرينءَ ڦرلٽ ۽ غلاميءَ کان آزاد نه رهي آهي. ٻين

Gul Hayat Institute

لفظن ۾، ١٩ صديءَ جي پڇاڙيءَ تائين، نه رڳو سنڌي عوام جي، پر سموري انسان ذات جي سمورن پورهيت طبقن جي هر نسل جي عمر غلاميءَ ۾ گذري ڪئي ويئي آهي. سنڌن هٿن ۽ دماغن جي پورهئي ڪي سنڌن مٿن جيترن دشمنن ڦري ڪاڌو، لٽيو ۽ زيان ڪيو آهي. سنڌ جي بدقسمتي درحقيقت پوري هند-پاڪ ننڍي کنڊ جي ۽ سموري انسان ذات جي بدقسمتيءَ جو هڪڙو ننڍڙو حصو هئي.

انسان ذات تاريخي طرح هيستائين جنهن پاڻ ۽ بيوسيءَ جي وهيءَ ۾ هئي. هن ٢٠ صديءَ جي شروعات ۾ اها جنهن اڇي وهيءَ چڙهي آهي، ۽ پنهنجا ٽپڙ سرهڻ جهڙي تي آهي. چوندا آهن ته ظلم قائم آهي، پر ظالم نه رهندو آهي. هن صديءَ ۾ ٿي مس مس اهو دؤر آيو آهي، جڏهن انساني تاريخ لکن سالن کان پوءِ اُن ڏاڪي تي پهتي آهي، جڏهن نه رڳو ظالم جي پر ظلم جي به پاڙ پٽي سگهجي ٿي. اڄ ٿي اُهي قوتون جميون، وڌيون، ويجهيون ۽ اُسريون نسريون آهن، جي نه رڳو دنيا جي هاڏوڪن سمورن ڦورون، ظالمن ۽ غلام بنائيندڙن جي گڏيل قوتن کان آهستي آهستي ڏاڍيون ۽ زورآور ٿي رهيون آهن، پر خود سموري ڦرلٽ، ظلم ۽ غلاميءَ جي ڦهري نظام جو بڻ بنياد ئي هميشه لاءِ پٽي سگهن ٿيون. اڄ ٿي هيٺا ڏاڍن تي دائمي فتح پائي سگهن ٿا. اڄ ٿي لکن سالن جي اندرونيءَ توڙي ٻاهرينءَ غلاميءَ جي موذي مرض کان ڇوٽڪاري

جو ڪو نه ڪو علاج پيدا ٿي چڪو آهي.

پنج سماجي نظام

اندازو لڳايو ويو آهي ته انسان ذات کي انسان جي حيثيت ۾ ڌرتيءَ تي رهندي اٽڪل ڇهه لک سال ٿيا آهن. انهيءَ عرصي ۾ انسان ذات ڇئن مکيه دورن مان لنگهي آهي: (١) قديم راڄوڻي نظام، (٢) غلاميءَ وارو نظام، (٣) زميداري ۽ جاگيرداري نظام، (٤) سرمائيداري نظام.

سرمائيداري نظام پنهنجي اوائلي عمر ۾ هڪ ترقي پسند نظام هو. هاڻي اهو هڪ هنيءَ ۽ سامراج جي منزل تي پهچي، پوڙهو ۽ مدي خارج ٿي ويو آهي ۽ پنهنجي خاتمي جي ويجهو اچي رسيو آهي. هن صديءَ جي شروعات ۾ سرمائيداري نظام جي ڪک مان هڪڙي نئين نظام جنم ورتو آهي. اهو آهي سوشلسٽ نظام. انهيءَ ڪري هن دور کي غلام بنائيندڙ نظام جي پڄاڙيءَ ۽ سوشلسٽ انقلابن جي شروعات جو دور ڪري سڏيو وڃي ٿو.

تاريخ جو نرالو نئون دور

هيءَ دور، هيٺين ڳالهين ڪري، اڳين سمورن تاريخي دورن کان نرالو ۽ اُبتڙ آهي:-

١- اڳي به سدائين سماجي انقلاب ايندا رهيا آهن ۽ دور به بدلبا رهيا آهن. قديم راڄوڻي نظام جي جاءِ غلاميءَ جي نظام ورتي. غلاميءَ جي نظام جي جاءِ زميداري جاگيرداري نظام ورتي. جتي سرمائيداري

اڇي چڪي آهي، اُتي زميندارِيءَ جاگيرداريءَ جي جاءِ سرمائيداريءَ ورتي آهي. پر اڳين هر سماجي ردوبدل ۽ انقلاب جو نتيجو اِهو نڪرندو هو، جو هڪڙي ننڍڙي ٿورو ٽولي يا طبقي جي جاءِ تي ٻيو ننڍڙو ٿورو ٽولو يا طبقو عوامَ جي وڏيءَ گهڻائيءَ کي ڦريندو، لٽيندو ۽ غلام بنائيندو هو. هر ردوبدل ۽ انقلاب کان پوءِ عوام اڳي وانگر ڦُرٻا ۽ غلام رهجي ويا ٿي. فقط ٿورو يا غلام بنائيندڙ بدلبا رهيا ٿي. ڦرلٽ ۽ غلاميءَ تي ٻڌل نظام نٿي بدليو. هن دور ۾ جيڪي صحيح معنيٰ ۾ انقلاب اچن ٿا، تن ۾ هڪڙن ٿورڙن ۽ غلام بنائيندڙن جي جاءِ ٻيا ٿورو ۽ غلام بنائيندڙ نٿا واڙين، پر خود ڦريل ۽ غلام بنايل عوام ملڪ جي دولت ۽ پنهنجي پورهئي جا مالڪ ٿين ٿا.

٢ـ هن دور ۾ مجموعي طرح سڄيءَ دنيا جي عوام ۽ ان جي حمايتين جي طاقت سڄيءَ دنيا جي عوام ـ دشمنن کان وڌيڪ آهي. عوام ـ دشمنن جي فوجي هڪ هٽي بہ بنيادي طرح ختم ٿي چڪي آهي.

٣ـ اڳي اقتدار تي قبضي ڪرڻ جي علم ۽ فن جي ڄاڻ ۽ تجربو فقط ٿورو طبقن کي هوندو هو. هاڻ دنيا جا انقلابي عوام اقتدار حاصل ڪرڻ جي علم ۽ هنر جي ڄاڻ ۽ تجربو پرائي چڪا آهن. اُنهن اُن ڄاڻ جي مدد سان، عوام ـ دشمنن خلاف جدوجهدون ڪري، انقلاب آڻي، پنهنجا اقتدار، پنهنجيون سرڪاريون ۽ پنهنجيون فوجون قائم ڪيون آهن. هو هر ميدان ۾

دشمن کان گوءِ کٽي ويا آهن.

٤- اڳي فقط دنيا جي ڦورن، ظالمن ۽ غلام بڻائيندڙن جي وچ ۾ ٻڌي ۽ ايڪو هوندو هو، ۽ هو، وقت سر، عوام خلاف هڪٻئي جي ناجائز مدد ڪندا هئا. هاڻي خود انقلابي عوام، انقلابي طبقن، انقلابي قومن ۽ انقلابي حڪومتن جي وچ ۾ اتحاد پيدا ٿي رهيو آهي ۽ ڏينهون ڏينهن وڌي ويجهي رهيو آهي. هو سڌي خواه اڻسڌي نموني، مهل سر، هڪٻئي جي مدد ڪندا رهيا آهن ۽ ڪن پيا.

٥- اڳي فقط عوام-دشمن کي مظلوم ملڪن ۽ قومن ۾ پنهنجا ساٿي ۽ مددگار ملندا هئا، جي هنن جي پاران ان ملڪ ۽ قوم جي طاقت کي اندران کائي، سُري وانگر ڪمزور ڪندا هئا، ۽ سندن واسطي رستو صاف ڪندا هئا. هاڻي خود ظالمن جي ڪئمپ اندر، اتي جا انقلابي عوام ۽ طبقا، مظلوم ملڪن ۽ قومن جي حمايت ۾، پنهنجي ملڪ جي ظالمن ۽ ڦورن جي گهر ۾ گهوٽالو وجهي، کين ڪمزور ڪن ٿا ۽ سڌيءَ خواه اڻ سڌيءَ طرح مظلوم ملڪن ۽ قومن جي واهر ڪن ٿا.

٦- اڳي فقط عوام-دشمن کي خبر هوندي هئي ته عوام جي اندر جيڪي تضاد ۽ تفرقا قدرتي طرح آهن، تن کي هٿرادي نموني ڪيئن تيز، اونهو ۽ ويڪرو ڪجي. هاڻي انقلابي عوام، انقلابي طبقن کي به اِها خبر پئجي ويئي آهي ته دشمن جي ڪئمپ ۾

جيڪي قدرتي تضاد ۽ تفرقا آهن، تن کي ڪيئن پر کي تيز، اونهو ۽ ويڪرو ڪجي، ۽ ڪيئن انهن جو انقلابي عوام جي جدوجهد واسطي مڪمل فائدو وٺجي.

٧- عوام-دشمن سامراجي سرمائيدارن جي سموري ليکر ۾ مستيءَ جو راز اهو آهي، جو هنن ڪيترين صديون سڄيءَ دنيا جي عوام جي گڏ ڪيل دولت ڦري، لٽي پنهنجي ملڪ ۾ ڪارخانا قائم ڪيا. انهن ڪارخانن لاءِ ڪچو مال هنن ڏاڍي جي زور سان مظلوم ملڪن کان پڳڙن مٽ تي ورتو ۽ ڪارخانن ۾ تيار ٿيل مال وري گهاٽي پگهن اگهن يا زبردستيءَ کين وڪيو. اڄ هو ڏاڍ جي زور سان قيمتي ڪچو مال ڦرڻ ۾ ناڪام ٿي رهيا آهن. سندن تيار ٿيل مال زوريءَ گهاٽي پگهن اگهن تي وڪڻڻ جا رستا به آهستي آهستي بند ٿي رهيا آهن. ٻئي طرف انقلابي عوام، جن ملڪن ۾ انقلاب آڻڻ ۾ ڪامياب ٿيو آهي، اتي هو پنهنجن مظلوم ڀائرن کان مناسب اگهن تي ڪچو مال وٺڻ ۽ تيار ٿيل مال وڪڻڻ جي لائق ٿي ويو آهي. تنهنڪري سرمائيدار ملڪن جي هڪ هٿي ۽ ليکر ٽٽي پيئي آهي.

٨- اڳ عوام-دشمن سامراجين ۽ غلام بڻائيندڙن کي فقط ڪنهن ايڪڙ ٻيڪڙ گهوٽالي يا بغاوت سان منهن ڏيڻو پوندو هو. اُن ڪري هو واري سان پنهنجيون سڀ طاقتون هڪڙي خاص مورچي تي گڏ ڪري، گهوٽالي يا بغاوت کي آسانيءَ سان ختم ڪري سگهندا هئا. هاڻي سڄيءَ دنيا جي عوام جا دشمن

چوطرف گهوٽالن ۽ بغاوتن جي شعلن ۾ وڪوڙيل آهن.
هڪ طرف سندن ملڪن جا انقلابي پورهيت عوام، ٻئي پاسي دنيا جون انقلابي آزادي - پسند قومون، ٽئي طرف سندن پنهنجيون پاڻ ۾ رقابتون ۽ دشمنيون، چوٿين پاسي آهي حڪومتون جن پنهنجي ملڪ کي آزاد ڪرائي انقلابي اقتدار قائم ڪري ورتو آهي. هو اهڙن هڪڙي جنجال مان جند ڇڏائين ئي ڪونه ٿا، ته ٻئي پاسي سندن خلاف محاذ متو پيو آهي! هو سياسي، فوجي، اقتصادي ۽ ثقافتي مورچن تي گهڻي قدر پنهنجي بچاءَ جي جنگ لڙي رهيا آهن، ۽ ڏينهون ڏينهن پوئتي ڌڪبا وڃن. ويٽنامي شڪست ۽ تازي تيل جي گهوٽالي ته سندن ڪمر ڀوڙي وڌي آهي.

٩- اڳي ڪنهن ملڪ جا انقلابي عوام پنهنجي مڪاني آقائن خلاف بغاوت ڪندا هئا، ته سندن آقائن جا سامراجي آقا، فوجون وٺي، اچي پنهنجن چاڙتن جي مدد ڪندا هئا ۽ انقلابي عوام کي ڪچليندا هئا. ان ڪري مڪاني ظالم طبقا، بناڪنهن ڪي جي، عوام جي هر احتجاج ۽ بغاوت کي ڪچلي ڇڏيندا هئا. هاڻي مڪاني ظالم طبقن جا آقا خود پنهنجي جند ڇڏائڻ ۾ پورا آهن. تنهنڪري سواءِ ٻنهه ڪنڌ تي ڪاتي اچڻ جي، هو سڌيءَ طرح هر ملڪ جي مڪاني چاڙتن جي واهر ڪرڻ لاءِ آتا ناهن. اِن ڪري انقلابي عوام لاءِ پنهنجا حق حاصل ڪرڻ جا موقعا اڳي کان تمام گهڻا بهتر ۽ سازگار آهن. اِهوئي سبب آهي، جو ٻيءَ دنيا ۽ پاڪستان جي

ٻئي مظلوم عوام وانگر سنڌي عوام به سڀ ڪنهن قسم جي قرلٽ ۽ ارهه زورائيءَ کان ڇوٽڪاري حاصل ڪرڻ بابت سوچي ويچاري ۽ رٿابندي ڪري سگهي ٿو.

سنڌي عوام جي جدوجهد جي الڳ حڪمت عمليءَ جي ضرورت ڇو آهي؟

هونئن ته، تمام ڊگهي نظر ڏاري، ڏسبو، ته پاڪستان جي سموري مظلوم ۽ پورهيت عوام جا دائمي ۽ بنيادي مفاد ساڳيا آهن.

آهي آهن هر قسم جي اندروني خواهه ٻاهرينءَ، طبقاتي خواهه قومي غلاميءَ کان ڇوٽڪارو حاصل ڪرڻ ۽ سڪئي ستابي ٽيڻ جا ڀرپور موقعا ۽ وسيلا حاصل ڪرڻ. پر ڪيترين ڳالهيون اهڙيون به آهن، جن ۾ پاڪستان جي مختلف ماڻهن ۾ فرق، اڻ برابريون، تضاد، ٽڪر ۽ مقابلا موجود آهن. هر علائقي جا عوام پنهنجي ٻولي، پنهنجي ثقافت ۽ پنهنجو خاص تاريخي تجربو رکن ٿا. سماجي واڌاري جي ڏاڪڻ تي سڀني صوبن جا عوام ساڳئي ڏاڪي تي ناهن. بلوچستان اڃا قبائلي دور ۾ آهي. سرحد ۾ قبائلي، جاگيرداري ۽ سرمائيداري دور گڏوگڏ هلي رهيا آهن. سنڌ ۾ به ڪراچيءَ کان سواءِ ٻين هنڌ اڃان قبائلي ۽ وڏيرڪو دور آهي. پنجاب تيزيءَ سان سرمائيداري دور ڏانهن وک وڌائي رهيو آهي. سنڌ جي ڪراچيءَ وري حصي ۾ سرمائيداريءَ جو راڄ آهي. انهيءَ ڪري هر علائقي

جي عوام جا مسئلا ساڳيا ناهن. نڪي اُنهن جا حل ساڳيا ٿي سگهن ٿا. جيڪڏهن هر علائقو پنهنجي نوس حالتن پٽاندر، پنهنجي مسئلن جا اهڙا صحيح حل ڳولي ڪڍي، جي ساڳئي وقت پاڪستان جي سموري مظلوم عوام جي مفادن سان به بنيادي ۽ دائمي ٽڪر نه کائين، ته پوءِ سموري پاڪستان جي عوام جي گڏيل مسئلن کي حل ڪرڻ ۾ ڪابه بنيادي ڏکيائي نه ٿيندي. اهوئي سبب آهي، جو اسين پنهنجي عوام جي خاص حالت ۽ مسئلن بابت سوچ ويچار ۽ رٿابندي ڪنداسين، ته نه رڳو سنڌي عوام جا مسئلا حل ٿيندا، پر سموري پاڪستان جي مظلوم عوام جي مسئلن حل ڪرڻ ۾ وڏي مدد ۽ هٿي ملندي. اِن نظر سان ڏسبو ته سنڌي عوام جي مسئلن بابت سوچ ويچار ۽ رٿا ڪرڻ ساڳئي وقت سموري پاڪستان جي مظلوم عوام جي مسئلن بابت سوچ ويچار ۽ رٿا ڪرڻ جي مقصد ڏانهن هڪ اهم اڳتي وڌندڙ وک آهي.

مقصد

سنڌي انقلابي وطن دوست جدوجهد

جو ڊگهي مدي وارو مقصد.

اُهو مقصد هي آهي: سنڌي عوام کي ٻاهرين خواهه اندروني ڦرلٽ، غلاميءَ ۽ ظلم کان مڪمل ڇوٽڪارو ڏياري، ڪيس سنڌس تاريخ ۾ پهريون ڀيرو، پنهنجي قسمت، دولت ۽ پورهئي جو مڪمل طرح مالڪ بنائڻ ۽ سنڌس هٿان هڪ نئون شانداز سماج اڏائڻ.

Gul Hayat Institute

وڏيرا شاهيءَ جي لعنت
ختم ڪرڻ لازمي آهي.

اُهو مقصد ڪيئن ۽ ڪهڙيءَ واٽ وٺڻ سان حاصل ٿيندو؟ اِنهيءَ سوال جي جواب حاصل ڪرڻ لاءِ اسان کي خال سان گڏ آئيندي تي نظر وجهڻي پوندي. دنيا ۾ مجموعي طرح هي دور برابر سرمائيداريءَ جي پڇاڙيءَ وارو ليکيو وڃي ٿو. پر دنيا جي وڏن علائقن ۾ اڃان تائين به سرداري ۽ زميداري نظام هلندو اچي. سنڌ به اُنهن علائقن مان هڪ آهي. دنيا جي جن مظلوم ۽ پيڙيل علائقن ۾ اڃان تائين سرداري ۽ زميداري جاگيرداري نظام آهي، اُهي اُن نظام کي ختم ڪرڻ کان سواءِ اڳتي وڌي سگهن ۽ پنهنجي وطن جي ماڻهن کي صحيح معنيٰ ۾ سکيو ستابو ڪري سگهن، سا اڻٿيڻي ڳالهه آهي. جتي ملڪ جي دولت ۽ گذر جي وسيلن تي سرداري ۽ زميداري نظام جو ڪارو نانگ ويٺل هجي، اُتي جا ماڻهو سک جو ساهه ڪڻي سگهن، اِهو ٿيندو پيرن کان پير گهرڻ. اِها اٽل سائنسي سچائي آهي، جا تاريخي طرح بار بار ثابت ٿي چڪي آهي. اِن سائنسي سچ کان اکيون پورڻ يا اِن کان لنوائڻ يا اِن تي پردي وجهڻ جي ڪوشش ڪرڻ ٿيندو پنهنجي وطن جي عوام جي مفادن سان سنئون سڌو دوکو ڪرڻ يا پاڻ کي فريب ڏيڻ. سرداري ۽ زميداري نظام ايشيا، آفريڪا ۽ لاطيني آمريڪا جي قومن جي پيرن ۾ پيل زنجير آهي، جو

کين غريبي، بک، بيماريءَ، جهالت ۽ بيوسيءَ جي ڪڌ مان نڪرڻ نٿو ڏئي. اِهو نظام مرڻينگ حالت ۾ آهي ۽ آوس ختم ٿيندو. تاريخ اُن جيٰ خلاف موت جي سزا جو فرمان ڪڍي ڇڏيو آهي. هاڻ بين گرفتار قومن وانگر اسان جو به فرض آهي ته اُن تاريخي فرمان کي عمل ۾ آڻيون ۽ هن سماجي لعنت کي ناس ڪريون ۽ پنهنجي عوام جي جان هن عذاب مان ڇڏرايون. اُن ڪري سنڌ جي انقلابي وطن دوست جدوجهد جوٰ ٻ گهي عرصي وارو بنيادي ڪم اِهو هئڻ کپي ته سنڌ ۾ زميندارِي سرشتي جو جلد کان جلد ۽ مڪمل خاتمو آندو وڃي.

تنهن کان پوءِ ٻيو سوال آهي ته زميندارِي نظام جي جاءِ تي ڪهڙي نظام قائم ڪرڻ جي ڪوشش ڪرڻ کپي؟

قومن جي واڌاري جون فقط ٻه واٽون ڪليل آهن- سرمائيداري ۽ سوشلزم.

تاريخ جي هن منزل کان اڳتي سماجي واڌاري جون ٻه واٽون موجود آهن. هڪڙي سرمائيداريءَ جي، ٻي سوشلزم جي. ٽي ڪابه واٽ ڪانهي. زميندارِي نظام جي جاءِ هيستائين گهڻو ڪري سرمائيداري نظام وٺندو رهيو آهي. سرمائيداري نظام زميندارِي نظام کان سوين ڀيرا بهتر نظام آهي. اِهو نظام ڪنهن زماني ۾ تمام ترقي پسند نظام هو. اهو جتي آيو، اُتي اُن اُنهيءَ ملڪ جي تقدير ئي بدلائي ڇڏي، ۽ انهن ملڪن کي

Gul Hayat Institute

زمين تان ڪٽي آسمان تي پهچائي ڇڏيو. مثال طور انگلنڊ، فرانس، جرمني، جپان، آمريڪا. پر سماجي نظام به هڪ جيئري ۽ جاندار شيء آهي. جيئن پيون جاندار شيون ڄمن، وڌن، ويجهن ۽ پوڙهيون ٿين ٿيون، تيئن سماجي نظام به ڄمندا آهن، قوهه جوان ٿيندا آهن ۽ نيٺ پوڙها ٿي، ختم ٿيندا آهن. صديون گذرڻ کان پوء هاڻ سرمائيداري نظام به پوڙهو، رجعت پرست ۽ مدي خارج ٿي چڪو آهي. جن غلام ملڪن هن دور ۾ پنهنجي سياسي آزادي وٺڻ کان پوء پاڻ تي اهو پراڻو، پوڙهو ۽ رجعت پرست نظام مڙهيو آهي، سي نه پنهنجي آزادي ۽ خودمختياري مڪمل طرح حاصل ڪري سگهيا آهن، ۽ نه وري جيڪا ٿوري گهڻي آزادي حاصل ڪري سگهيا آهن، تنهن کي به بچائي سگهيا آهن. اهي ملڪ، ڦري گهري، وري به سامراجي ڪوڙڪيء ۾ ڦاسي، پستيء ۽ ذلت جو شڪار ٿي ويا آهن. ان جو هڪڙو مثال خود پاڪستان به رهيو آهي. ٻيا مثال انڊونيشيا، ملايا، ٿائيلينڊ، ڏکڻ ڪوريا، ڪانگو وغيره آهن. نه رڳو ايترو، پر جن ملڪن پنهنجي جدوجهد جو رخ سرمائيداريء جي منزل ڏانهن رکيو آهي، اهي پيو ته نهيو رڳو زمينداري نظام جي مرض مان به پوريء طرح جند ڇڏائي نه سگهيا آهن. ان جو سبب اهو آهي، جو دنيا جي سرمائيداري نظام جي وڏيرپ آمريڪي ۽ يورپي سرمائيدار طبقن جي هٿ ۾ آهي، جيڪي نٿا چاهين ته غلام ملڪن ۾ پيو ته نهيو پر رڳو سندن جهڙو سرمائيداري نظام

۾ پوريءَ طرح قائم ٿي. ڪين ڏيپ آهي ته ايشيا، آفريڪا ۽ لاطيني آمريڪا جي ملڪن ۾ سرمائيداري نظام قائم ٿي ويو، ته پوءِ اهي ملڪ ڪين اڳي جهڙيءَ آسانيءَ سان پنهنجي ملڪ جي دولت جي ڦرلٽ ڪرڻ نه ڏيندا ۽ مرڳو پنهنجي گهڻيءَ آدمشماريءَ جي زور تي ساڻن ڪلهي هڻڻ جي ڪوشش ڪندا. اِن ڪري هو هڪ سوچيل سمجهيل رٿا هيٺ اُنهن علائقن جي عوام کي سرداري ۽ زميداري نظام جي پوڙهي پراڻي مرض ۾ مبتلا رکڻ جون ڪوششون ڪندا رهن ٿا، ته جيئن اهي ملڪ سندن شڪار گاهه بنيا رهن. تاريخي تجربي ثابت ڪري ڏيکاريو آهي ته جيڪي پوئتي پيل ۽ پيڙيل ملڪ سرمائيداريءَ جي واٽ وٺن ٿا، سي ڪڏهن به دنيا جي اڳتي وڌيل قومن جي صفن ۾ شريڪ ٿي ڪونه سگهندا. سرمائيداري واٽ تي هلندڙ تاريخي سفر ڏکي گاڏيءَ وارو سفر هوندو. دنيا جون اڳتي وڌيل قومون اڄ جنهن منزل تي آهن، رڳو اُن منزل تي پهچڻ لاءِ به پوئتي پيل قومن کي اُنهن صدين جون صديون لڳي وينديون. ٻئي طرف دنيا جون پوئتي کان پوئتي پيل، جهنگلي، ڏتڙيل، ماريل ۽ پيڙيل قومون به جيڪڏهن سوشلزم جي واٽ وٺن ٿيون، ته اهي هڪڙيءَ ئي نسل ۾ يورپ ۽ آمريڪا جي اڳتي وڌيل قومن سان ڪلهي گس وڃيو ڪن. اُن جو مثال روس، چين، ڪوريا، ويتنام، منگوليا، هنگري وغيره ملڪ آهن، جي ڪنهن زماني ۾ دنيا جا پست کان پست ۽

بدنصيب ملڪ سمجهيا ويندا هئا، ۽ هاڻي ٿورڙن ئي سالن ۾، هڪڙي ئي نسل اندر، تيزيءَ سان عروج تي پهچي رهيا آهن. انهيءَ تجربي جي روشنيءَ ۾ سنڌي عوام لاءِ سرمائيداريءَ واري واٽ وٺڻ پاڻ کي ڄاڻي ٻجهي ڪمزوريءَ، پستيءَ ۽ غلاميءَ جي غار ۾ اڇلڻ ٿيندو.

عوامي جدوجهد جي واڌاري جي هن دور ۾، انهن ٻن واٽن کان سواءِ ٽي واٽ ڪانهي. جيڪو هڪڙيءَ واٽ وٺڻ کان انڪار ٿو ڪري، سو عملي طرح ٻيءَ واٽ وٺڻ لاءِ چوي ٿو. جيڪو چوي ٿو ته سوشلزم نه کپي، سو عملي طرح اِها گهر ٿو ڪري ته سنڌي عوام به سرمائيداريءَ جي واٽ وٺن. اِن ڪري لازم آهي ته اسين پنهنجي عوام جي جدوجهد جو رخ سوشلزم ڏانهن رکون.

ٿوري عرصي وارو مقصد.

پر ڇا اسين هن ڏاڪي تي خالص سوشلسٽ نظام قائم ڪري سگهون ٿا؟ نه. هن وقت اسان اڃا وڏيرا شاهيءَ جي چنبي ۾ ورتل آهيون. سوشلسٽ نظام تڏهن قائم ٿي سگهي ٿو، جڏهن وڏيرا شاهي ۽ زميني نظام جي پاڙ مڪمل طرح پٽي وڃي ۽ ڌرتيءَ تان پراڻن، مدي خارج نظامن جو گند صاف ڪيو وڃي. اِن ڪري اسان سوشلزم لاءِ جدوجهد شروع ڪري سگهون ٿا، پر في الحال سنئون سڌو سوشلسٽ انقلاب آڻي نٿا سگهون. اِن لاءِ اسان کي اُتان شروعات ڪرڻي پوندي، جتي اسين اڄ آهيون. اسان کي اول سوشلسٽ

انقلاب ڪان هيٺئين ڏاڪي جي سماجي انقلاب لاءِ
جدوجهد ڪرڻي پوندي، اُها منزل سر ڪري، پوءِ اسين
سوشلسٽ انقلاب آڏي سگهنداسين. اول اسان کي جمهوري
زرعي انقلاب آڏو پوندو. اُن لاءِ اسان کي وڏيرا شاهيءَ
۽ سرمائيداريءَ کان سياسي اقتدار کسي، سندن وڏيرڪي
۽ سرمائيداري ڊڪٽيٽرشپ ختم ڪري، عوام جي
گهڄيءَ مان وڏيرا شاهيءَ جي غلاميءَ جو ڳٽ ڇڄي
ڪيڏو پوندو. اهو مقصد تڏهن حاصل ٿيندو، جڏهن
اسين عوام هٿان وڏيرڪي ۽ سرمائيدار ڪوڙي جمهوريت،
جيڪا حقيقت ۾ وڏيرڪي ۽ سرمائيداري ڊڪٽيٽرشپ
آهي، سا ختم ڪرائينداسون ۽ پورهيت عوام ۽ سندن
ساٿي طبقن جو عوامي جمهوري راڄ قائم ڪنداسين.
اهو عوامي جمهوري راڄ پورهيت عوام ۽ سندس ساٿين
کي ڀرپور حقيقي جمهوري آزاديون ڏيندو ۽
عوام دشمنن خلاف عوام جي ڊڪٽيٽرشپ جا پاور
استعمال ڪري، عوام دشمن کي سندن بدمعاشين ڪرڻ
کان روڪيندو. اُن عوامي جمهوري سياسي پاور جي
هٿيار سان عوام زرعي انقلاب آڏي سگهندو ۽ پوڙهي،
پراڻي، مدي خارج ۽ موذي وڏيرڪي ۽ سرداري نظام
جي پاڙ پٽيندو.

فوري مقصد - قومي جمهوري انقلاب

پر سنڌ سان وڏي مصيبت اها آهي، جو وڏيرا-
شاهيءَ کان سواءِ اسان پنجابي-پناهگير جاگيردارن،
سرمائيدارن ۽ سندن دلالن جي اُرهه زورائيءَ، ڦرلٽ ۽

Gul Hayat Institute

بالادستيءَ جو شڪار آهيون. اُهي سنڌ- دشمن زميندار، ۽ جاگيردار پنهنجي مطلب لاءِ سنڌي وڏيرا شاهيءَ کي هٿ ٺوڪئي دلال طور ڪتب آڻين ٿا ۽ ڪين زبردستيءَ عوام جي ڇاتيءَ تي سوار ڪريو ويٺا آهن. سندن سرڪاري، فوجي، سياسي ۽ نظرياتي مشينري پنهنجي دلال وڏيرا شاهيءَ کي هڪڙي پاسي دٻائي، پنهنجي قبضي ۾ رکي ٿي، ته ٻئي پاسي کين ٽيڪرون ۽ مددون ڏيئي، سنڌي عوام کي سندن اڳيان نيچو نوائي ٿي. ساڳئي وقت اُها سڏيءَ طرح سنڌي عوام کي ڪچلي ٿي. اِنهن حالتن هيٺ، اسين هن منزل تي جيڪڏهن سڏيءَ طرح جمهوري زرعي انقلاب ۽ سچي عوامي جمهوريت لاءِ جدوجهد شروع ڪنداسين، ته اسان جي عوام جا اتحادي تمام ٿورڙا ۽ ڪمزور هوندا ۽ عوام- دشمن ۽ سندن ساٿي گهڻا ۽ طاقتور هوندا. اِن ڪري اڄوڪيءَ ۽ هن فوري منزل تي اسان کي خالص جمهوري زرعي انقلاب بدران قومي جمهوري انقلاب لاءِ جدوجهد ڪرڻ کپي. ته جيئن سنڌي عوام جا گهڻي ۾ گهڻا ۽ محب وطن طبقا ۽ عنصر هن جدوجهد ۾ حصو وٺي سگهن. هن جدوجهد جو مکيه مقصد سنڌي عوام کي سنڌ- دشمن * زميندارن، جاگيردارن ۽ سرمائيدارن ۽ سندن پناهگير-

---

* هن باري ۾ پڙهو (١) ويٽنامي پورهيتن جي پارٽيءَ جي تاريخ جو خاڪو، هنوئي، ۽ (٢) مائوزي تونگ، جو مقالو "جپاني سامراج خلاف تدبيرن بابت" صفحو ٢٦١، جلد پهريون، "منتخبات مائوزي تونگ" اردو ايڊيشن، پيڪنگ.

پنجابي ٽوڙي سنڌي ڄاڙتن جي بالادستيءَ ۽ اُرهَ زورائيءَ کان نجات ڏياري، پاڪستان جي ٻين صوبن جي عوام جهڙا ۽ جيترا حق ڏيارڻ، ۽ سنڌ کسيل سياسي، اقتصادي، ثقافتي ۽ سماجي حق، ملڪيتون، گذر جا وسيلا ۽ موقعا واپس ڏياري، ڪيئن پاڻ پيرو ڪري، اڳتي منزل لاءِ تيار ڪرڻ آهي. هن جدوجهد ۾ عوام جون بنيادي قوتون، ساٿي، مددگار مخالف ۽ انهن مخالفن جا مددگار هيٺيان هوندا يا ٿي سگهن ٿا:-

بنيادي قوتون: سنڌي مزدور ۽ سنڌي هاري.

مخالف:

(الف) سنوان سڌا مخالف - (۱) پناهگير - پنجابي جاگيردار، سرمائيدار ۽ سنڌ ڄاڙتا. (۲) غدار عوام - دشمن ۽ وطن - دشمن وڏيرا شاهي ۽ سنڌ ڄاڙتا. (۳) آمريڪي سامراج جا دلال رجعت پرست، جهڙوڪ ملان مودوديءَ جو فاشسٽ ۽ عوام - دشمن ٽولو.

(ب) اڻسڌا مخالف (جي سمجهي، سوچي يا اڻ ڄاڻائيءَ ۾ سنڌي عوام جي اڻسڌي مخالفت ۽ اُن جي دشمنن جي اڻسڌي حمايت ڪن ٿا) - (۱) پنجابي - پناهگير جاگيردارن ۽ سرمائيدارن جا پورهيت طبقي اندر دلال پنجابي - پناهگير نقلي ترقي پسند. (۲) پنجابي - پناهگير جاگيردارن ۽ سرمائيدارن جا سنڌي عوام جي صفن اندر لڪل دلال سنڌي نقلي ترقي پسند. (۳) سنڌي وڏيرا شاهيءَ جا پورهيت تحريڪ اندر دلال سنڌي نقلي ترقي پسند ۽ سوشلسٽ وڏيرا. (۴) سنڌي

وڏيرا شاهيءَ جا قومي تحريڪ اندر دلال سنڌي نقلي قوم پرست. (٥) سرحد ۽ بلوچستان جي سردار شاهي ۽ خان شاهي.

بنيادي قوتن (سنڌي عوام) جا ساٿي يا اتحادي

(١) محب وطن ڇوٽو وچون طبقو. (٢) محب-وطن آبادگار، (٣) سنڌي وچين ۽ زميندار طبقن جا محب وطن ۽ روشن خيال فرد ۽ ٽولا. (٤) بلوچ ۽ پٺاڻ عوام. (٥) پنجابي-پناهگير عوام جا قومي انصاف ۽ برابريءَ جي اصولن جا سچا پڪا ۽ بااصول حامي ٽولا ۽ فرد. (٦) دنيا جا سامراج دشمن يا آزادي پسند انقلابي عوام ۽ قوتون. (٧) اهي سمورا طبقا، ٽولا ۽ ماڻهو، جيڪي جيتوڻيڪ سنڌي عوام جي حق پرست جدوجهد جي عملي حمايت نٿا ڪن يا پاڻ ان جدوجهد جي مخالفت ڪن ٿا، پر ساڳئي وقت هو سڀ ڪان پهرين سنڌي عوام جي بدترين دشمنن جي عملي مخالفت ڪن ٿا ۽ کين ڪمزور ڪري اڻسڌيءَ طرح سنڌي عوام جي جدوجهد کي تقويت پهچائين ٿا. (مختلف قوتون، طبقا ۽ ماڻهو، مختلف وقتن تي اهو ڪردار ادا ڪندا رهن ٿا.) (٨) اهي طبقا، قوتون، ٽولا ۽ ماڻهو، جي ڪنهن وقت يا ڪنهن مسئلي تي سنڌي عوام جي سمورن مقصدن يا ڪنهن خاص مقصد جي ٿوري يا گهڻي حمايت ڪن ٿا. (اهي ساڳيا ٻين وقتن ۽ ٻين هنڌن تي وري سنڌي عوام جي مقصدن جي مخالف ڪن ٿا.)

Gul Hayat Institute

پنجابي - پناهگير زميندارن، جاگيردارن ۽ سنڌ تي ڇاڙتن اسلام، نظريي پاڪستان ۽ ون يونٽ جي آڙ ۾، ڪوڙن ڪليمن، بوگس الاٽمينٽن ۽ ناجائز چالبازين ذريعي سنڌي عوام جي زمينن، جاين جڳهين، گذر جي وسيلن، نوڪرين، تعليمي سهوليتن جو وڏو حصو ناجائز طرح ڳڙڪائي ورتو آهي. سنڌي عوام جي جدوجهد جو هن وقت مکيه نشانو اهي ناجائز قبضا، حددخليون، ڦريون ۽ ڌاڙا آهن. اسان جو مطالبو هڪ ڪپي ته جهڙيءَ طرح پنجاب جا ماڻهو پنهنجي زمين، گذر جي وسيلن، نوڪرين، تعليمي سهوليتن مان پاڻ ئي فائدو وٺن ٿا، تيئن اسان کي به پنهنجي اباڻي ورثي جو سڀ کان پهرين پاڻ فائدي وٺڻ جو حق حاصل ٿئي. جيئن ڪوڙن ڪليمن ۽ بين اٽڪلن سان جيڪي حق ۽ ملڪيتون سنڌي عوام کان کسيون ويون آهن، سي کين موٽي ملن.

اسين پناهگير - پنجابي عوام جا بدخواهه ناهيون.

پناهگير - پنجابي پورهيت عوام جا اسين هرگز هرگز بدخواهه ۽ دشمن ناهيون. اسان جو اهو سياسي ايمان آهي ته سڄيءَ دنيا جي عوام جا بنيادي، جٽادار ۽ دائمي مفاد ساڳيا آهن. سندن وچ ۾ هينئر جيڪي دشمنيءَ وارا فساد ۽ ٽڪر آهن، سي حل ٿيڻ جوڳا آهن ۽ هڪ وڏي تاريخي دور جي گڏيل جدوجهد کان پوءِ اهي نيٺ دوستاڻي نموني حل ٿي سگهندا ۽ ٿيندا. جيڪڏهن سڀ ڌريون عارضي لالچون ۽ مفاد ڇڏي،

دائمي مفادن لاءِ گڏجي ڪوشش ڪن، ۽ عوام دشمن، جي نظرياتي، سياسي ۽ اقتصادي ڪوڙڪين مان نڪرڻ لاءِ گڏجي زور لڳائين، ته نه رڳو پاڪستان جي سموري عوام جي وچ ۾، پر سموري ايشيائي عوام جي وچ ۾، ايشيا، آفريڪا ۽ لاطيني آمريڪا جي سموري عوام جي وچ ۾، ۽ دنيا جي سموري عوام ۽ سمورين قومن جي وچ ۾ جٽادار ۽ عاليشان اتحاد قائم ٿي سگهي ٿو، ۽ پس پيش ضرور ٿيندو. ان سلسلي ۾ مايوس هرگز ٿيڻ نه گهرجي. ٻئي طرف في الحال اسان کي موجوده حقيقتن بابت خوش فهميءَ ۾ به مبتلا ٿيڻ نه گهرجي ۽ انهن کان اکيون پورڻ نه کپن. بدقسمتيءَ سان اڄ حقيقت اها آهي ته پناهگير - پنجابي پورهيت عوام مان، في الحال توڙي ڪجھ عرصي تائين، اسين ڪنهن به اصولي ۽ عملي حمايت ۽ مدد جي توقع رکي نٿا سگهون. ڇاڪاڻ ته هو صدين کان جاگيرداري - سرمائيداري جي عوام - دشمن، رجعت پرست ۽ انقلاب - دشمن پروپيگنڊا ۽ ماحول جا شڪار رهيا آهن ۽ آن هنن کي پنهنجي مفت جي مال مان حصا پتيون ڪارائي، لالچ ۾ وجهي ڇڏيو آهي؛ پيو ته جاگيردارن ۽ سرمائيدارن جي دلال ڪٽر قوم پرست نقلي ترقي پسندن قوميت جي مسئلي تي کين سخت گمراهه ڪري، کين ذهني طرح پست ۽ جڏو بنائي ڇڏيو آهي؛ انهن حالتن ۾ اسان ڪجھ عرصي تائين منجهائن سواءِ مخالفت جي ٻي ڪا به آس رکي نٿا سگهون. ان جي مقابلي ۾ اسان

کي سختيءَ سان پنهنجن اصولن ۽ حق پرست جدوجهد تي قائم رهڻ کپي ۽ اصولي ڳالهين ۾ ڪوڙيءَ جيتري ٻه موٽ کائڻ نه کپي ۽ سياسي ۽ نظرياتي هٿيار ڦٽا نه ڪرڻ کپن. ان سان گڏ اسان کي صبر ۽ اورچائيءَ سان اها ڪوشش ڪرڻ کپي ۽ اهڙيون پاليسيون تيار ڪرڻ ۽ عمل ۾ آڻڻ کپن، جو پناهگير - پنجابي زميندارن ۽ سرمائيدارن لاءِ، پناهگير - پنجابي عوام کي وڏيڪ وقت ورغلائي ۽ پنهنجو ڇاڙتو ڪري استعمال ڪرڻ ۾ سهوليت نه ٿئي، بلڪ ڏکيائي ٿئي. سنڌ جي عوام جي بنيادي مفادن جو پورو پورو خيال رکندي، اسان کي، پنهنجي وس آهر ۽ واجبي حدن اندر، اها ڪوشش ڪرڻ کپي ته پناهگير - پنجابي عوام جا گهٽ ۾ گهٽ ڪي سچار ۽ حق پرست فرد ۽ ٽولا اهڙا تيار ٿين، جي پنهنجن ۽ سنڌي عوام جي گڏيل دشمنن يعني پناهگير - پنجابي جاگيردار، سرمائيدار پرمارن ۽ سندن ڇاڙتن جي چنبي مان ذهني ڇوٽڪارو حاصل ڪرڻ ۽ آهستي آهستي سنڌي عوام سان بااصول اتحاد ڪرڻ جي واٽ تي اڳتي وک وڌائين يا گهٽ ۾ گهٽ اسان جي موجوده مخالفتا ترڪ ڪن يا جهڪي ڪن.

اسان کي بلوچستان ۽ سرحد جي عوام سان به گهري کان گهرا ناتا قائم ڪرڻ کپن ۽ انهن سان اتحاد ۽ ويجهڙائيءَ جا نوان نوان رستا ۽ واٽون ڳولي لهڻ کپن.

پنجابي عوام جا اڳتي وڌيل حصا پنهنجي مادري

Gul Hayat Institute

ٻوليءَ ۽ ثقافت جي واڌاري لاءِ جيڪا جمهوري جدوجهد ڪري رهيا آهن، ان جو ٻه اسان کي ساٿ ڏيڻ کپي، ۽ ان ساٿ جي آڌار تي جيتري قدر ٿي سگهي، پنجاب جي انصاف پرست ۽ سمجهو حلقن ۽ ٽولن کي پنهنجي نقطي نظر کان واقف ڪرڻ کپي، ۽ پنجاب جي رجعت پرست ۽ چڙهت عوام دشمن ٽولن کي پنجابي عوام اڳيان اڪيلو ۽ نروار ڪرڻ کپي. ساڳيءَ طرح سان پناهگير عوام سان ٻه ڪن انفرادي مورچن تي ڪو محدود ڳاهه ٿي سگهي ته ڪجي، ته جيئن جيتري قدر ٿي سگهي اوتري قدر چڙهت ۽ رجعت پسند عنصرن کي خود پناهگير عوام ۾ اڪيلو ۽ بي يارومددگار ڪري سگهجي. ساڳيءَ طرح پناهگير- پنجابي پورهيت طبقو پنهنجي حقن لاءِ ڪا جدوجهد لڙي، ته ان جي بااصول حمايت ڪرڻ کپي ۽ ڪين احساس ڏيارجي ته اسين بااصول ۽ ڏکهي نظر وارا آهيون. پر انهيءَ سموري عمل ۾ اهو مڪمل احتياط ڪيو وڃي ۽ هر وقت صاف ظاهر ڪندو رهڻ کپي ته اسين سنڌي عوام جي حقن جي باري ۾ ڪنهن به قسم جو ناجائز سمجهوتو، خاموشي، درگذري يا چشم پوشي ڪرڻ لاءِ تيار ناهيون.

مخالف - سڀ زميندار نه پر فقط ظالم، وطن دشمن ۽ غدار وڏيرا.

وڏيرا شاهيءَ بنسبت هن منزل تي اسان جو زرعي پروگرام هي هئڻ کپي، ته اسين زميندار طبقي جي

هڪڙي ڀڪي طبقي جي حيثيت ۾ مخالفت نہ ڪريون. اسين اُن طبقي جي فقط هڪ خاص ڪردار جي مخالفت ڪريون، اُهو ڪردار، جو سموريءَ سنڌ جي عوام ۽ ان جي سمورن طبقن کي نقصان رسائي ٿو، يعني اُن جي وطن دشمنيءَ، غداريءَ ۽ عوام تي ظلم وارو ڪردار. جيڪو زميندار خود زميندار طبقي طرفان پنهنجي ناجائز ڏولت جي بچاءَ لاءِ ٺاهيل قانونن کي بہ نٿو مڃي، زمين مان جيڪا ڪيس ناجائز طرح ڀڃي ملي ٿي تنهن تي بہ راضي نٿو رهي ۽ هاري عوام تي بناجائز ڪوڙا ڪيس، ڦڏا، دباءَ، ظلم، چيڙون، بيگرون ۽ ٻين مصيبتن وجهڻ کان باز نٿو اچي، اُهو رڳو زميندار ناهي، هو ظالم آهي. ساڳيءَ ريت جيڪو زميندار سنڌي عوام جا سڀ ٽيڙ ڪائي، مزا مائي، پوءِ بہ سنڌي عوام جي ازلي دشمنن جي دلالي ڪري ٿو، انهن کي سڏيو سنڌ تي مڙهي ٿو، ۽ دشمن جو دلال ٿي، سنڌي عوام کي دشمن جي پيرن جي خاڪ ڪري ٿو ۽ عوام دشمنن سان ملي، سنڌ جي عوام جي بنيادي حقن کي هاڃا ۽ ضربون رسائي ٿو، سو بہ رڳو زميندار ناهي، هو وطن دشمن، غدار ۽ سنڌ دشمنن جو دلال آهي. اهڙن ظالمن، غدارن، وطن دشمنن ۽ ڌارين جي دلالن کي سنڌي عوام جو گڏيل دشمن سمجهڻ کپي؛ اهڙن کي ڪو بہ حق نہ ڏيڻ کپي تہ هو وڏيڪ وقت سنڌ جي عوام جي ملڪيت تي موجون ڪن ۽ ساڳئي وقت سنڌي عوام سان ظلم ۽ غداريون بہ ڪن. سنڌي عوام جيڪڏهن اهڙن ظالم ۽

Gul Hayat Institute

وطن - دشمن جون ڦاپايل سنڌي عوام جون ملڪيتون کائڻ کسي، عوام جي ناليِ ۾ ضبط ڪندو، ته اهو نه رڳو هڪ جائز قدم ٿيندو، پر سنڌي عوام جي بنيادي مفادن جي بچاءَ لاءِ هڪ ضروري ۽ لازمي قدم پڻ هوندو. ان ڪري هن جدوجهد جي منزل تي اسين اهو مطالبو ڪري سگهون ٿا ته عوام - دشمن، ظالم ۽ غدار وڏن زميندارن - جون زمينون مڪمل طرح ضبط ڪيون وڃن. جيڪي وڏا زميندار سنڌي عوام خلاف آهو ڏوهه نٿا ڪن ۽ فقط سندن ٿي ٺاهيل قانون موجب بڻئي وٺن ٿا ۽ ٻي ڪابہ خلق آزاري نٿا ڪن، انهن جي اسان کي هن منزل تي مخالفت نہ ڪرڻ گهرجي. جيڪي زميندار پنهنجي عوام جي حق پرست جدوجهد جو ساٿ ڏين، انهن جي نه رڳو مخالفت نہ ڪئي وڃي پر ساڻن عزت وارو سلوڪ پڻ ڪرڻو آهي. اسان جي ڪوشش اها هئڻ کپيِ ته زميندار ۽ وچين طبقي جا محب وطن روشن خيال ۽ جمهوريت پسند فرد ۽ ٽولا يا ته عوام جا حمايتي هجن يا گهٽ ۾ گهٽ غير جانبدار هجن. شهري ڇوٽو وچون طبقو ۽ آبادگار طبقو عوام جا اتحادي هجن. پر جدوجهد جي واڳ انهن مان ڪنهن بہ طبقي جي هٿ ۾ نہ ڏيڻ کپي. اها فقط پورهيت عوام جي هٿ ۾ هئڻ گهرجي.

چائون -

عوام - دشمن جي مقابلي بابت اسان جي بنيادي ۽ ڊگهي عرصي واري پاليسي اِها هجڻ گهرجي ته

Gul Hayat Institute

سنڌي عوام جا دشمن ڪٿي اسان کان هزارين دفعا گهڻا ۽ طاقتور هجن، ته به اسان جا حق پرست عوام انهن سان ضرور مقابلو ڪن ۽ ڊگهي عرصي جي جدوجهد ۾ انهن کي ضرور شڪست ڏين. دشمن جي گهڻائيءَ کان هرگز مرعوب نه ٿجي. گهڻيون ڌريون دشمن هجن ۽ انهن مان حقيقي طرح ناهم لاءِ ڪابه تيار نه هجي، ته ڪنهن به ڌر جي اڪيلائي هٿيار ڦٽا ڪري، اُن جي غلامي قبول ڪري، ائين نه ڇڙجي ته اسان فلاڻيءَ ڌر سان مقابلي ڪرڻ لاءِ فلاڻيءَ سان ناهه ڪيو آهي. غلامي قبول ڪرڻ کي ناهه جو نالو هرگز نه ڏيڻ کپي. پر هرهڪ نوس مسئلي تي اسان جي رهبري ڪندڙ سياسي پاليسي هيءَ هئڻ کپي ته عوام جي مکيه دشمن کي سندس ساٿين کان ڪاٽي، الڳ ڪري، اڪيلو بڻائي، سياسي طرح ختم ڪيو وڃي. عوام جون گهڻيون ڌريون مخالف هجن، ته انهن کي هڪڙو هڪڙو ڪري، واري واري سان، سياسي طرح منهن ڏيئي، شڪست ڏني وڃي. ڪوشش ڪجي ته مکيه عوام-دشمن جا ساٿي يا ته عوام جي پاسي ٿي وڃن يا گهٽ ۾ گهٽ پنهي مخالف ڌرين مان ڪنهن جو به پاسو نه وٺن. جي ائين نه ٿي سگهي، ته اها ڪوشش ٿئي ته مکيه عوام-دشمن جا ساٿي پنهنجي دشمنيءَ ۾ چٽا نه رهن ۽ ڪجهه ٿڌا ٿي مخالفت ڪن. عوام-دشمن جي ڪئمپ جي اندر جيڪي قدرتي ڦوٽون ۽ تفرقا هجن، اهي معلوم ڪيا وڃن ۽ وڌيءَ ڏاهپ ۽ ڪوشش سان انهن کي وڌيڪ

Gul Hayat Institute

اونهو، گهرو ۽ تيز ڪرڻ کپي. ٻئي طرف پنهنجي سيني وطن دوست طبقن جي عوام جو اتحاد مضبوط کان مضبوط تر ڪرڻ کپي. انهن جي اندر جيڪي تضاد ۽ تفرقا اڀي ٿي قدرتي موجود هجن، تن کي واجبي ۽ دوستاني نموني حل ڪرڻ کپي. ٿياڪرن کي دوست بڻايو وڃي، ۽ دوستن کي پنهنجا ساٿي بنائڻ جي ڪوشش ڪجي. ساٿين کي سرگرم، چست ۽ مجاهد ساٿي بنائڻ گهرجي. آپيشاهي، ٽوليبازي، آڪڙ، گلاخوري، ٽرڙائي، موقع پرستي، تنگ نظري، ابهرائي ۽ بزدلي، جهڙن اتحاد کي نقصان رسائيندڙ لاڙن کي صبر، اورچائي ۽ جفاڪشي، سان آهستي آهستي ختم ڪرڻ کپي. هر مسئلي کي عوام جي وسيع مفادن جي خيال کان ڏٺو ۽ حل ڪيو وڃي، ۽ نه ڪنهن خاص شخص، ٽولي يا طبقي جي مفاد وٽان. جدوجهد جي راهه ۾ مختلف طبقن جي اتحاد جي خاطر واجبي ڇڏ- ڇوٽ کان ڪم ورتو وڃي، پر نالي ماتر اتحاد جي آڙ ۾ عوام جي ستائيندڙن کي برداشت نه ڪيو وڃي. اتحاد جي آڙ ۾ عوام جي وسيع مفادن کي قربان نه ڪيو وڃي. اتحاد سان گڏ تنقيد جو هٿيار استعمال ڪيو وڃي، ته جيئن اتحاد صحيح معنيٰ ۾ سلامت رهي سگهي. ساڳئي وقت تنقيد جو ناجائز استعمال نه ڪيو وڃي. ڪوشش اها ڪئي وڃي ته ٻوئتي پيل ۽ گهٽ سرگرم ٽولن ۽ فردن سان اتحاد به قائم رهي ۽ مٿن تنقيد به ٿيندي رهي، ته جيئن هو

عوامي اتحاد جي ناليءَ عوام تي پنهنجي ڊڪٽيٽرشپ قائم نہ ڪري سگهن.

عملي جدوجهد جو دارومدار سموري عوام تي رکيو وڃي ۽ نہ ڪن ٿورڙن ليڊرن يا سرگرم ڪارڪنن تي.

عوامي جدوجهد کي مختلف مورچن ۾ ورهائڻ

جدوجهد کي مختلف ننڍڙن مورچن ۾ ورهايو وڃي، تہ جيئن جيڪي ماڻهو سچي گڏيل جدوجهد بابت اهڙا جوشيلا ۽ سرگرم ناهن، سي پنهنجي پسند واري مورچي تي سرگرميءَ ۽ سرجوشيءَ سان ڪم ڪري سگهن. جيڪي سچي جدوجهد ۾ اسان جا حمايتي ناهن، بلڪ جيڪي سچي جدوجهد جا مخالف آهن پر ڪنهن خاص عوامي سوچ جا حاميءَ مددگار بڻائي سگهجن ٿا سي پلي اُن مورچي تي ڪم ڪن. ڪوشش اها ڪئي تہ اسين مجموعي طرح عوام دشمنن کان وڏيءَ پاريءَ اڪثريت ۾ هجون، ۽ پڻ ڌار ڌار مورچن مان هر هڪ مورچي تي بہ ان مورچي جي مخالفن کان وڏيءَ اڪثريت ۾ هجون.

اسان کي ڪابہ عوامي مهم، تحريڪ يا سياسي مقابلو، سواءِ پوريءَ جانچ ۽ ڀرپور اڳواٽ تياريءَ جي، شروع نہ ڪرڻ کپي. اسان کي فقط اُنهن ڳالهين جو سڏ ڏيڻ کپي، جن لاءِ اسين ڪين اڳواٽ نظرياتي ۽ ذهني طرح تيار ڪري چڪا هجون، ۽ اسان کي

Gul Hayat Institute

خاطري هجي ته هو هاڻ ان ڳالهه ۾ دل جان سان حصي وٺڻ لاءِ تيار آهن. جيڪڏهن مخالف سياسي يا ٻيءَ طرح جي ڪؤنس يا حملو ڪري، تڏهن به اسان کي سندس چونڊيل ۽ پسند ڪيل وقت ۽ جاءِ تي ساڻس مقابلو نه ڪرڻ گهرجي. ان جي بدران پنهنجي پسند ۽ چونڊ جي اهڙي هنڌ ۽ جاءِ تي ان حملي جو جواب ڏيڻ کپي، جتي ۽ جڏهن اسين سڀ ڪان اثرائتي نموني پنهنجو جواب پيش ڪري سگهون.

هن قسم جي صورتحال ۾ اسان جي ڪيترن ساٿين ۽ مخالفن جو ڪردار سمورو وقت ساڳيو نه رهندو. اهو بدلبو رهندو. هڪڙي وقت تي به انَ ڪردار جا ٻه پاسا رهندا. هڪ طرف هو اسان سان دوستي ته ٻئي طرف مخالفت، هڪ طرف مخالفت ڪندا ته ٻئي پاسي مدد ڏيندا. انهيءَ غير انقلابي ٻٽي ڪردار واري ٻٽي پاليسيءَ رکندڙ ڌرين سان اسان کي انقلابي ٻٽيءَ پاليسيءَ تي عمل ڪرڻ کپي ۽ ٻٽو ڪردار رکندڙ ڌرين سان ٻٽو سلوڪ ڪرڻ کپي. يعني ساڳئي وقت تائيد، ساڳئي وقت تنقيد ۽ بااصول مخالفت. هو جنهن ڳالهه ۾ عوام سان ٺيڪ هلن ۽ سندن فائدي جو ڪم ڪن، تنهن ۾ سندن حمايت ۽ تعريف، ۽ جنهن ڳالهه ۾ عوام کي ڇيهو پهچائين، تنهن ۾ سندن مخالفت ڪرڻ گهرجي. اها پاليسي وڏيرڪي قوم پرستيءَ جي واٽ تي هلندڙ قوم پرستن ۽ پنجابي - پناهگير ترقي پسندن سان به لاڳو ڪرڻ کپي، ۽ مٿن بااصول نڪتهچيني ڪرڻ سان

Gul Hayat Institute

ڳڏو ڳڏ، ۽ پنهنجي قطعي الڳ تنظيمي ۽ نظرياتي وجود قائم رکڻ سان ڳڏو ڳڏ، مناسب وقتن ۽ جاين تي ساڻن محدود ۽ چٽيءَ طرح نروار ٿيل حدن اندر اتحاد به ڪرڻ کپي. ائين ڪرڻ سان اسان کي مختلف عرصن لاءِ مختلف عارضي ۽ وقتي ساٿي ۽ مددگار ملي ويندا. انهيءَ عمل لاءِ تمام وڏيءَ ڏاهپ، دوراند يشيءَ، نظرياتي ۽ سياسي پختگيءَ ۽ تنظيمي مضبوطيءَ جي ضرورت آهي. نه ته ڪٿيو ته ڪٺي جي ماڳ، پر ماڙهو اٿلو پنهنجي گهر جا ٽپڙ به وڃائي ويهندو.

انقلابي وطن دوست تنظيم

انهيءَ ڏکيءَ، ورن وڪڙن واريءَ، ڍگهيءَ، ڪٺن جدوجهد کي ڪاميابيءَ سان هلائڻ ۽ اُن ۾ عوام جي مدد ڪرڻ لاءِ، عوام کي هڪ اهڙيءَ تنظيم جي ضرورت آهي، جا اُن جدوجهد جي سمورن ورن وڪڙن ۽ ڏکيائين کان اڳواٽ ئي چڱيءَ طرح واقف هجي. اُها سنڌي پورهيت عوام جي دائمي توڙي عارضي مفادن جي حفاظت ڪرڻ لاءِ کين متحد ۽ منظم ڪري. اُها تنظيم ڍگهيءَ نظر وري، جفاڪش، دلير، چاڙو، اورچ ۽ وڏي حوصلي واري تنظيم هئڻ کپي، جا ڪهڙين به ڪٺن ڪان ڪٺن حالتن ۾ مايوس نه ٿئي ۽ ڪيڏين به وڏين فتحن کان پوءِ به آڪڙ ۽ ڦونڊ ۾ پرجي، پنهنجو هوش ۽ حواس نه وڃائي. اُها تنظيم فقط اهڙا ماڙهو هلائي سگهن ٿا، جن پراڻي نظام جي ڦهلايل

ذهني گند، رهڻيءَ ڪهڻيءَ ۽ خيالن ڪي ٻاڻ مان تڙي ڪڍيو هجي. اُنهن جي ذهنن تي صرف هڪڙوئي مقصد سوار هجي ۽ اُهي ٻيءَ ڪنهن لالچ، فريب يا آسائش جي طلب جا شڪار نہ ٿين. اُنهن ۾ اُهي خصلتون هئڻ کپن، جيڪي سنڌي عوام جي انقلابي هادي ۽ مرشد، لطيف سائينءَ، ڪاهوڙين، سامين، هنجن، مارون، سسئين ۽ ڏياچن جون بيان ڪيون آهن.

اُنهيءَ تنظيم جو فرض هوندو تہ هوءَ پورهيت طبقي جي اڳواڻيءَ هيٺ سنڌي عوام جي سڀني وطن-دوست طبقن، ٽولن ۽ ماڻهن کي هڪڙي گڏيل عوامي پروگرام جي جهنڊي هيٺ گڏ ڪري، ڪين اتحاد جي واٽ تي اڳتي هلائي ۽ ڪٺن جدوجهد جي راهہ تي اڳتي وڌائي. ان پروگرام جا تفصيل ڪهڙا هئڻ کپن، تنهن تي ويچار ڪرڻ سنڌ جي سڀني وطن-دوست ٽولن ۽ فردن جو فرض آهي.

[”تحريڪ“ - جنوري، ١٩٧٤ع]

Gul Hayat Institute